

С-97

В. ЮХНІН.

ДІНЮЛСА ВӨРПҮНКТ

КОМІ ГІЗ 1938

В. ЈУХІІН

ДИНЈОЛСА ВӨРЛУНКТ

(ПОВЕСТ)

29553

КОМІ ГОСУДАРСТВЕННОЈ ИЗДАТЕЛСТВО

СЫКТЫВКАР 1938

I

Шонди пуксигөн Ручпјан сиктсан шептасыс
 ыанъ жөрјас костти, мөсјас ветлан улычаөд, олла-
 лөмөн ¹⁾, ју дорө леччисны нывзон чукөр.

Прохор Иванович Асныров, уна во-нын көн-
 јасынкө ветлөм бөрын регыдөн-на воөм, карса
 паскөма, призывыс прөјдйтөм морт, тыдалө ју-
 ыштөма, паскыда һазгис-ворсис. А нывјас быт-
 тө сы жылыс і сылісны:

„Менам мләј—мләјөј,
 Колоша да камаша,
 дукрадкаа гүдөка;
 Озјин, дзјин дај куся,
 Лубитин дај еновтин.
 Бостны кдсјин—пөрјали“...

Прохоркөд орччөн леччис Певчөј Конө. Сіјө
 уна во-нын гөтыра, нывзонкөд ветывлө сөмын
 кодјурөн. Прохорлы мыжкө виставлө, но Про-

1) О л л а л ө м ө н—гажаа, беспечнөја, сымлгтыр.

хор Івановіч, мед не зугсыны ворсомсыс, ез сорніт, а сөмын ошканаа довкјодліс журнас.

Щаков Кондратіј Луқіч, лібө, кыз сіјөс буржыка төдөны, Певчөј Конө, вічко старөсталөн пі, Прохор Івановічлы вөлі другөн. Первојсө челаф дырјі, а өні тырвежөра јөз-нін, најө ез торјөдчывыны. Гашкө-нө Прохор Івановічлөн карјасөд ветлөмыс јансөдлывліс најөс. Щөң тајө-жө і Прохор Івановічөс вылөжык лептіс. Кондратіј Луқічлы унаыс лоө кывзысны аслас друглыс сіјөс гөгөрвотөг. Но Певчөј Конө Ручніјан сіктын лыдфыссіс вежөра мортөн.

Медглавнөј нывјасыс—Павел Јогор Уста да Бус Оңө Ола—ез сывны. Најө леччіг чөжыс-на віқодавлісны бөрвылас, оз-ө-нін воны дролајасыс—Мікіт да Педөр,—кодјас талун воөмаөс пур вылын кывтлөміныс, да, кыңі-і овлө, көнкө кодөс-жө, регыд леччасны,—і Устәлөн да Олалөн сөлөмјасыс бурмыштасны. Но Устәлөн тарыт вөлі аслыс нога көсјөмјас: сылы вөлі окота сералыштны Мікіт вылын, мед мыччывылыны ассө, озырлыс правосө. Сіјө вөлі кучік завод кутыс Кузпелов Јогор Павловічлөн өтка ныв, а Мікітыд муртса середнакөз петөм Чугун Олөшлөн нөлөд пі.

Устәлөн батыс мед көт і ез веж ассыс кывсө—пыртас Мікітөс зат тужө, но овмөсас көзаіннас колө батыс, Кузпелов Јогорыс, а сіјө кулөм бөрын—ачыс, Уста; овмөсыс да ембурыс сылөн.

Паскыд ју веркӧс воли лӧн; лудывивса пер-
ник зоріјас ыстисны чӧскыд дук; нывзон чукӧр-
лӧн гажӧдчӧм шыыс постӧг вужіс мӧдлапӧв јагӧ
да быдпӧлӧс горнас сени чуксаіс.

Зонпосні пӧвсын кодкӧ горӧдіс:

— Асныс воӧны!

Ӧнӧз-на бокин сулалыс Уста, сіктсан леч-
чысјасӧс азӧм бӧрын, сувтіс јӧктыны-жӧ.

Мікіт да Педӧр, неуна јуыштӧмаӧс, а торја-
нін, кызі пур вывсань воӧм јӧз, којташ дорӧ
матыстчисны кӧзайіјасӧн, матросјас моз топыда
тувччалӧмӧн.

Но Прохор Івановіч налыс воӧмсӧ, тыдалӧ,
пыдді ез пукты, век ворсіс, і нывјас јӧктӧмыс
ез дугдыны.

Мікіт сінбӧжнас мігнітіс ськӧд орчӧн су-
лалыс, јурсӧ шапа кутыс, Педӧрлы, кырымјас-
нас чорыда лӧсӧдыштіс выл пінжак воротнік-
јассӧ да сувтіс нӧшта чорыда, быттӧ індысіс
паскыд морӧснас пырмунан мозыс жугӧдны
кӧт кушӧм пощӧс. Кепка дортыс петӧм русӧј
кудріа јурсіа, гожјалӧм тыр чужӧма, лашкыдік
тушаа, сіјӧ вел дыр букушӧн візӧдіс Прохор
вылӧ. Но Прохоркӧд уна во-нін ез аззыслы-
да, Мікіт ассыс думјассӧ небӧдыштіс: Прохор
дорӧ муніс да гудӧк вылас пуктіс сӧмын кі
пӧвсӧ, і гудӧк щӧкмуніс.

— А-а! Нікіта Алексејевіч, віза олам!—
сувтіс да шуіс Прохор, ез петкӧдлы, мыј скӧр-
міс Мікіт вылӧ, локыс сувтӧдӧмыс вылӧ.—А мі,

понімајеш, танцыён увлекітчім, тіжанлыс воөмтө ег і азылө.

Устаыс кынзі ставгырысжык нывзоныс Мікіткөд кіасісны-жө.

Уста жылыс Мікіт думыштіс: „Візөдлам, кіасас-ө“,— да матыстчіс Уста дорө.

Но Уста кісө сетөм пыдді, мөдарө бергөдчіг моз шуіс:

— Кекыд мавттөм.

Најо паныдасісны сінјаснас. Паскыда вурөм шөвк сарапана Уста, өнөз-на Мікіт дорө нывпулыс коф небыдкік да кукаң коф мелі, өні сотыштіс Мікітлыс сөлөмсө.

— Пувватө кіста,— грөйтанаөи, гусөи моз шупыштіс Мікіт.

— Зөла-на тошкыд, піук!

— — Візчыс, нылка!

— Ас кар вылын ачым ыжыд!

І друг став јөзыс бергөдчісны налаң: Мікіт пөјтіс Устаөс. Некемынөн ускөдчісны мездысны, но Мікіт, деччысөма-нін Уста дорыс, горөдіс јөзыслы:

— І тіжанлы ковміс!

Прохор Івановіч, кіјассө гач зепјасас сужөмөи, Мікіт дорын сулаліс медматын. Певчөј Конө бөрсаңыс ышөдіс Прохорөс тыш вылө.

— Те, Нікіта Алексејевіч, некултурнөја вөчан. Таыс тенө колө судітны.

Мікітлөн југнітісны сінјасыс. Прохор кысқыштіс зепјассыс кіјассө. Конө гусөинокөн пужіс

сојжассо. Но когө пырны ез лезны: кыскө бытө пу јывсан усис—на костын лоі томінік нывка—Глаша.

— Со-тај ті кызі?.. Тащомөг-нө і ем өніја том јозыд?.. Ек ті! А мі, нывјас, чајтім, мыј ті выл сыланкывјас да выл сорніјас кыпөданныд.

Өгырјаслыс біөн өзјыштөмсө лоі кусөдөма. Мікітлы друг мыјла-кө лоі јанзім, јурсө неуна копыртыштіс. Но гүдөклян бөр муныс Прохорлы век-жө горөдіс:

— Те, Прохор Іванөвіч, бордјасыд-кө зонөс-на—віз, мед оз чегны! Менам судыс сөрыс!

— Успокоітчы, Нікіта Алексејевіч,—серамбанөн-нін шуис Глаша да індысис мунны бөр ныв чуқөрө. Но Мікіт сіјөс сувтөдіс:

Женыдіка вурөм прөстөј сітеч јубкаа, сөд сінкыма, гырғааөзыс пужөм сојјаса нывка меліа віқөдіс бурмөм Мікіт чужөм вылө.

Мікіт віқөдіс медвозын Глаша морөсын КІМ значок вылө, сесса шуис:

— Аттө теныд, Глаша. Кіөј көф сөстөм коліс. Вывті-нін ме регыдөн пузыс,—а сесса нөжјөнікөн, мед некод оз кыв, содіс:—Төд-вылад кут: Кушнеловјас овмөсад көзаіннас лоа ме, і регыд-нін.

Глаша нуммуныштіс. Кушнелов Јогор ордын којмөд во-нін батрачка, сіјө думыштіс: „Лыјтөг-ыс сөлатө ен-на кушты“. А сесса шуис:

— Он-кө ылөдчы — бур. Відлам і выл көзаінос.

Микит тајо шуомсыс кыліс Глашалыс сы вы-
лө кокныџик серам.

Прохор бара-нин гудокасіс, нывјас јөктісны.
Микит ез төд, кыгчө воштыны ассыс вынсө—
шөјтіс. Сіјө дугдывтөг думајтіс Уста жылыс, ез-
ө-нин сіјө веж ассыс кывсө да оз-ө-нин көсјы
Микитөс еновтны. Тајөс төдмалөм могыс јөзгыс
воажык Микит кајіс ју дорыс. Уста вөтчіс Микит
бөрса. Најө пырісны Кузпелов Јогор сарајө уэ-
ны.

Вылынінын пукаліс Ручпіјан сікт, і јөз кос-
тас ем вісталөм, коркө-пө тані, вылын мылк јы-
лас і өніја маті дорса сіктјаслөн өтувја өті ку-
шас парма вөр-жө вөвлөма. Пөлјаслөн дасөд
пөлјасыс, дунвывсаң војвывланө мөд јөзјасөн
вөтлөм јөз, волөмаөс-пө јујас куза да татчө
ыжыд ју дорас і овмөдчывлөмаөс. Медвожа
олыгыслөн німыс Руч вөвлөма да сысаң і сік-
тыслөн Ручпіјан нім весіг өнөз-на колөма; дај
јөзсө шуоны руч піјанөн.

Но гөгөр сулалыс ылі вөрјас, кажитчө, абу-
на вежсөмаөс. Вөрју јагјаслаң вічөдігөн, паскыд
море моз шеныштчөмаөс, тыдалісны ылі вөрјас
век-на важөн моз мічаөс да ас дорас кысканаөс.
Гашкө-нө эвер-пөткаыс сек дорыс ешажык-а:
унаыс-нин вөралыслөн понјыс увтыштліс да
уна сікөщ октывлөма вөлі.

да мыј-нө вөрыд? Руч піјанлы сы дорөз
могыс ічөт. Најө ассыныс овмөсјаснысө јонмөдө-
ны, вөр дорад ужалөны сөмын та могыс. Кол-

хоз ыи коммуна најö сиктын, тыдалö, оз-на ор-
ганізујтчы. Вöлöстас ескö і шуöны, коммуна
і колхоз котыртчöма, да Руч піјанöс тајö ез-на
вöрзöд.

Мікіт тајö војасöз олөм јывсыд ез думайтлы.
Ічөт дырјыс, дурöмыс кынзі, сіјö радејтліс пу-
кавны öшінув пощöс вылас да зонь часјасөн
һинөм шыавтöг візöдны ылö. Сылы кажітчыліс, мы
муыс абу паскыд, јенежыслөн да вöрыслөн öтi-
лаö воаніныс і ем му помыс, но кодыр быд-
мыштіс да батыскöд кајлывліс вiз вылö, Вöрју
јывлаң, сіјö сесаң бара-жö азывліс сецöм гер-
пас: вогсісны вьль вöрјас, јенежтас вiзыс век
ылыстчыліс, мукöд дырјі і асгыс жужыд сиктсö
му помгыс азывліс.

Тајö сек бытö востіс і мөдтор: сылөн дур-
діс ескыссыны, мыј вiт кілометр сајын вiчко-
дор грездас вiчкоыс ем междужыд тор, а асла-
ныс сиктыс—медгажаин. І збыльылö, кор сіјö
бöрынжык кутіс ветлывлыны тужјассö сіјö а-
зывліс јона жужыд вiчкојас, гажажык сиктјас.
А öні сылөн та јылыс ез-һын думайтчыссы.
Вöлісны вьль думјас, возö олөм могыс думјас.
Сöмын најö, думјасыс, батыслөн кофöс-жö вöліс-
ны векһiöс, олөм гыјассö вужны дастытöмöс
да, кызі гöгрöс бутылјас, корсісны улынжыкін
да векһыджыкін, көн ескö пöлјасөн ас кежыс
панлөм олөмсерсö позіс кыны возö. Мікіт не-
вескыда вiзöдіс комсомолö пырөм вылö. Сылы
кажітчіс, мыј гөтрасан-кө да бура овмөдчан,

һинәм-һин комсомолад Һырәмсыд. Та вәсна-жә
сijә Һыр өтдорасис и воҗынжык муныс сиктса
том jөзыс.

А овмөдчыны Микитлы, тыдалө, позас. Куз-
пелов Јогорыдлөн овмөсыд абу җоланік, сijә абу
бат овмөсыдлөн һолөд пажыс, коді ескө воіс
Микитлы вокјасыскөд јуксөм бөрын. Уста дорыс
Микит оз лезчыс, меҗ көт талун сijә Устабөс и
һөјтыштис, но тајө һинөм, ез-кө раҗејт—ез һөјт.
Кузпелов сарајын Микит уҗліс важөн-һин дај
батјасыс һалөн—Чугун Олөш да Павел Јогор—
другасисны прамөја-һин. Гөститигјасас шуавлісны:

— Те, Олөксеј Пантіловіч, менам борд увтө-
кө сурін, оз весшөрө ло. Меҗ и өткодалас jөз-
сө властыд, меҗ вөчас һажөс һи гөлөн, һи озыр-
өһ, ми вок вылас гырыс һалогјас течас, толкө
ми політикаад разбірајтчыштам жө. Ег прөста
вөв весіг сөветјас меҗвоҗа ујездһөј сјезд вы-
лын. Ез прөста гіжлыны гаҗетын менсым һимөс.
Ми асланым јурөн-на олам. думажта-да, пон-порс-
лы сетөм дорыс буржык ас jөзлы отсавны. Ас
мортыд абу гусасыс, коктујтө оз җөб. Ми став-
өһ олам өтi јенеж улын, өткодөс: зажіточһөј
һи кулак мијан комі областад лоны оз вермы.
Ме-тај и шуа, меса, оламө-на, дај тенад Микит-
лы на тырмас.

— Те код бур мортыс, Јогор Павловіч, ми-
јан гөгөрыс өдвакө сурас,—сөмын и верміс во-
чавіҗны Чугун Олөш, а ачыс сивујтчис-шензис,
кыҗи тајө сылөн пыс, Микитыс, пуғмөдчис лоны

Кузпелов Јогорлы зат пуон, кызі сiјө, сөмын-на овны заводтөм морт, кужис кыјны сещөм шуд, ставсө панјөмөн, регыд-нын, регыд лоны озыр, знатнөј мортөн.

Но нинөм ташөмјасыс ез артмыны. Тажө кад кежлас Сөветскөј страналыс воҗа дојјассө лоі бурдөдөма-нин, коланаиңјассө кызөдөма да кужан кiјасөн дагтөма, мед воҗө нуөдны решителнөј тыш сөветскөј странаыс капиталистическөј важсө бырөдөм могыс.

Микит тајө ыжыд страна-кораблас вөлі тр'умас муныс пассажирөн, i сiјө ез аҗывлы, кушөм гы-јас вывти најө матыстчiсны 1929-өд воө. Сiјө ез кы-пөдчывлы капитан посланө, ез јуаслы ни ез кывзы јөзыслыс, мыјлаң вөлі кутө капитаныс рулсө. Тајө онас Микит сөмын i аҗылыс, кызі Кузпелов овмөсө позтысны уфиттөҗ-на, жугөдiсны сы-лы кажитчана шудлун олөмсө. Кузпеловјаслыс овмөссө разөдiсны. I не сөмын разөдiсны, но i семјасө, щөщ i муса Устасө кытчөкө нуисны-ыс-тiсны.

II

Бара вөлі тулыс. Кузпелов Јогор керкаын өни Вөрјуса вөрпунктлөн контора. Уна вежөса да гажа керка гөгөрыс суҗ гөн моз пашкыра быдмiсны лөм кустјас да бурещ зорiҗалiсны. Тувсовја небыдiк төвру гылөдiс лөм зорiҗ бордјассө. Көнкө ылынжык кылисны колхоз бригадалөн гөрөм шыјас, вөвјас вылө горөдлөмјас.

Прохор Івановіч Асныров, өні вөрпунктса фесатник, пукаліс вогса өшің дорас да, көв ескө луныс вөлі зев гажа і лөмпу зорің дукуыс зев чөскыд, сіјө, кажітчө, тајөс ныдді ез пукты. Сылы вөрпунктса јуралыгыс сөмын-на вогталіс ассыс шуөмсө Прохорөс төлыс кежлө ыстыны запаңө, а тајө Асныров планө ез пырлы. Сы вөсна өні сіјө думажтис тајө виччыгтөм вежсөмкөд јітчөм торјас јылыс да ез казавлы һинөм, щөщ і сіјө мортсө, коді вөлі локтө туж вывсань конторалань.

Локтыс мортис вөлі пастасөма выл макінтошө; бокас өшаліс полевөј сумка, вогсөм пөла увгыс тыдалісны зашчітнөј рөма дөрөм да гач. Сіјө локтис өшіңулөң-һин да сені сувтовкерліс, і Асныров вөлігті секи вогдліс сылы чужөмас да бытөө һеуна вөрзыштліс места вылас, көс-јыліс кежны өшің доргыс.

Төдтөм морт сек кості кајис-һин поскөд да пыріс контораө. Асныров кыліс мышгыс зев төдса лечыд гөлөс:

— Ме—Свежов. Локті трестсань Вөрју куза-ыд ізыскателскөј ужјас нуөдны.

Вөрпунктын јуралыс, стрөг чужөма, олөма код морт, богтис Свежов кыг бумага да мөдіс лыддыны.

Асныров өні ез-һин һадјав: тајө вөлі Грігоріј Свежов, технікумын велөдчөм куза сылөн һедыркадса јорт, комсомолскөј јачејкаын секса секретар.

„Ғерт-һин, көнкө, шышка“, мөвпыштіс Ас-ныров да, думгыс, кутіс кағтывлыны, кушөм вөлі Свежов сіјө војасө.

Јуралыс лыддіс Свежовөн сетөм бумагасө да мөдіс новлөдлыны кісө јурсіөдыс.

— Ыжыд ужјас пансөны... да... ыжыд уж-јас, а јөз боксаң век зелыд... Теныд кушөм лун кежлө јөзыс колөны?

— Қымын өдјө, сымын бур. Ме көт і талун пета, јөзыд кө тіјан лоөны. Ковмас өті Ғесағ-һык да кык ужалыс.

Тайөс кылөм бөрын Асныров өдјө бергөдчіс өшің дорыс, чеччіс места вывгыс да матыстчіс мышкөн сулалыс Свежов дінө.

— Олан-вылан, Свежов јорт... Помһитан техникумад велөдчөмтө, ен-на вунөд?—сегса, быттө, јонасө-і төждыстөг, төдіс ез сіјөс Свежов, бергөдчіс јуралыслан:

— Аққан, Петр Ивановіч, кыңи везітө меным: шулі-тај, меса, ме інаса-на і запаңтөг... Вот і ковмі.

Та бөрын Асныров бара бергөдчіс Свежов-лаң.

— Кајам, Свежов јорт, мекөд Вөрјутө відлавны, ме сіјөс бура төда, а ужалысјастө талун-жө аққа, медым аскі асыв тујын-һин вөлім.

Свежов, кажітчө, Асныровөс төдіс-жө, і сылы зев лубө лоі, мыј тайө морт отсөгөн сіјө, тыдалө, өдјө кутчысас уж бердө. Јуралыс віста-

ліс, мыј позас бостны Асныровөс, і Асныров бытто кывкөрталіс:

— Сізкө решітөма: аскі асыв. Ужалысҗастө ме корса, сурөны... Но мыј-нө, Свежов јорт, вігас, кыз-мыј олан-ужалан, те-өд, со, тыдалө, инженерөз-нин воөмыд; лок пуксам татчө.

Најө вөліны өтжужтаөс, шөркод тушаа јөз, пөшти өткод арлыдаөс, но најө ез вөвны өті ајмамыс. Свежовлөн чужөмыс кажітчіс кыз-жыка лөсалөмаөн, да вөлі мелі, ас дорас кыска-на. Сылөн морт вылө вескыда вічөдөмыс да повтөг сорнітөмыс бытто мыјөнкө скөрмөдісны Асныровөс. Но та јылыс Асныров нінөмөн төдны ез сет. Сөмын котралан сінјасыс нөшта лоісны песлагысөс. Зев торјаланаөн вөліны Асныровлөн тајө код төдас куцөм рөма по-ныдік сінјасыс. Најө пыр бытто мыјкө корсы-сісны, төдмалісны, весіг вічөдны воча абу лө-сыд, пыр індысөмаөс јуадны. І Асныровлөн бостөма мода: көт кодкөд сорнітө, первөј јуа-сас сылыс, а сы бөрын, вісталас і ачыс.

Өні сіз-жө. Кодыр сіјө төдмаліс Свежовлыс бөрја војасса олөмсө, леснөј інстүтутын велөд-чөмсө да помалөмсө, партіјностсө, секі вісталіс і ачыс. Вөлөма сіјө тајө вітө-квајт вонас вел уналаын: пыравлөма велөдчыны гоз-мөд шко-лаө, но некөн-пө ез кажітчы, сесса воыс дыржык некөн абу ужалөма. Сы бөрын Асныров вөлөма сельсөветын јуралысөн, вөрпунктын десатнік-өн да јуралысөн. Сөмын вот қолөм во де-

зёмаос бөр десатникö, партијаö кандидатис муртса абу вöтлöмаос. I ставсö таяö, Прохор Иванович кывјас серти, лок тулыс вöсна, Вөрју куза вөр космöм вöсна.

— Мыјыс оз овлы немнад, Григоріј Петрович, торја-нин золаник јöзыдлөн; гирысјасыд, шу, најö асныс пінаос,—помалис Асныров,—но ме ог шöјовош. Ме прав, ме бөр-на кыпöдча.

Асныров сорни вылö Свежовлөн неуна нумдыштчис, і, таяос азöмөн, Асныров ödjö бергöдис сорнисö.

— Но, мыј-нö ме куті манитны тенö. Вая торјöдчылам öни кежлö... тенад-öд делöјастö справитны колö, а ме ветла ужалысјасöс јуасны.

Најö петисны контораыс. Свежов мунис öтарö, Асныров—мöдарö.

Асныров тöдис: олöмыд либö кулöмыд, шу-дыд либö нешудыд вермас лоны весиг öти восков сајын, тöдис і сійö, мыј быд выл уж дорö первојсан кутчысöм сетö ыжыджык право лоны једіноначалникөн. А таяö Асныровлы зев колö. Та вöсна сійö рытивбыд котралис ужавны мунны көсјысысјас дорö да, быттö селсöвет нимсан, термöдліс, мед најö нацјассö аски кежлö пöжаласны војнас. Та вöсна сійö уна-на котралис, шöјтис.

А кор кыпöдчыс шондіыс Вөрју вомдорса веж лудјас вылыс ез-на ешты костыны ставлысвасö, Свежовјас локтисны-нин сетчö, ужавны бостчан местаас.

— Со і воім. Прохор Івановіч,—кыпыда шуіс Свежов, думгыс Прохорос ошкөмөн, да шөктіс пуктасны кыр жылө, а ачыс нопсө пуктөм бөрын, муніс песла.

Свежов да Асныровыс кыңзі вөліны јешщө кык том морт. Свежов мунөм бөрын најө јуасанаөн візөділісны мөда-мөд вылас, буракө ез віччысны, мыј песла мунас налөн нарадщкыс.

— Кытчө пуктасам, Боріс?—јуаліс мөдыс. Боріс—лащкыд тушаа крепыд том морт, вөлөстлаң неламын кілометр выјаын, Вөрју јывлаңын, пөчінокын олыс Хуторков Прокопелөн пі, өні бурещ воөма Котласө кывтлөмінсан да сіјөн-і суріс татчө пөпутгө ужавны. Сіјө овтыштліс јурнас Асныровлаң, коді пуктасіс Свежов ноп дорө, да содтіс:

— Тыдалө, тасаң і бостчам.

Но јортыс Боріслыс ез кывзы да мөдіс пуктасны торјөн. Тајө вөлі Чугун Олөш Мікіт. Бөрја кык онас сіјө зев јона вежсөма. Первојкө, нужалөма; мөд-кө, чужөм вылас омөлтчыштөма; коркөса восса збојлун дорас содөма кущөмкө выл пөлөс сам: чужөмыс думајтана-скөр, а олөмсерыс ас ку ныщкын. Нопјасыскөд щөщ сіјө шыбытіс шабура пінжаксө да, Боріслы вістагтөг, матыстчіс Вөрју кыр дорө. Боріс вөтчіс, і најө пуксісны кыр жылө шонділы паныд. Сек кості на дорө матыстчіс Свежов да пуксіс на костө. Сіјө удітөма-нін јуасны на јылыс Асныровлыс.

— Боріс,—бытто важ друглыс жуаліс Све-
жов,—тенө тајө ју јылас шуоны олігөн, пөчі-
нокын. Кущөма-нө сені овсө? Көнкө-өд өтна-
ныдлы гажтөм-жө?

Боріс медвозын шензыштіс, мыјла первојыс-
на азыгөм төдтөм морт төдө сылыс нмсө.
Вічөдліс Свежов чужөм вылө, көсјіс мыјкө
віставны, но Мікіт, Свежов вылө вічөдтөг, му-
дєра шпынмунөмөн, панјіс:

— Сіјө-өд кодлы кызі. Көјінјаслы быдлаын
горт, кытыс сојны сурас, сені і гажа. А мазі-
јас—мөдногаөс: налөн ем ма поз, сетчө чукөр-
төны ма. лыддөны гортөн, көт сарің сајө леб-
чөны, век төдвылас муса горт; најө-тө ас гор-
тас оз гажтөмтчыны.

— Зев вескыда донјалінныд, Нікіта Алек-
сејевіч,—вочавізіс Свежов, Мікіт вісталөмлыс
пыщкөссө кыјөмөн.—Сөмын-тај мортылөн
позјыд паскыд. Важ крестанін познас лыдды-
ліс сөмын ассыс ічөтік овмөссө, а өні міјан
позјыс—му квајтөд јукөн-нін, міјан став стра-
наын.

Свежов, кажітчө, та вылын бытто і помаліс,
но, кызі пыр, сылөн тајө вөлі сөмын бостчөм,
сөкыд груз бостыслөн моз топыджыка сувтөм,
мед бостчыны-кө, бөрлан не лєзчысны-нін. Ас
вын да кужөм вылө Свежов надејтчіс. Сіјө тө-
діс, мыј мортјас—најө абу өті сікас машинајас,
мыј быд мортлөн јөзыслөн код-жө струнајас
кынзі нөшта емөс аслыс пөлөс струнајас і наөн

колö кужны вöдитчыны, көсҗан-кө, медем сiҗö
җöзыс вöлины тенад җортҗасөн уҗын. тышын.

Свежов бостҗис вiҗтавны медматын да мед-
гөгөрвоана торҗассаңыс, прөстөҗ кывҗасөн, бытё
жужыд кiлчөдд, щупөдыс щупөдө катөдис-пыртис
ыҗыд здаңиҗе пыщкө, көни петкөдлис, мыҗ сiҗö
сещөм миҗан странаыс да кущөм сылөн воҗö
туыс. А сесса Свежов вужис ас уҗ бердас,
Вөрҗу куҗа изыскателнөҗ уҗҗас нуөдөм бердө,
кущөм ыҗыд уҗлы панас таҗөн најö вөчөны.
Вiҗталiҗ чөҗыс Свежов выныштҗис вiҗөдны
кывзысыҗаслөн чужөмҗас вылө. Борис, тыдалө,
пыщкөснас нiмкодасис—торҗа-нин сек, кор кы-
лис, мыҗ тащөм ыҗыд уҗҗасыс да сывкөд iҗа-
җыс лоө најö пөчинок дорын матын. Микит
пыр вiҗөдис Вөрҗу ва вылө, сөҗ ва пыс мыкҗас
да җумаңҗас ветлөм вылө да бытё Свежовлыс
вiҗталөмсө ез iҗ кывзы.

Борис друг җуалис:

— Те, төварыш, партиҗнөҗ абу?

— да, ме партиҗнөҗ,—вочавiҗис Свежов.—А
ти? Комсомолецҗас?

Таҗö шуөм бөрын Микит, меҗ иҗе сорнитны
Свежовкөд, чечҗис пукаланингыс да мунис би
дорө. Сен, шы-ни-тов. мыҗкө думаҗтөмөн, пука-
лис Асныров. Борис вiҗталис Свежовлы, мыҗ
ачыс ни Микитыс абу комсомолецҗас. Асныров-
лы кыв ни җын шутөг, Микит водис веҗ луг
вылө. Асныровөс сiҗö лыддис личнөҗ врагөн, нем
кежлө Микиталыс шуҗ мырдысыөн. Таҗö лоiҗ сысаң,

кор Асныров вөлі сельсоветын јуралысөн да, кор сiјө, Кузпеловјасөс раскулачитөм бөрын, најө овмөсөн төргүтiс, кызi аслас овмөсөн. Асныров вөсна-жө јонжыкасө-и, кызi чайтiс Микит, кытчөкө нуисны Кузпеловлыг семјасө, щөш i сөлөм костыг муса Устасө. Асныровыд секи раскулачитлис не сөмын Кузпеловјасөс, а Ручпiјан сиктыг даc овмөс, но областаң волисны кущөмкө јөз да квајтсө бөр мездисны, а Асныровсө сельсоветас јуралөмгыс вештисны. да мыјнө Микитлы мукөд овмөсјасыд? Сылөн сөлөмыс оз на вөсна вiс.

Чай јуөм да шојччыштөм бөрын регыдөн берег вылө часөвөј моз сувтiс мiчаа шылөдөм, сөд краскаиөн гiжөм медвоzza столб. Треног вылын сулалыг инструментлөн ватерпасыс сувтөма, компаслөн стрелкаыс тiрзөмыг дугдөма—рытив-војлаңө, Вөрју катыдлаң индөма выл вiз.

Најө мөдөдчисны вөрју катчөс: Микит нопјасөн да көлујөн тыр пыжөн, кујимөныс—весас вiзјас вывти ужалигтыр.

Уна чукуыла, жужыд да сөстөм ваа Вөрју аслас мiчлуннас, кажитчө, отсалiс ужлы.

Вiззыс вiззө, чомгыс чомјө ужалысјас кајисны вiтөд лун-нин i, Микитыс кынзi, зев кыпыда. Асныров дугдывтөг сорнитiс мыј-гурө јылыс, но быд ногөн өтдорасiс политiка јылыс сорнiјасыс да сы пыддi, кызi кажитчiс Свежовлы, унжык код ужалис, ассө Свежов возын петкөдлөмөн. Борiс ужалис ышмөмөн-жө. Сiјө аснас ставнас

вөлі вөјөма һимкоџ пыщкө: і Свежовлөн бур
јорт ногөн сыкөд сорнијасыс, і олөм јылыс
велөдөмјасыс—ставыс кыпөдісны Борісөс. Но
медса јона сјјө ужалис на дорө матө стрөйтны
індөм выл вөрпункт вөсна. І Свежовлыс віста-
лөмсө думсыс Боріс унаыс-һин повторітіс.
„Кыті воґын гажтөм да нарғитөм вөліс—гаж
сетчө вajasны, олөмыс пуґас. Колас һеыжыд
кад і те он төд сјјө местасө. Шуөма: Вөрјусө
весавны, чукылјассө вескөдлыны, аґсө віґ вылө
весавны, вajны гырыс пөрөдаа мөсјас, вөвјас,
тракторјас, гырыс керкајас стрөйтны... уна вөр
вөчны индөма, уна сір вјјөдны... Лоө сек уж,
сыкөд і гаж“.

Мікіт ужавнытө вермө-жө, гашкө, јонжыка-
на јортјас дорыс, но сылөн сөлөмыс уж вы-
лас ез лепты. Та вөсна Боріс пиңалис сјјөс, ло-
лө моз-пө пыжнад катан, та вөсна-жө і Мікіт
дүгдіс дугасны Боріскөд, коліс ґік өтһасөн.

Һеламын вјтөд кілометровөј столб сувтөдөм
бөрын віґјас һомасісны, і најө пырісны лок
лабдаа коз вөра аґө. Первојја вој уґмөдһисны
біпур дорын.

Рытыс вөлі лөһ, һом-гебтөм-һа. Көр һіщка
јаг вылын сука быдмыс куґ пожөмјас којісны
ас пыщыныс чөскыд уль сір дук, коді сөстөм
сынөдкөд сорласөмөн, мусаа ладміс војбыд ку-
лытөм тувсов кыакөд.

Но ез вөв рытыс коџ лөһ Мікіт морөс пыщ-
кын. Біпур пестігөн-һа сјјө кыліс Асныровсаһ,

мыҗ пыжөн дыша катомыс сижос көсјоны вежны
Борискод. Первој сижө весиг вежсылс чужом
вылас, көсјис мыкө чорыда шуны, но кутчысис
да вескод пырыс пызыртіс.

— Ме пажыс...

Збылыссө Свежов пуктіс мөд мог, матөжык
сібөдны Микитөс ас бердас, мед жүгөдны сылыс
сыыс өтдорасөмсө.

Вожшөр гөгөр кыпөдчис зер. Төвру пөлтыштөм
улө Микит садмис. Виқөдліс біпур мөдарас узыс
Свежов да Борис вылө; налөн өти шебрас улын
узомыс бара-на гөрыштіс сылыс сөлөмсө; сек
виқөдліс мөдарө, Прохор вылө, но зывөктөмөн
бергөдіс жүрсө.

Пашкыр жыла туганјас пөвстті Микит азіс
зев өдјө кажыс жүра кымөрјас. Арға вој моз
пемдіс... Креща-краща кылө пөріс пу... пөріс
мөд. І сек-жө кытчөкө матө пель чунавмөн го-
раа лыјис...

— Ок, зонјас, зерас-тај!.. Гашкө шалаштор
вөчыштам?—узаніныс чечыштіг моз шуис
Свежов да пырыс-пыр-жө мөдіс вөчны шалаш.
Мөдісны вөчны і мукөдјас. Но Микит ез вөрзы,
ез дышла, а вескодысла јортјас дорас, зер до-
рас.

Кор зерыс важөн-нін кобіс, Микит петіс пу-
јас улыс. Вөлі лун жүгүд-нін. Біыс азым вөв-
моз жөрітіс пессө да костіс көгасөм јөзсө,
кодјас үнмовсөмаөс біпур дорын асја чөскыд
унмөн.

Мікіт ез уз, кујліс гащөн. Пожём лысјас костті сіјө бара-на віқөдіс вывлаң, сезмөм же-нежлаңыс і кажітчіс сылы, мыј козувтөм бле-дінік куш јенежыс сешөм-жө тыртөм, көзыд, кушөм сылөн бөрја кык во чөж-нін морөс пыщкыс. дај ачыс некодлы ковтөм, турун пөвс-са гаг моз зік прөста олыс лов. „Збыл-өмөј өтчыд овлө радејтөмыс? Збыл-өмөј некор оз вун сіјө лунјасыс, кор ме вөлі горшөзым шу-да?—думајтіс Мікіт.—І мыј сіјө сешөм радеј-төмыс, кызі колө гөгөрвоны? Олөны-жө-тај мукөдыс, олөны гажаа, німкода і оз дөзмыны. Тыдалө, мыјкө радејтөны.. А ме?... Мыј мем радејтны?“

І кымын јона думајтіс Мікіт, сымын гажтөм-жык лоіс сылы, сымын өтнасөн кыліс ассө. Гашкө, інө, горөдас кодлыкө, вісталас јорт но-гөн муса друглы лібө шөпкөдыштас пөдруга-ыслы? Но көнөс најө? Коди кылас да велалас сіјөс?

Мікіт ез ешты помавны думсө: сек кості бі-пурыс торјаліс өті гөлөвңа да быгылтчіс Боріс мыш дорө. Мікіт көсјіс чеччыны да шыбытны бөр біас, но мыјкө бытөө ошаліс сы вылын, кутіс чеччөмыс. Лок біөн зірдыштлісны сылөн сінјасыс да орөдчывтөг віқөдісны шынасан јөз вылө...

— Сотчім, Боріс!—чеччыштіс Свежов.

— Уф!.. Сотчім, кусөдөј,—вірдыштіс і Боріс

— Паскөмтө, паскөмтө пөрччы, Борис, — гор-
зис і Прохор. Сөмын өтнас Мікіт сулаліс чөв.

Борис тупласіс ваын, а Прохор нісө доржыіс
нісө прөста сорнітіс:

— Ме-өд водігөн думажті. меса, сотчанныд,
сізі і лоіс.

І друг сек, Прохор кывјас бөрын, Мікіт
муртса ез горөд, мыј Прохор сорнітө сөмын
сорнітөм раді, сіјө оз төд, мыј вөсна сотчіс
Борисыс.

А Борис, бара-нін важ коф весел да кыпыд,
термасіс уж вылө.

III

— Со і міјан пашнајас, — Свежовлы шуіс
Борис, кор најө матыстчісны-нін пөчінөкө уңны.

Вөрјүө леччыс шор пөкатын, тупөс коф
мылк жылын, важінік пощөса јөрын тыдовтчіс
кујөд чукөр коф лапкыдік өті вежөса керка.
Пөрыс-нін тыдалө: пужбөр щаклөн моз сөдасө-
ма вевтыс, кыт-сурө чірјысалөма. Керкакөд өт-
помса ңеыжыд карта; бокинжык — жытнік; улын-
жык, шорлаңыс, — пывсан; сен-жө сурјајас вылын,
бытөө турі кокјас вылын, трінвізіс віріч; гөгө-
рыс векныдік көза мујас, а сесса, сен-жө орч-
чөн, гөгөрыс коставлытөм щем вөр.

Ңекөн ні өті шы, бытөө төвныра зервоңын
кад кежлө лөңөма, шумтөм; сөмын чөвсө кор
сурө торкавлө сіз да нораа тылјөдлө горзө пу-
чеј корсігөн гөрд јура сөдтылка.

— Гажа абу-нӧ миҗан оланіныс, Грiгорiҗ Петровiч?—кiлчӧ помӧ матыстчiгӧн жуалис Борис. Сiҗӧ ачыс тӧрыт-на кӧсҗис ошҗысны оланіннас, гажа мылкнас, кӧнi сулалис керкаыс, а талун ез сiҗӧ вомсыс пет. Борислы ӧнi кажiтчи́с, мыҗсылӧн оланіныс, керка-картаыс ӧтi тӧлыгӧн уди́-тӧма важмыны да мустӧммыны со пӧв. Но мыҗла,—ез-на гӧгӧрво. Сiҗӧн i жуалис Свежовлыс. А Свежов сылы вочавiҗiс:

— Рас козҗас увт дорсыд, тӧдӧмыс, гажажык,—ачыс гоҗҗалис быдлаӧ, сiҗҗаснас корҗис вылторҗас. Сегҗа, ылҗык вӧрҗас вылӧ вiҗӧдiҗ моз, содҗiс:

— да, мылкҗыс вылын.

Прохор да Мiкiт таҗӧ пӧчiнӧксӧ тӧдiсны-нiн. Кӧнкӧ бӧрланын увтыштiс пон. Борис тӧдiс асланыс Соболлыс гӧлӧссӧ да јортҗасыслы вiҗталiс, мыҗ гортын бат-мамыс абуӧс-на. Сегҗа ас ногыс востiс пышкӧссаҗ iҗналӧм кiлчӧ ӧзӧс, i ставыс пырiсны.

Свежовӧс шенҗӧдiс быд восков, быд вiҗӧдлӧм: кiлчӧ ӧзӧссӧ востiгӧн сылы сiҗнас услiс сiрӧн мавтыштӧм крест, кодӧс кӧҗаҗеваыс вӧчлӧмаӧс важӧн-нiн, тыдалӧ, нечiстӧҗ сiлаҗаслы пощӧс пыддi; керка ӧзӧс кӧсак вылас вӧлi сашкӧма ыжыд коса; порог дорас кок улын голснiтiс подков. Керка пышқас сулалис дӧра кыан стан, кыансӧ, тыдалӧ, костӧдӧма гоҗҗа пӧс уҗыс; залавка вылас разӧдӧма унҗыксӧ пуыс вӧчӧм тастi-пан; горвоҗас сулалис нӧптовтчӧм бока важ

самовар; кӧн-сурӧ пырновлан кӧлү; пӧлаткӧд
ӧтвестын жаж і... бытӧ ставыс.

Боріс ӧні гортас, кӧӧаин, меліа щӧкталіс јорт-
јасыслы:

— Лычӧдчалӧј, шојччӧј, кӧнкӧ-ӧд мијан армі-
јаыс локтас-жӧ.

Сек коста гӧбӧч вылас кодкӧ вӧрӧыштис.

— Ваңуш, те-ӧмӧј гортын?—ускӧдчис Боріс
паччӧрӧ да сетыс леччӧдіс гачтӧм-на, кыз сера
дӧраыс куӧ дӧрӧма повӧм детінкаӧс. Свежов
кӧсјіс меліалыштны.

— Ен пов, Ваңуш, ми теныд кӧч гӧснеч вајім.

Но Ваңуш, бытӧ вӧрыс кутӧм ӧвер пі, мын-
тӧдчис Боріс кыс да котӧрӧн кајіс паччӧрӧ,
сесаң мӧдіс віӧдны паччӧр брус костӧд.

— Ваңушыд-нӧ ӧтнасӧн і олӧ?—недыр чӧв
олӧм бӧрын Боріслыс јуаліс Свежов.

— Ӑтнасӧн. Таво-ӧд віт ар-нін тыріс. Колӧм
во-нін ӧтнас овлывліс. Гожӧмнад уӧмӧн-на і
коламӧ вӧлі, ігналам—і олӧ; воам—бара-нін уӧ.
Сӧмын вот таво повны мӧдіс: мукӧд дырјі воам
уж вывсыд—некӧн абу. Корсан, корсан да
муртса і аӧзан, гӧбӧчӧ лібӧ сарајӧ ӧебсас. Ӑт-
чыд вӧлі пывсан јіркӧ кајӧма да унмовсӧма—
воштім. Атӧ Собольлы, отсаліс аӧзыны: мӧдіс
увтны.

Боріс петіс посвоӧ самовар пуктыны, Мікіг,
ӧшіӧ віӧдӧмӧн, мыкӧ думажтіс, а Асныров
сорнітіс пӧчінок јылыс.

— Со-тај көні патріархалшшінаыд, перво-
бытностыд, Грігоріј Петровіч. Азған...

Но друг сіјөс орөдіс Мікіт:

— Со і көзајева вооны.

Горні оріс, ставыс копыртчісны віқодны
өшіңөд.

Сіјө-жө тужөд, кыті воісны Свежовјас, мыч-
чыгісны нолөн. Шом сөдөқ сөдасөм шабураөс,
са сөд чужөмаөс, сумөд шул көмаөс, муқөс,
тыдалө, воісны тыла ректаніныс. Прокопеј Гав-
ріловіч,—прозвішщөыс Ысө Проңө, Боріслөн
батыс, көзаін,—локтіс медвоғас. Паскыд пел-
помјаса, багатыр морөса, неуна гөрбылтчыштө-
ма, но зев-на јон. Прокопеј бөрын локтіс дас-
кык арөса Іља, не ас сертіыс паскыда восла-
лөмөи, мед тувчыны сіјө-жө коктујө, кытчө
тувччас батыс да мед лоны батыс код-жө ве-
жөра да лабутнөј көзаінөн. Тајө, бағ коктујө
тувччавны законјасыс мунісны пөлјассаңыс да
Прокопеј, кыці ассыс пернасө краңітіс: „Ті то-
мөс-на, а том қоқөгјас некор оз нырщікавлы-
ны“,—пыр шулывліс піјаныслы.

Тајө-жө законјас серті нывбаба должен мун-
ны мужік бөрын да најө коктујө тувччавны.
Љуба, Прокопејлөн гөтырыс, косінік чужөма
мам, вослаліс Іља бөрсө, а мам бөрас невеста
нылыс—Өдук.

Боріс најөс віччыгіс кілчө помас, вісталіс
кодјаскөд сіјө воіс да щөктіс налы мысгыны.

Гөстјасыд татчө волісны шоча, но воласны-

кө, дыр каътывлөны. Лөз морттө, гөстјастө Прокпеј, удтөг-вердтөгыд оз лезлы. Ачыс өтарө јуасө да, кажитчө, абу вунөдөма не сөмын кымын да кущөм морт волөма татчө тајө бөрја дас онас, но і ас ногыс помнитө, коді мыј сорнитлөма. Ташөмөс-һин пөчһинөкын олысјасыд.

— Вайө, гөстјас, мијанкөд по чашку чају,— кор-һин лоі ставыс пызан вылын, шуіс Прокпеј, а ачыс термыштчис өзөсө.

Пызан вылын вөлі быдтор: колөм гожөмса-на кык пөлөс сола щак—серовік да јелдөг, ыжыд пу тасті тыр, кос сөла јай, пув, капуста, ыжыд чукөр шөрөма һаң.

— Пуксө, вайө, пуксө!—өзөсөд пыриг моз бара пөщужтис Прокпеј, а кіас вөлі поллитровка вина.—Со ақзанныд, тіјан шудјасыд емөс-на... лөсалыштөма.

Прокпеј ез вистав сөмын, мыј тајө дозсө сійө везө во жыһ-һин.

Гөстјас пуксалісны пызан гөгөр.

Лөз рөм вылө колк виж чутјаса кубөвөј крашеніна дубаса Луба сулаліс пачвоз залавка дорас да шужга кинас вескыд кі гырззасө, а вескыднас щөкасө пыкөмөн, гусөн моз везөдістөстјас вылө. А најө, міча берба кодөс, Луба вежөрын вөлісны сөмын жөһикјасөн нылыслы—Өдукыслы.

Гашкө-һө мукөдјасыс, код төдас: Прохор Іванөвич татчө воліс сөмын-на өһыс, дај сійө төвнас, а төдтөм мортыс, кодөс ыждөдлөһны Грігоріј Петровічнас,—кыс-һип Өдуклы жөһик.

Но Мікітыс... сіjö збыль лоны вермана жöнык, і буржык оз ков. Ур кыжігјасөн сіjö татчö унаыс-нын воліс дај сылөн батыс, Чугуг Öлөшыс, другасö Прокопејыскöд.

Сöмын талун Мікітыс мыјлакö жугыл, оз сорыт.

— Со і чај кісталыс воö,—друг шуіс Прокопеј, і ставыс віжöдлісны öзöсöд пырыс Öдук вылö.

Сітєч сарапана, кодöс Öдук паставлö сöмын гырыс праңнік лунјасö, желнөгчвет рёма ковтаа, кісмöм оз код міча чужöма, сіjö öзтыштана сін-јаснас зев ödjö віжöдліс гөстјас вылö да јурсö копыртыштöмөн, кокні покодкаөн möдіс мунны мам дорас, весіг јандысіс здоровајтчыны.

Ташöм міча нылös аңыны вöрыс Свежов ез чајтлы.

— Öдук, тенад сајын делöыс. Гөстјаслы кістыштав,—бара шуіс батыс, а аслас сölöмыс гөтырыслөн моз-жö радліс: јона-нын шаң да авја лоöма нылыс.

Öдук кістасіс, но сіjö, төдтöм семја пыщкö воöм первојја лунјасса ічмоң моз, гөстјас вылö віжöдлыны поліс. Ташöм јöзсö сіjö гортсыс ез-на аңыв. Сöмын-тај кушöмкö пыщкөсја томлун вынјас кіскалісны сіјöс німкодөн, бытөö сіjö тајö кадколаст кежлö і овлöма да быдмöма. Сіјөн і Öдук, кыз сöмын Борісыс вісталіс гөст-јас воöм јылыс, котöртіс јуктаган шорас да тылавыв најтсö вывгыс мыскіс клуч ванас.

Гажтөм вөлі Одуклы борја вонас, төдтөм
жортгыс гажтөм. Тажө вөрваас сижө, кызи гаж
луд вылыс ыжыд бушколөн шыбытлөм мица
зориз көйдыс, чужлис өтнас, олө-нин кыз во, и
гашкө өтка зориз моз пустоцветөн илоө паны-
дасны морт-нем арөскөд. Гашкө оз и лолы се-
щөм кадыс, кор сылы, ас горт позјас бордјас-
сөм-нин пөткалы, воггас паскыд ердывв.

Микит төдчымөнја гажмис. Бур көзајеваыс-и,
винаторјыс-и, мица Одукыс-и—ставыс ловзөдісны
сы пыцкын дыр кежлө-нин куслөм овны радеј-
тана бисө. Таңыс овлө сөмын сек, кор воңө ов-
ны надејатөм висыс мортлы бөр локтө важ вын-
ебөсыс, овны радејтөмыс. Но Микит некыз ез
вермы мынтөдчыны сижө думјасыс, кодјас мөд
лун-нин сижөс чорыда жірісны: сижө катласис, вис-
тавы-ө Свежовлы Борисөс би улыс мездытөм
јывгыс.

Аскинас бригада кајис воңө, Вөрју јывлан.

IV

Чугун Олөш кујлис паччөрас. I рйтсор рөмы-
дыс, и кулөм-чөв керка пыцкыс, и гымгаө моз
шедөм думјасыс—ставыс өтвывтчисны кытчөкө
морөс шөрас да измөдісны пөрыс сөлөмсө, гөр-
чалисны голасө. Мыжкө мында-өд шогтө аслас
немнас Олөшлөн азывлөма-жө-нин вөлі: вөв-
мөстөгыд кор-сурө овлөма-и, көйдыстөгыд и, на-
ныд ез тырмывлы-и, но өнија шог дорын, вө-
лөмкө, најө сөмын-на чардбыслөн југдыштлө-

мыс—пернапас чөвтыштан, мыжкө мында мај-
шасыштан-пессан да бара і прөјџитөма, а тајө
төдалө ыжыд гымыслөн стрелаыс-нын, коді өтї
здукөн разөдіс зөң морт немөн, Олош немөн
чукөртөм овмөссө, ыжыд семјасө.

— Кущөм рөк, кущөм грекјасыс тајө мїжанөс
накажітїс јенмыс? Кущөм выл кад, выл нога
олөмјас көсјөны лөгөдны? Мыј оз кажітчы
јөзыслы важ олөм ногас? Мыјла ковмісны кол-
хозјасыс?—шенҕїс Олош.

дај кызі он шензы. Сїзімдас арөсыс муртса
петөм морт, квајтымын восө мыргїс аслас олөм
лөгөдөм вөсна. Корөм сорөн быдміс. Нуждаыс
петавтөг быдтїс челадсө. Најө лоїсны гырысөгө,
лоїсны ужалысјас; бөрја војассө Олош мөдліс
овны мортногөнжык, старїкаліс, піјаныс кывзїс-
ны-на-ї. І друг бара өтнас, ставыс разалїсны:
медыжыд піыс—Мїтрејыс, ас семјанас—пыріс
колхозө да овнысө петїс јуксөмвыв стрөїтөм
керкаас; мөд піыс—Іван, гөтыртөм-на, пыр-на
көнкө, велөдчїс—кытчөкө мунїс служїтны; кој-
мөд піыс—Опоң, гөтыра і челада—Сїбірө му-
ніс; Олош дорө медїчөт піыс, Мїкїт, көт ескө
ї колїс-на да і сїјө гортө оз-жө волы прамөја,
век најөвітчө, ужалө вөр дорын.

Торја-нын забеднө вөлі Олошлы, кор бур-
тор вылө велөдана сылөн сөлөмшөр кывјасыс
піјаныслы бөрја кадас дугдїсны мөрччыны, кор
сылы не өтыс-нын шулісны, мыј сїјө, Олошыс,

бытгөкөн олөмсыс колөма. А мыјон колөма,
кызі колөма — Өлөш ез гөгөрво.

Но Өлөш морөсын пессіс бат сөлөм. Сіјө
век көсјіс бурөн, оз-ө садсаवны піјаныс да мыј-
дакө кывзыштны.

— Төлкөн сорңитанныд, муса піјан, — сорңи-
тіс Өлөш, кор піјаныс өтлаас, өті пызан сајас,
кажітчө, пукалісны медбөрјаыс-нын. — Олөмыд
абу картіөн ворсөм, төдлөм тор, мышку вывті
мунліс. Усөмінјасыс некод ез лептив, усан-кө
вөлі — талыштасны... Гашкө і колө корсны бур-
жык местајас, а ме... ме көні чужлі.. көні гөг
орөдлісны менсым, сені нін кула... Меным не-
дыр-нын овны. А гашкө... сојтөг-кө мөда кувны.
һаң кусөк шыбытанныд.

І тајө кывјас бөрын Чугун Өлөшлөн секи
петавлісны сінва војтјас. Но өні оз пет: ставыс
чорөм, ізмөм.

Збыл-өмөј лоө на ног? — бара думыштіс сіјө
да аслыс шуіс петавлыны картасај пощөс дорас,
кыгаң тыдалө став гөра-көза муыс, мед нөшта
өтіыс донјавны ассыс мөвијассө.

Рытја лөныс Өлөшлы кажітчіс шуштөмөн,
муыв ҳоріқјасыс бледөн, а су піын кылыс
гешканлөн горзөмыс повчөдланаөн.

І мујас вылө дыр виçөдөм бөрын Өлөш бара-
на кывкөрталіс:

— Оз, нінөм налөн оз артмы. Көзаіныс оз
ло, пощөсјасыс кісасны, һаңыс мөдас травіт-

чыны. Есіјө чој бердсыс немөвөјса гырыс ме-
жајассө бырөдны некор он вермы.

Но сек-жө сылы медвоzzaыс јурас воіс вөв-
лытөм выль мөвп.

— Збылыс! Кыз ме тајөс воzжык ег гөгөр-
вө? Прокпеј Гавріловічыд ас кушас гашкө
збыль леzас менө.

І тајө думыс—пышјыны Ручпіјан сіктыс, оз-
мөдчыны ылі вөрө, пөчінөкө, Прокпеј Хутор-
ков дорө кызкө өтпырјө ловzөдіс Олөшөс. Тајө
могмөм вылө ескіс нөшта і сы вөсна, мыј Про-
кпејлөн ем невеста ныв, а Олөшлөн жөнік пі.

Олөш муніс. Олөш мунөм бөрын су пыщ-
кыс пощөс дорө петіс төдтөм морт. Кіссөм
пінжака, навыпуск леzөм дөмаса гача, шөр
арлыдыс петөм морт, кажітчө, мыјыскө поліс,
өтарө гоңјаліс.

— Чугун Олөш?... Тајө зік сіјө вөлі,—вом-
горулас шуаліс гоңјалыс морт.—Но мыјла та-
щөм сор? Мыјла чөв, жугыла да дыр сіјө сула-
ліс тан? Ковмас төдмавны. Быт лоө төдмавны.
Сылөн мыјкө неладнө.

Та бөрын төдтөм морт бытгө ісковтіс, вошіс
гөра улө.

V

Хуторковлөн семјаыс ыжыд німкоzөн віч-
чысіс Борісјасөс.

— Көсјісны-кө, воасны-нін, Вөрјуыд абу пом-
төм. Ен-өмөј аzыло: татыс мунтөz, асывнас, мыј-

кө гижисны да квайт лун пыдди шуисны ветлыны кујим лунон. Вот, меса, і воасны. А тащом сөд жожднад невеста мортыдлы овны містөм,—уж вылыс воөм бөрын ена-нылаөс велөдіс Прокоеј, і најө зев регыдөн тајө ужсө вөчыштисны, гөгөр пелькөдісны.

Сөмын тај мыскөм жождсө медвозын талавны воіс Чугун Олөш.

— Важөн-нын татчө ег волы. Чолөм тіјанлы!—пернапас чөвтөм бөрын шуіс Олөш.

— Волы, волы, Олөксеј Пантілөвіч, дөна гөст,—медвозын ускөдчіс Луба, төдвылас кутөмөн, мыј Олөш прөста ез кај тащөм кадө, кор сылөн піыс, Мікітыс, бурещ тані.

Тајө-жө думыштисны аја-ныла.

— Војнае зермас, тыдалө, Прокоеј Гаврілөвіч, мыјкө зев јона кыпөдчөмаөс борда козувјас,—пөрччыгөм бөрын лабічө пуксіг моз шуіс Олөш.

— Тыдалө сің, Олөксеј Пантілөвіч, міјан Собол талун лунтыр турун сојө,—зер лоөм јылыс вынсөдіс Прокоеј.

Одук пузөдіс чај, жожд куза ветлөдіс небыдік кокшыөн, бытө кан, но суга, а ветліг мозыс вірөдывліс Олөш вылө, вөзө лоана ајкаөн сіјөс лыддөмөн. І Одуклы кажітчіс, мыј Мікітлөн бағыс скөр, мөдас термөдлыны Одукөс. Јывмөм шочынік тошкыс-і, зумыд чужөмыс-і, морт вылө ныдыган далечыда вірөдлөмыс-і—ставыс вісталісны та јылыс. Но став тајө тырмытөм-

торҗассо җирдалыс бисера ешкынөн моз вевтҗис Микит, Микитлөн миҗлуныс. „Збыл-өмөҗ лоо сиз, кыз ме думажта өни?“ Аслыс ескытөма мөвпыштіс Одук, і сылөн җекыз оз вешҗыны сін воҗсыс кодкө рытө Микитөн сы вылө меліа виҗөдлөм-җасыс.

Өлөш төдіс, мыҗ Прокөпеҗ, лавкаҗас допад шоча петавлөмла, вермас лоны винатөм да та вөсна і ваҗис сөрсыс гөснеч вина. Чаҗ саҗын җуисны. А гажмөм җөзыдлөн і сорҗыд да баҗныд унжык.

—Те, Прокөпеҗ Гаврилөвич, те сөмын-һин і колін менам друҗнас, а сесҗа ставыс мөд пог олөны. Но ме җонаыс ог төҗдыс: мед, колөкө, Митреҗ пырис колхозө, Иван көнкө бездомнөҗалө, Опөң сибиралө, а менам Микит, җен сыкөд, ем-на, уж вылад аслам код-жө піскөс, менө, старікөс, оз вунөд, пөҗитажтө.

Татчө ез вермы җе шыасны і Луба. Микит җывсыс таҗө сорҗисө-өд сижө пыр-на і виҗчысис, весіг панҗис Прокөпеҗөс.

— Сомаҗбыр һин сижө: Микита Олөксеҗевичыд өни өтка пі коліс. А на вөсна, ғырыҗык пиҗаныд вөсна, теҗ, Олөксеҗ Панҗилөвич, һинөм-һин төҗдысны, асныс батҗас. Мед, ез-кө кывзыны тенсыд, пөрыс мортлыс—каҗтыштласны: аҗ-мамыдлыс-кө-пө-таҗ он кывзы—лок җөз велөдасны.

Прокөпеҗ ескө көсҗис җырыштны Лубаөс, мыҗла сижө суитчө воҗвыв, но Лубалөн лада сорҗыс Прокөпеҗөс лөңөдіс. Сөмын Прокөпеҗ та-

јос, Љубалыг на костö сорниön сујтчöмтö, оз
вунöд, петкöдлас гаж кодјурөн.

— Никита Алексејевичыд тенад, чурки буди,
багатыр код лоöма,—мöдис вiставны Микит жы-
лыг Прокопей, чајтöмөн, мыј Öлöш Микитјас-
лыг Вөрју куза ужалöмсö тöдö да Микитыскöд
сорнитöмөн татчö и кајис.—Не тöрыт, воzza рыт-
нас Никита Алексејевичаскöд ми тани варовитыш-
тим-жö.

Öлöш öнöз-на ез тöдлы, мыј сылөн Мики-
тыс ужалö көнкö тани, волöма-нин татчö, и друг
сijö неуна падмыштис, весиг жуалис:

— Мијан Микит тани вöлис?

Прокопей да Љуба пырыс пыр ез вочавиzны,
најö вiзöдлисны мöда-мöд вылас да кыкнаныс
думыштисны. „Кыз-нö сiз? Микитыскöд сорнит-
чытöг-öмöј корасныс кајöма?“ А сесга Проко-
пей прамöјжыка-нин вiсталис:

— Кујимөн волисны, мијан Борис нолöд. Вөр-
јусö мыјкö видлалöны.

— Со кыз... Вөрјусö видлалöны? Мыј-нö-нын
ковмöма налы Вөрјусыс? Кущöм вöрсаöс бара
корсöны.

И Микитјас вылö тајö јорччыштöмыс, и пер-
војыссö падмылöмыс зикöз востисны, мыј Öлöша
Микита костын öти кадö татчö кајöм жылыс
збыль некущöм сорни абу вöлöма.

друг керка пыцкын лоi гажтöм чöв, сор-
нијас описны, ставыс мöдисны думајтны ас кеж-
гыс.

Öдүк та кадө керкаын ез вөв, сiјө тарыт вөлі шуда, но сещөм шуда, кор збылыгыс шудсө шымырттөм-на, а сөмын тыдалө ру пыр. Шондi лещөм бөр ваҗөм турун вывти карта сажөдыс сiјө ветлис нөжјө-нөжјө да кывзышталіс чөв-лөңөм сынөдсө, оз-ө-ңин кылышт Борисјас-лөн воөм шы.

Өлөшлөн кыткө бытто орис, бытто сылыс лоі мырддөма медбөрја олөм надејасө. „Сотаж кызи...—думгыс бара шуис сiјө.—I тајө, ылі пемыд Вөрју јывјассө-өмөј щөщ најө көсјөны бостны ас кіаныс?“

Өлөш ешажык думажтис Микит јылыс. Та куҗа сiјө ас кежыс чорыда-ңин шупыштліс: көт кызи сiјө ез вөв, а Микитөс лоө гөтралөма Öдүк вылө да овны лоө кајөма пөчинөкө. Но, тыдалө, оз шылыда артмы, тыдалө i татыс азҗасны Öлөшөс. Сылы друҗ каҗтыштис кодкөд сiјө паныдаглис татчө мөдөдчигөн да нөшта-ңин јона жуҗылтчис. Нем чөжыс—мөдөдчас-ө ур кыјны, чері кыјны, либө прөста уж вылө да гортгыс петигөн-кө паныдасас сугедкамыс, өни квајтымын ара-ңин пөрыс ныв, сесса сiјө луннас либө сiјө тујпомас некущөм буртор ен-ңин виччыс. А талун асыв, татчө мөдөдчигөн, не сөмын сiјө паныд сурліс, но i Öлөшлыс тујсө вужіс сөд каң.

Но Öлөш зіксө век-жө ез вош. Сы вөсна, мыјсылөн Микит бурещ тани, талун-аскі-пө воас татчө бөр, корасөм јылыс сорни сiјө тарыт кеж-

лө ез-һин индыс кыпöдны, а первој та жылыс шуис сорһитчыны Микиткөд, көт ескө ассө гөт-ралигөн баҕ-мамыс сылыс ез жуавлыны, а корав-лісны, коді налы, баҕ-мамыслы, вөлі шогмана.

Керка пыщкын чөв усөмсө Прокопей тер-мыштчис зугны, паніс сорһи олөм-вылөм жылыс:

— Һанјасыд таво, Öлөксеј Пантілөвич, ба-ра-на локөс лооны: зев уна колаозыс вөлі.

— да, Прокопей Гаврилөвич,—друг бытгө садмис Öлөш,—војасыд лоісны омөлөс, оз арт-мы і вотөсыд: Васілеј лун паныд војыс вөлі кымөра, лымјыс ез зирдав.

Татчө шыасіс і Луба:

— Господанөј лөгасөма-да, тыдалө мијанлы оз-һин сетлы бур вотө.

І кывјыс-кывјө, приметаыс приметаө најө öта-рө жугылтісны аснысө, ојзісны да норасісны јен вылө, лок јөз вылө, і бокөвөј кывзыслы вермис ескө кажитчыны, мыј му вылас олөмыс, тыдалө, овсөма.

Но та кадө керкаө пырис Öдук, мыјкө ваш-һитіс мамыслы—і ставыс гөгөрвоісны, мыј Бо-рісјас локтөны-һин.

Здук-мөд мыгті керкаын лоі гажа. Проко-пей гозја бытгө ловзісны—кіасісны гөстјаскөд. Весіг Ваңук да Іља, өнөз-на лөнөс, сен-жө мө-дісны ноксыны, воңза рытын моз Свежовыс өһи ез-һин повны.

Микит пырыс-пыр жуаліс бағыслыс, мыјла сіјө татчө кајөма, но бағыс сіјөс ылөдіс, висталіс, мыј

сijö Прокопеј ordö воic гөститны Вөрjу jылыс
вијас весалөм моз. Микитлы тајö кажитчic теш-
кодөн, но мөдтор думыштны нинөм ез вермы.

— Со, Грiгорiј Петрөвич, тајö менам бағ,—
Свежов дорö матыстчөмөн, шуic Микит.

И матыса jортлы ног Микиталөн тајö шуөмыс
талун бара на висталис Свежовлы, мыj Микит
пыщкын збылыс мунö Свежов дорö матыст-
чөм. Свежов тајö i виччыic Микитсаң, та мо-
гыс-жө i бөрjа лун-војсö Свежов jона варови-
талис Микиткөд.

Свежов öни көсјic төдмасны Öлөшкөд да
сорнитны пи jывгыс, но ез удит. Асныровпанјic.

— А тајö, Öлөксей Пантiлөвич, мијан руко-
водителным—Грiгорiј Петрович, зев бур төва-
рыш. Та дорын мортыд он вош. Унжык-кө ес-
кө ташöмыд вöли..

Свежовлы Прохорлөн тајö висталөмыс мыj-
лакö парскic, ез кажитчы сөлөмсаң шуөмаөн, i
сijö мунic на дорыс шензигтыр: мыjла Прохо-
рыс гоз-мөдыс-нин зiлө ошкыны сijöс сiнвоғас,
бытө леститчө, бытө көсјö шедөдны мыjкө
сылыс.

Прокопеј гозја чай јуиг чөж, i ужнајтиг чөж
виччыicсны Öлөшлыс корасөм јылыс сорни кыпö-
дөм, но тајö ез ло,—Öлөш вöли чөв, нето
вөйтчөма ас думјасас, нето кывзic öшiнулыс
сылөмсö, кытчө петicсны том јөз чай јуөм бө-
рын.

— Том јөзлөн-тај, мајбыр, муғөмыд абу,—

бара паніс сорні Прокопеј, надејтчөмөн, мыј
Öлөш көт өтi кывјөн-да, мыјкө шуас мог јыв-
сыс, кодi катөдiс сiјөс татчө, пөчiнөкө.

Но Öлөш i та вылө сөмын буркнiтiс мыј-
кө вомгорулас, воҗө ез нуөд.

Та кадө керкаө пырiс Прохор Ивановiч да,
өшiңө вiҗөдлөм бөрын, вескода пырыс моз па-
нiс сорнi.

— Колөмыд те, Прокопеј Гаврилөвич, олөм-
сыс, јөзыс ставыс-нын колхозынөс, выл ног
олөны, а тенад ставыс важ.

— Гашкө i сiҗ, Прохор Ивановiч, да кыс-
нө мијанлы—ылын оламө, вiҗ-мутө мыш сајад
он леччөд, а колны жал, аслад пөсөн да вын-
ебөсөн вөчөмтор. Рөгыд комын во лоө таи
мырсөмлы.

Асныров друг гөгөрвоис, мыј сiјө Прокопеј-
лы талччiс меддојманiнас. Сiјө матыстчiс Про-
копеј дiнө да, пөштi вашкөдөмөн, сөмын-нө
Öлөшлы кывмөн-жө, вiсталис.

— Ас мортлы гусөник вiстала: тајө, Свежо-
выс, өпаснөј морт. Ми өнi Вөрју аҗтө вiдла-
лим-да, кылө шуө, тiјан гөгөрө-пө матө ковмас
стрөитны вөрпункт. Вiҗаҗтө, медвоҗын, тыда-
лө, тенсыд мырддас, весавтөминҗастө весөдас, а
те турунтөг i колан, ју дорсыд ковмас давјө
кајны.

— Сулав, сулав.— чујмiс Öлөш,—ме ог гө-
гөрво. Те өнi-на сiјөс ошкiн, бур мортөн шуиң,
а кыҗi нө сiјө мөдас вөчны мијанлы сешөм лөктор?

— Мы-нө сылы... сылы тiжанкөд не узыны, а та пыдди сiжөс көнiясынкө ошкасны.

Љуба тајөс кыліс-жө да друг ускөдчiс бөрдөмө.

— О господөј да јенмөј, сiзкө-өд рөзөритасны мијанөс...

— Сөмын ен гораа, Љубов дiмитријевна, мед оз кывны улчас,— лөңөдiс Прохор, а Прокөпејлы вiставлiс, мед сiјө некущөм ногөн некодлы оз вiстав Свежов јылыг на костын горнiсө.

Но Љуба гораа бөрдөмыс ез дурды, i Прокөпеј, Прохорлы ескөмөн, мөдiс лөңөдны гөтырсө. Сөмын лөңөдөмыс бөрдөм дөрыс лоi горажыкөн. I кодыр горзөм шыас керкаө котөрөн пырiсны Свежовјас, Љубалөн јурсiыс вөлі лөч-нiн, а сiндорјасыс лөз печатаөс.

Аскi асывнас воэ, зумышөн петiсны пөчiнөкыс Свежов, Мiкiт да Олөш. Зумышөн колччiсны i Прокөпејлөн семјасыс.

Прохор выныштчiс лоны зумышөн-жө да Свежов јуалөм вылө, мыјыс Прокөпејыс нөјтiс гөтырсө, вочавiчiс.

— Код төдас налыс... Јөјлуныс ыжыдалө, домострој, патриархалшщiна.

VI

„Колөм кадтө дозјө он пукты: волiс i колiс. Олөмыд—вөт, вөталiн i бырiс. Но мыјла оз вун?“—таэ думајтiс Борiс сарај вонјын кујлi-

гөн. Сijö ез вермы гөгөрвоны, мыjла возын гортас гажа вөвліс, а öні гажтөм. Мыj вошіс? Мыjла тајö сiз-нин женыд војнас, кызі і Свежов мунөм бөрын уна мукөд војјасө, сылөн оз узы. Лептыштіс вонлыс öтар боксө, ловшысө сувтөдөмөн, кывзыштіс картасыс мөска кукачалыс пошкөмсө, кыліс лебачјасыс асывја сакмөмсө і ез төдлы ачыс—сөкыда лолыштіс.

Мөдарө стен бокас мөд вонјын кујліс Öдук. Сijö сiз-жө вөлі лептөма вонјыслыс öтар боксө да бытө кодкө щөктөм серті кыјөдіс воксө, сесса муз гөлөсөн шуіс:

— Боріс, он-тај уз?

— Те он-жө?

— Ог. Унмөј оз лок...

Тајö кывјасөн і сорныс өрі. Öдук көсјіс ескө панлыны сорні, мыкө зев колантор вiставны вокыслы, сөмын зугөм тупылыс помсө моз первојја кывјассө ез азы. Кызі арса сал кымөрјас, сылөн јурас помтөг кывтісны мөвпјас бөрө колөм аслас олөм јылыс, челаф кад јывсыс да і öнiја кадөз-на ассө челафөн лыддөм јылыс. Бара да бара шондiөн југдыштласны Свежов, Микит і сек-жө бытө ма тыра дозјө кодкө кістас дука дөгөд, ставсө зугас... Тајö—батыслөн олөм вылө лөгалөм. Сijö рыган, кор волісны Микитјас, кор батыс нөјтіс мамсө, семја кост бур олөм ез-на вөвлы, батыс век на мыкө лөг, некодкөд ез сорніт, ні уж вылө пі-нывсө ез нарадіт. Сөкыд овны

семҗакост јокышасігад, пыр бытто лок зера кымөр улын.

Сек костті јар ежтас дорсаң бара-нын кы-пөдчіс гожса шонді да сарај стын пазјасөд ві-қөдліс сарај пыщкө.

Өдук леҗіс вонлыс лептөм дорсө. Боріс гусөні-көн чеччіс да кокчунјас јылас леччіс посвоқө. Сущ кежлө пыраліс керкаас і петіс шабура, лазја, пішшала—өбедөз мөдіс сөла-тар кыјны.

дөзмытөҗыс ветліс Боріс. Көсјіс гортө-нин мунны, но сек, кыскө ылыс, Вөрју аҗыс кыліс јөзјаслөн шыалөм.

„Кодјас тајө? Мыј керөны?“—іекың оз гө-гөрво Боріс.

„Ветла, віқөдла“, шуіс аслыс да вескөдчіс јөз гөлөсјаслаң.

Вөрју дорын жуісны јөз. Матыстчіс. Сув-тіс лапја козјас улө.

„Најө, збылыс најө. Гріша ез ылөдлы.“ І тајө мөвпыскөд өтщөщ сіјө вежөрын југ-нітіс став сіјө серпасыс, коді чужліс сы журын Гвежовлыс кыпыд вісталөмјассө кывзігөн. Ас пыщкын ыпјалан німкофсө кутөмөн, сіјө ло-лышттөг қоргіс-віқөдіс жуыс јөз вылө.

Најө вөліны кызөн. Пужөм сојјасаөс, вос-са морөсаөс, гожјалөм чужөмаөс--зонјас да нывјас. Коді чера, коді гезја, коді багыра, најө кајісны воқө, ва пыс перјалісны немөвөј-са колодјас, бертісны вадор мырјассө, тор-пырігалісны ју вомөн пөрласөм вөр пусө, метр

һоль-вiт весалисны кырjывсö да став тајо
лöпсö теçисны чукöрjасö, меd лöсыdжык сот-
ны. Кытçö öтi-кыклөн ез тырмы выныс—ко-
зувjас моз ускödчывласны ставныс. Секи ақтыр-
нас горöдлöны:

— Но, бостлöj!

— Нöшта!

— Јонжыка бостлöj!

Һажгö вөрпу, гудыртçö Вөрjу, зiрдыштö-
мөн пышjöны-резöны лаңтödчывлöм черijас...
Һужалö шылыd-шылыd ва веркöса, весалöм бе-
регjаса Вөрjу—кераслы тuj.

Борислөн сiнjасыс азыма кватлалисны став
жуöмсö, быd мортлыг вöрассö, думгыс donja-
лис ужсö.

Со, сени Микiт—тувсовjа другыс, век сещöм-
жö зöнвiçа да мiча, сöмын Борислы вериттöма
вежсöма уж вылö зiлöмнас, jортjасыслы вежö-
ра iндödjас сетöмнас. Со, сени Глаша, кодöс
тöдлис Борис тулыссаныс-жö, век-на сөлөмад ji-
жана сiнма, һуммунöм чужöма, кывзыны щöк-
тана кыввора. Со, сени багатыр код jон тöдтöм
том морт, кодлөн колодаjас дорö сöкыда ма-
тыстçöмыс да ворсiг моз најöс шыблалöмыс
ышмöдö jортjассö. Со мукödjас, кодjас Борис-
лы вöлины тöдтöмöс, но сек-жö зев быттö маты-
саöс, тöдсаöс.

Коркö сорөн-һин, шондi леччан кадö, Борис
бөр воiс гортö. дыр ветлöмыс мамыс Борисöс
vidiс, а батыс весiг кыв ез шу, скöра мурыш-

тіс. Но Боріслы, тыдало, талун відомыд вөлі
вескод. Өдук выло кықкө зев аслысног ві-
қөдлөмөн, өдјөжык петіс пос помас ошалыс
сумөд мысган доз дорө мыссыны.

— Мыј лоі, Боріс? — полөмөн јуалис Өдук.

Боріс віқөдліс чојыс выло. Сылы кажітіс,
мыј Өдукыс талунја вылторјассө сылыс төдө-
нін. Вескыда јуалис:

— Те-өмөј төдан-нін?

Өдук кутіс Борісөс сојөдыс:

— Талун теd гажа, Боріс. Мыјла? Вістав,
ен пөрјав...

Боріс віқөдліс гөгөр, оз-ө кодкө кывзыс
бокын. Пөсысла көтасөм дөрөмнас чышкыш-
тіс чужөмсө, нөшта мөвпыштіс, віставны алі
абу чојыслы, сесса Өдукөс нуөдіс карта сајө.

— Батыдлы ні мамыдлы ен вістав,—возвыв
өлөдіс чојсө Боріс.—Те помнітан Свежовсө?

— Но, да мыј?—нумдыштіс Өдук.

— Сіјө шуліс, кыті-пө возын гөл вөвліс, гаж-
төм—өзыр лоө, гажа. Татөні өд міјан гөл да
гажтөм-жө.

— Гортад гажтөм?—шензыштіс Өдук.

— Мыј-көт і гортад. Кывзы. Сіјө шуліс: ті-
јан гөгөр-пө лыдтөм вөр, озырлун. Паскыд
Вөрју аятө ошкө. Воласны-пө јөз, медвозын
весаласны Вөрјутө, турун пунктөм выло ақсө.
Вөчаласны уна вежөса, кык судта, гырыс өші-
на выл керкајас. Ваясны мөсјас, вөвјас... Быд-
сама тор. Сек лоө гажа,

— Гашкө пөрјөдліс сїјө тенө?

— Ез. Вөрјүтө весалөны-нын.

— Весалөны-нын?

— Весалөны-нын. Сетөні ставыс том јөз—
нывјас да зонјас... Гажа... Оџук, бағыд мед оз-
жө төдлы. Міјан весасјас дорынөс-нын.

Сесга кынгөмөн, быттө гусасысјас, најө пы-
рісны керкаө.

VII

Вөрјү весалыс бригадаын бригадирөн вөлі
Мікіт. І өні, Вөрјү весалөм помасан кадө, бри-
гадаас бура уж пунктөм вөсна Мікітөс мед көт
і ошкөны, а сїјө ас кежыс век-на унаыс ду-
мыштлө, мыјла ескө Свежов Гріша бригадирас
пуктіс сїјөс, Мікітөс, а ез Педөрөс, Мішаөс лібө
Глашаөс.

Мікіт оз вунөд, кушөм көңыда, весіг аслыс
гөгөрвөтөм лөгөн, тулыснас, Вөрјү відлалігөн
паныдагіс первојыс-на Свежовкөд. Сїјө чажтіс,
мыј Свежовыс сы дорө муџер-мелі і індысіс Мікіт
пыщкыс перјыны медпыдын мөвпјассө, медем
ышмөдны челадөс моз уж вылө лібө мыјкө лок-
тор вөчны ськөд. дөзмөм морт моз ас пыщкас
секі оліс Мікіт. Кузпелева Устаыс, бур овмөсө
џат тужө пырны індысөмыс тувсов ва моз бер-
гөдчывтөг візувтисны ылө, а выл олөмлөн гаж-
луныс чорыд сөлөмсө сылыс ез-на вөрјөд, і
секі, паныдагін-кө ськөд векні туж вылын, вер-
міс быдтор лоны. Но шонділыс лыбөмсө вілаөн

он пык, лунлыг жүдөмсө он кусөд. Вөрју куза каягөн, ноджа дорын уыгөн Микит пышкыг мыжкө потис. Борисөс биа пес дорыг сармөдтө-мыс сылы кажитчис медлоктор вөчөмөн. Кызи чорыда васыгаслөн сиз шусана кризис бөрын локтө бурдан кад, сиз-жө Микитлөн воис көсжөм— өтутчыны Свежов дорө, Борис дорө. А Свежов тајө торсө сижө-жө луннас гөгөрвоис, кутыштіс.

Сы бөрын Микитөс Свежов ез-на еновтлы. Век важ моз делөвөј і өтщөщ дружескөј, сижө өтчыд лапкыштіс Микитлы пельпомас да шуис:

— Ме корса ужыг повтөм, сөлөма јөзөс. Те-өд, детина, абу-жө блин сојыг рөдыс. Волы тарыт вөрпунктө. Сені лоө комсомольско-молодожнөј собраніје. Вопросыс зев интереснөј.

Тајө вөлі гортын-на, Ручпјан сиктын. Собраніје вылө Микит воис. Воисны унаөн. Јөз чукөртчиг кості Свежов виставліс тешјас. Зев јона сералисны. Сесга комсомольскөј јачејкалөн бјурса шлен Лапина Глаша востис собраніје. Свежов петис томјөз кышыг. Ставыс лөңис. Свежов чужөм вылыг кыжкө өтї здукөн вушјыштіс серамбаныс, лоис серјознөјөн. Пукалыгјас вөрғыштісны места выланыс да тајөн бытө мөда-мөдныслы шуисны: тырмас сесга серавныд, делө бердө.

Страналы уна вөр колөм јылыг некымын кыв висталөм бөрын Свежов вужис динјоль вөрпункт котыртөм јылыг сорнө. Тајө ез вөв общөј кывјаса гора доклад, а мыжкө матысатор

жылыс, ставлы аққанатор жылыс сорні. Весіг віс-таліг костыс Свежовлы сетавлісны жуасомјас, топодісны сылаң. Најө јонжыка і јонжыка мө-дісны гөгөрвоны Свежов вісталөмыс медглав-нөјсө, мыј дінјол вөрпункт лоө оз сещөмөн, кущөмөн вөліны воғынжык дај өнөғ-на кущөмөс емөс вөрпунктјас, а зік выль нога.

— Әівө тај, зон, сіғ-кө. Зік выль ног көсјө-ны ужавны. Промышленнөј предпріјатіје код-нын тајө лоө.

— Әерт-жө. І рабочөј класс артмө.

— Енлө шумітлөј, кывзөј.

— Зік вескыд,—воғө сорнітіс Свежов.—

Лоө промышленнөј предпріјатіје і рабочөј класс лоө. Лоө техніка, механизација. Вөрју јағјас-сөд мөдасны сывны тракторјас, дінјол вөр-пунктыд лоө ңеыжыд кар код. Сетыс кык суд-та керкајассө мөдас југдөдны Ілјічлөн лампоч-каыс. Механіческөј мастерскөјјас, шпалорезка, сір вөчан заводјас; налөн гудокјас мөдасны чуксасны победнөј горөн. І мөдам мі коркө ті-јан піыс унакөд уж бөрын пукавны дінјолса клубын, кущөмын ті ен-на пукавлөј, да віғөдны драматіческөј кружоклыс ворсөмсө. Сек кежлө өтіјас лоасны-нын тракторістјасөн, мөдјас—ме-ханікөн, инженерөн, којмөдјас—агрономөн, вете-рінарөн, знатнөј вөрлеғысөн, мастерјасөн.

Свежовлыс вісталөмсө сек Мікіт кывзіс ыжыд інтересөн, көғ ескө уна торлы-на ез ескы, уна тор кажітчіс тешкодөн.

— Мі сорнітім лоан сінјол вөрпункт јылыг обшчөја. Öни вужам частнөј вопрос бердө,— помалис Свежов.— Мижанлы колө котыртны Вөрју весалыг бригада. Öни бурещ ваыс медичөт. А керјыс воэө сеті кывтны мөдас уна код.

Свежов та јылыг муртса удітіс помавны віг-талөмсө да востыны спісок—кығ морт гіжсісны Вөрју весалыг бригадө.

Мікіт помнітө: гіжсыліс мөд мортөн. Помнітө і сіјө, кушөм віччыстөм вөлі Свежовлөн горөдөмыс, мыј Мікіт лоө бригадирөн.

А кодыр собраніје вылыг мөдісны разөдчыны, Свежов Мікітөс да Глашаөс щөктіс колчыштлыны.

— Глаша, вот теныд політграмота велөдан программајас, уж бөрад рытјаснас занімајтчөј. А Мікітыс бур төварыш лоө, те сөмын ен подкачајт,— і мігнітіс ачыс Мікітлы, шпынмунөмөн, өті-мөдыс вылө вічөдліг.

Мікіт, буракө, тајө рытсаң і мөдіс радејтны, но кодсө: ужсө алі Глашасө,— торјөдны ез-на вермы. Тајө вөлі төлыс сајын. Öни Мікіт буранын төдө, кызі кодөс радејтны. Сіјө радејтө öни і ужсө, і Глашаөс.

Кор ежтас дорө быгылтчас пөс шонді да сылөн југөрјасыс коласны сөмын вөрпујас јылын, сек лөсыд овлө вөрса рыт. Пөс лунсыс повэөм гөса ном корјас улыс петны оз-на лыст,

а лунбыд җизгыс ләҗяс лантөны вој кежлө, і уна сикас лебачяс вывті уна горөн ошкөны ывлавыв мичлунсө, сек ыркыд ваа Вөрју сетөрпуа кырнас, рөмпөштан коҗ веркөснас, комјас чеччалөмнас бытто вөччөма ужјас бөрын і којтө; сек паскыд вөрва, мыскөм керка пыщкын моз, быд ічөт шылы гораа вочавіҗө.

І кыліс Мікіт, кылісны і ставыс, кыз дінјол устјесаң уж шыјас паскалісны вөрваті: тајө вөлі шупсыҗаслөн камгөм. Сен-жө кылісны өгчүкөра, ужлы отсасана горөдлөмјас: тајө весалөны віҗ.

Кодыр ужлөн музыкаыс лөніс, сек јортјасыслы Мікіт шуіс: „Тарыт кежлө тырмас-нын, шабаш, а узыны дінјол устјеө-нын мунам“.

Брігадалы зев нимкөд лоі, јортјасыскөд аҗығасны талун. Паскөмјассө вежісны, вывкујассө мыскісны і мөдөдчісны стројөн. Мікіт да Глаша вослалісны орччөн, воҗға гозсаң мөдјасөн.

І сы вөсна, мыј рытыс вөлі зев мича, ужыс вөлі вөчөма, том јөзлөн сөлөм вылас вөлі зев кыпыд. Кодкө јуркнїтіс:

Но долинам и по взгорьям
Шла дивизия вперед...

Бостісны мукөдјас, кыпыда, том задорөн. Вој кежлө лантөдчөм вөрваыс вөрзыштіс, бытто мөдіс кывзыны. Первој најө мунісны мудиң понөла гыбадөд, көні пожөмјасыс сулалісны вевса-вевсаөн, а жужданас өғі мөдсыс куҗөс да шылыдөс. Віҗөдлан-кө јылас—шапкаыд усө. І

друг мүдін понёлыс быріс, і на воғын/вогсіс шылыд-шылыд көр ніщка жаг, бытто весалёма, сёмын сешём-жө сук, куъ да шылыд пожёма.

— А і вөрјас-жө быдмёмны!

— Помтёмөс Вөрју жагјас!

Сылысјаслөн гөлөсјасыс вынгаліс, задорыс ыжыджык лоіс, јөла шыыс поткөдліс вөрвасө. Кыскө ыжыд шыөн кыпөдчіс дозмөр мам, бригадаса јур вестті лебаліг, пујас кост орласөм рытја шонді лучјас вылын бордјаснас југјаліг, тыдалө піјан дінгыс јөзсө ылөдіс. Повзісны і матын лөсалыс сөлајас, тарјас, щопөдчёмөн кајісны пожөмјасө урјас; тајө гылөмсө-жө кылісны і јөрајас, паскыд нур дорјасын олыс көрјас, ошгум сојыс ошјас,—ловзісны вугралыс паскыд Вөрју жагјас.

Бригадалыс гылөмөн локтөмсө дінјол устјеын медвоз кыліс Свежов Гріша. Сіјө бурец вөлі щупан керка вылас, відлаліс щупгөмыслыс качествосө, візөдіс, кытчө буржык щупны мөд да којмөд керка.

Гажа вөлі тани. Рытив бокөдыс кывтис Вөрју лунвылөдыс—нол метр паста дінјол шор. Тајө кык ју пелөсас, устјесагыс со метр выјаө, нөрыса кос жаг вылө і стрөйтөны дінјол вөрпунктсө. Керка вылө вөрсө пөрөдтөз тајө нөрыс вылас вөлі сук да куъ пожёма вөр, а өні неыжыд кушыс зөнынас выл, јежыд: і паскыда пукалыс кык судта керка стөныс, і мүдінса сук мырјасыс, і пілітчан стелугјасыс, і пілітөм дөскаја-

сыс, і сен-жө вөрсө кыскавны вөчөм балкіа ту-
ыс, коддс вөлі волсалөма көрттуј шпалјас моз, —
ставыс, кытчө інмывлөма мортлөн кіјасыс, выль-
міс, сералис, томміс.

Вөрју ағас, кыті өтүвтчө дінјол шор, сің-жө
муніс ыжыд уж: ағсө весалисны вің вылө, кәті-
шце вылө. Паскыд да топыд тәні ағыс; ловпу-
јас, бағ пујас да лөм пујас костас быдміс куз
турун.

І бурещ тащөм кадјасө, кор лунса ужсө по-
малөма, кор сінвоғад сувтө ужлөн вотөсыс, бу-
рещ тащөм кадјасын воывлө јурад аслад олөм
јылыс каҕтылөмјас.

Свежов Гріша сулаліс і думајтіс аслас олө-
мын колөм кад јылыс, думајтіс кущөм ногөн
сіјө лоіс дінјол вөрпунктөн јуралысөн.

Медвоғза торјыс, мыј помңитчө Грішалы че-
лағ дырса кадсыс, сіјө вөлі Грішаөс бағыслөн
нөрјөн нөјтөм, і зік прөста. Таоғ і та бөрын-
сегса некор ез нөјтлы. Нөјтіс сы вөсна, мыј
Гріша өті лунө кујимыс пуркөдіс нөјтіс купеч-
лыс пісө, ас ыжда-жө деҕінкаөс, а сегса купе-
чыс воіс Гріша бағ дорө да щөктіс нөрјөн ве-
лөдны пісө.

Сегса Грішалөн бағыс раҕнікөн муніс војна
вылө да ез і воы: усөма. Гріша коліс көзаі-
нөн, медыжыд ужалысөн. Тулысјаснас, кор көкө
көк да вежөдө турун, Грішалөн мамыс, пашна
пощөс вылө өшөдчөмөн да прічітајтөмөн, гораа
бөрдліс. Гріша, секі гөр јур судтаыс-на, вөтлы-

сіс гөр бөрса, сіјөс кутны вермытөмла шыбла-
сіс өтарө-мөдарө, гусөникөн јорччіс.

Но Грїша быдміс јон да вежөра, Асланыс
сіктын медвоҗа мортөн пыріс комсомолө, мө-
діс гөгөрвоны олөмсө. Свежов Грїша муніс вел-
дөдчыны. Помаліс технікум, леснөј інстїтут.
Пыріс партїјаө. Партїја шуіс: „Мі тенө велөдім,
воспітајтім, а өні віччысам тесаң уҗ“.

Свежов ез радејт лыддөдлыны уҗалыс јөз
пөлза вылө вөчөм ассыс уҗјассө. Сіјө вөлі тө-
дө, мыј сөветскөј власт, комсомол да партїја
воҗын сіјө вывті ыҗыд уҗјөза. Та јылыс сіјө
помнітіс быд восколын, і торја-һін тани, дінјол
вөрпунктын. Велөдчанінсаң воөм бөрын, партїја
рајкомын, кор сылыс відлалісны дїпломнөј уҗ-
јассө, характерістікајассө да јуалісны, надејт-
чө-ө Свежов справітчыны сещөм ыҗыд уҗөн,
кызі дінјолса вөрпункт-комбінат стрөітөм, Све-
жов быттө јешщө артыштис ассыс вынјассө да
аслыс і мукөдлы шуіс: „Вөчам“.

Чомјас дорө Мікіт бригадалөн воөмыс уна
пөв содтіс жуөмсө. Төдсајас кіасісны, воыҗа-
сөс корісны асланыс чомјө, ошкісны налыс ы-
лөмсө.

Сегса таркөдчісны тасті-паңјасөн, чај јуан
дозмукөн. Тајө өтарө лөніс, і дінјол устјеса
ловја олөмыс төдчытөма веҗсіс гоҗса војкөд,
куслытөм кыаөн јүгдөдөм поҗөмјас чөв олөм-
көд. Но вөрваыс ез уҗ. Сіјө оліс җвер-пөтка
шыөн, вөрса сук сынөдөн, ыркыдік руд војөн.

Сесса прөждітіс војшөр, горөдчіс пөтка, өтувт-
чіс мөд. Најө төдчымөн термасісны овны, ылі
мујассаң воөмсө верстајтны, жеңыдык гөжөм
олөмсө нежітыштны.

Ез уэны і Мікіт да Глаша. Жеңыд војыс
налы кажітчіс куэ луныслөн нужалөмөн. Стрөј-
бајас кушын најө пукалісны кыкөн да німкода-
сісны мөда-мөд вылас, пөс лун бөрын лудвыв
чоріэјас моз шојччісны, мед аскі кежлө содты-
ны ужалан вың. І лунјасын уж вывса стрөг Гла-
ша, өні вөлі эік мөд код. Јурсө пуктөма Мікіт
піэөс вылө, мелі сінмөн віэөдіс копыртчыштөм
Мікіт чужөм вылө да сыліс. Најө дыр-нын пука-
лісны таэ. Сесса Мікіт пөса оқыштіс Глашаөс
да чеччіг мозыс сувтөдіс сіјөс.

— Регыд шөнді эузгысас. Колө уэыштны.
Сіэ-өд Глаша?

Глаша, сыліг моз, јурнас довкнөтлөмөн, ош-
кыштіс Мікітөс,

Нөл гырыс чөм дорын вөлі кулөм лөң. Сө-
мын пыщјассаңыс пуркјөдліс щын да кыліс ныр-
горөн уэысјаслөн шкоргөм шыыс.

VIII

А Мікітлөн бағыс, Чугун Өлөш, гажтөма
оліс: лунјугыдсө ез аэыв, војјассө уэны ез
вермы. Өтнаслы колөм керка картаыс сылы ка-
жітчіс чегны тујччөм ув јылын өшалыс пөтка
позјөн, кытыс піјаныс бордјассөмаөс да лебө-
маөс-нын, а сіјө, чегөм бордја, колөма. Өтносөн

чусјаліг мозыс нөшта і нөшта бөрынтчывлас думјаснас гуранөс ас нем туј кузаыс, вөлөмторјассө бытө кінас малалас, чепөлјас пырыс лезас, но кутчысны некытчө оз саммы: быд серпастор сөкыд, зывөк, гажтөм. І тајө, колөм кадсыс нінөм бурторсө азытөмыс мукөд дырји Олөшөс матыстлө паскыд ердө, өнја олөм туј дорө. Ескө кодкө кутыштас-кө, отсыштас... Олөш ачыс шулывліс: „Ештөма, колөм төвса лыз тујөдыд мунсөма.“ Но таыс вылөжык кыпөдчыны ез саммы, некөд ез отсав, дај өдвакө вежіс ескө ассыс кывсө. Одвакө Мітреј ордас муніс. Јурсө өтарө өті заворө сујіс. Заборнас вөлі пөчінөкө кајөм, Прокопеј дорө овмөдчөм. Но Мікітөс Одук вылө гөтравтөг нінөм оз артмы. А Мікіт, кыз кажітчө Олөшлы, сіјө кывзөм улыс кутіс петны. Олөшөс медјона повзөдліс тајөторјыс. Мыј лоө, еновтас-кө сіјөс піыс? Тајө думыс Олөшөс зікөз воштіс төлк вывсыс. Зон төлыс колі нінөм вөчтөг Олөшлөн. Төлыс бөрын шуіс аслыс: „Нінөм еновтчынысө, еновтчөм арја зозөгјас кынмывлөны. Кымын регыд каја пөчінөкө, сымын унжык воа. дај Мікітөс өдјөжык колө бөр бостны асламкіө, мед сіјө ез кеж зікөзсө. А мөдног вермас кіссыны делөыд... Мікіттөг пөчінөкө менө оз бостны...“

Пөчінөкө Олөш воіс рытјадорыс. Прокопеј јылыс јуалөм вылө Одук вочавісіс.

— Регыд воас,— да пыр-жө петіс посвозө. Сіјө чужөм вылын төдчіс Олөш вылө пыщкөсја

скөрлун зөбөм. Көзүдә азыгыс і Љуба. Чајтис, Өлөш катөдис вйна, сыкөд і семја пыщкын зүгсөм. Өлөш тајө гөгөрвоис-жө, но надејтчис Прокопеј вылө. Горни-басни пантөг пөрччыгыс, көсјис кајны паччөр дорас да шојччыштны, но сені вөліны Борис, Ілја да Ваңа—ез кај, пөрөдчис лабічө.

Рөмыд кодөн-нин, скөр, воис Прокопеј. Пырөм мысти чорыда маткыштіс, триң-кылө пуктіс лабіч улө чер, тувјө өшөдис пищала да сек сөмын Өлөшкөд кіасис.

Прокопејлөн аслыс нога пырөмыс повзөдис семјасө; кызкө виччыстөг керкаын лоі шуштөм чөв. Но тајө вөлі регыд. Прокопеј тајө чөвсө ачыс-жө зүгис.

— Міјан, тыдалө, овсис, кыз те шулін, Өлөксеј Пантілөвич.

І тајө кывјасыс өтпырјөн јіжісны ставлы, ставөн дрөгнітісны. Весіг Ваңуш, вокјас вылас вичөдөмөн, гоңгыгыс паччөр брус костөд да бытө щөщ көсјис гөгөрвоны, мыј лоөма.

— Пікө, пікө воштасны,—возө висталис Прокопеј.—Кущөмкө бесјасыс менам вөрваө став јөзсө катөдөмаөс. Мыј сөмын оз вөчны. Но мыјла і ковмөма? Коди ју весалө, коди азсө; дінјоль устјеөс рөзөритөмаөс-нин. Со і мырсылі, меса піјан быдмасны—пасібө шуасны. Рөзөритасны. Кодјаскө унаөн овмөдчөны, дінјоль шор пөкатө менам јөр паста куш өті керкасө щупөны. Кущөмкө бес-өд сені мөдас-жө овны.

— Господөј,—ез віччыс Прокпеј вісталөм-лыс помсө, горөдіс Луба, бытө збыл-нын овсө-ма, лібө керкаыс өзјөма,—да мыјла-нө те ен вөтлы...

— „Вөтлы“!—равөстіс Прокпеј,—вөтлім-тај-нин—аснымөс со вөтласны...

Өлөш ышловзис. Сіјө гөгөрвоис, мыј Прокпеј абу сы вылө скөр. Такөд щөщ гөгөрвоис і сіјө, кущөм лөсыд лоө пөртны олөмө ассыс думјассө. Өд пөпуфтө төлыд ва паныд катны отсалө.

Ышловзис і Боріс, каң кокшыөн сы дорө кајис Өдук, Боріслы бокас чуткыштис.

Чөвсө медвозын зүгис Өлөш:

— Міса, і татыс, вөрвасыд, өні аққасны; віқөдтө, выл олөм-пө строітамө. Таті-пө мустөм, мөдлаті лок. Мыј ескө і могыс налы. Весіг пөчінөкад-нын мөдісны кышасны. І рөзөрітасны. Не міжан кофөс рөзөрітисны. Законјассө ог төдөј, вот мыј локыс. Пөчінөкјас кузаыд, ме думыс, торја законјас емөс, сөмын-өд ті сіјөс он төдөј...

Тајө кывјасыс гөзјалыс вөрзөдісны сөлөм-јаснысө. Прокпејлөн пырыс-пыр усі дум вылас коркө том дырјыс на Өлөшлөн пөчінөкө кајны радејтөмыс да өні көт ескө шуас: „Өлөксеј Пан-філөвіч, гашкө, кајан татчө, гажажык лоө“. Но кущөмкө пыщкөсја, ас дорө кыскана колөм пощис шуны. Лубалөн вөлі тајө-жө көсјөмыс, сө-

мын зев ödjö сорсис Öдук вöсна тöждысöмыс-
кöд да та вöсна ез вермы чöвовны, жуалис.

— Öлөксейушко... шуган öтнад олигөн, гаж-
тöма, тан буржык. Чöрту, кол ставсö. Мижанлыс,
тыдалö, сиз-жö пазјасны-разјасны, көт ас мортлы
лоас. Микита Öлөксеевичыд том морт, тölка,
көнкө законјассö тöдö-и...

Прокоеј, скöрыс вижöдлис гöтыр вылас. Во-
ти-кө горöдис: „Тед, бабалы, ичöt могыс. Кытчö
оз ков, рака моз вомтö ен паскöдлы“. Но öни
ез шу, нинöм ез вöv шунысö. „Кызи нö таяжö,—
сöмын и думыштіс Прокоеј, ассö гөгöрвоны
вермытöг,—регыд комын во лоö, морт вошанин-
јасö, сöд вөр шөрö вöчи весас вијас, сојасөн
берти сирöд мырјас, а öни көсја сетны. Мыјла?
Кущöм бурыс? Мыј шуасны менам пипöv?“ Сес-
са вижöдлис паччөр дорын кујлыс чельаф вылас.
Најö нинöм ез шыавны. Вануш да лја нискисны-
уҗисны-нин, Борис да Öдук кадыс-кадö мыјкө
вашкöдчисны.

Ташöм гусөн горнитöмсö багыс аҗывліс уна-
ыс-нин, но воҗын нинöм ез шулы, ни ез жуавлы,
а öни мыјлакö скöрміс, быттö ыжыд мыжа јöz
вылö скöра вижöдлис да сек-жö мөвпыштіс: „Ни-
нöм-на вöсна тöждысны, колөкө, аснысö вердас-
ны“. Сесса збоја бергöдчис Öлөшлан, чургöдис
сылы кісö да кызкө не ас гөлöсөн горöдис.

— Вај вескыд китö, Öлөксей Панҗилöвич. Ка-
јан-кө татчö овнытö—леча. Микитыд—јон, мем
воö сөлөм вылö... Гашкө, артмөдчам... Приданнöј

віктор сета, гөрөм му сета... Көзәйка, самөвартө пукты.

Өлөш нiмкөдысла кодзiс. Нiнөм шыавтөг топыда кутiс Прокопейлыс кiсө, мыжкө көсјiс шуны да прамөја сiзi ез i вермы.

IX

Корасан рытсаң сесга Чугун Өлөш керкаө сiзiмыс пыравлiс шондi, сiзiмөд вој бура ез уә Өлөш. Со, петукјас кылө бара-нiн чуксiсны вој-шөр, гөрдөдөмлаңө бергөдчiс кыа, а Өлөш пукалiс восса өшiң дорас да часөвөј моз рөмыд вој пырыс вiзөдiс туж вылө, вiччыгiс Микiтсө. Колө воны. Сылы кујiмыс ыстывлөма јуөр, кыкөс пөлучитөма сысаң, тарыт көсјыгөма воны, i ез во. Сiнмыс музас—тiлыштас чуңпомјаснас, пелјассө зевтлас... Век сiјө-жө өтсама шыјас, веж шепјаса, куз iзаса, лөна вугралыс колхознөј су, унмовсөм керкајас да көнкө ылын, сiкт помын, кадыс-кадө кылыштас том јөзлөн гудөк шы. „Мыј шуас Микитыс? Гөгөрвоас-ө баҕсө? Кывзас-ө баҕыслыс велөдөмсө? Кајас ө пөчiнө-кас?“ Со мыјјас јiрiсны Өлөшлыс сөлөмсө.

I друг восса өшiңөдыс сҗен боксыс Өлөш кылiс лолалөм шы. Здрогмунiс. Көсјiс вешјыны өшiң доргыс i ез удiт: пелас кодкө вашнiтiс.

— Өлөксөј Панҗилөвич... ен повзы... Гашкө өтнад...

Өлөш кынмiс өшiң дорө: нi горөдны, нi вешјыны сетыс ез вермы. Сы возын судалiс

паскыд пельпомјаса, шөркост тушаа, косаслём
сөд кышана, на выпуск лезём гача, локінік шап-
каа, гөна чужөма морт.

— Повзін?..—бара вашнітіс сулалыс морт,
сесга гөгөрбок візөдліс да содтіс:—Со-өд, муса
вок, крещенөј јөзөс повзөдлысөз воім..

Өлөш ез ескы ні сінјасыслы, ні пелјасыслы.
Кыліс, кызі гөрззасіс голаыс, невөлаыс кы-
зөктіс.. Тајө вөлі Кузпелов Јогор.

— Јогор Павловіч...—петіс вомсыс Өлөшлөн.

— Ен гораыс, јен могысөн, керкасыд сад-
мөдан.

Но Өлөш ускөдчіс өзөсө, голснтіс кілчө
іганөн, горөдіс:

— Јогор Павловіч, көні те. Пыр өdjө, пыр...

Өшінулын сулалыс ез термаг пырны, јуаліс:

— Керкаад ем кодкө?

— Kodi-нө ем. Менам некод абу. Ставыс
разөдчісны, менө колісны өтнамос. Вај, пыр..

Јогор Павловіч мылакө візөдліс су пышкө,
өвтыштіс кінас да, нөшта өтарө-мөдарө візөдлём
бөрын, пыріс Өлөш бөрса.

— Крестөвөј, ігнышт кілчөтө.

Пырөм бөрын Өлөш мөдіс сетавны јуасөмјас.

— Кысаң, мыј; бурыс-ө, लोकыс, Јогор Пав-
ловіч? Өд којмөд во, којмөд во.

Но Јогорлы ташөм јуасөмјасыд вөлісны дөз-
мөданаөс. Зүгіс Өлөшөс.

— Өлексеј Паңтілөвіч, гашкө вердыштан...
кујім лун-нын ег сојлы.

Өлөш шенчыштіс бытто, сесса өdjö петіс.
Ҷуртыштіс вежөс өәөсөн, і пызан выlö вайіс чөл-
пан наң да рыс тујіс.

— Сесса-нө леіісны, алі кызі?

— Кушөм, чөрту, леіісны. Јај выlö нуөм
өшјасөс уна-ө леэlöны..

Өлөш гөгөрвоіс, мыј Јогор пышјалө да сы
вөсна та јылыс јуасны дурдіс.

— Лока, лока ола і ме...—мөдіс віставны
аслас олөм јылыс Өлөш. І тајө вістас кыліс
өјзөм, отсавны корана кевмысөм, пемыд вөрө
сурөм мортлөн туј выlö петны надејтчөм, чук-
сасөм.

Јогор кывзіс суса. Сіјө сојіс шыг көјін моз,
наң шөрөмјассө эептас сујаліг. Сесса мыкө
кывзыштіс.

— Некод, шуан, абу? А кодкө, көнкө,
кылө...

— Бласлөвејса... Јогор Павловіч, ог-жө
ылөдлы...

Јогор чеччыштіс, рөмыдас сінјаснас југһітіліг.

— Енлы... Кодкө кылө... Татчө воө...

І збылыс, кодкө таркһітіс-кільчө өәөсө.

— Өлөксеј Пантілөвіч,—сусміс Јогор,—менө
эеб, жож улад суј... көт јуртө кераласны, не-
кодлы ен вістав. Ог вунөд буртө.

Повзіс і Өлөш. Код төдас, көні мыј вөчіс
Јогор. Вермасны мыждыны і Өлөшөс.

Кільчө өәөсө јіркөдчөм содіс. Јогор эебсіс.
Өлөш петіс посвоэө.

— Kodi?.. Kod крещеннөй?.. Микит, те...
Кымын вој-нын ви́чысы... у́төг оли... уф!—і О́лөш
сөкыда лолыштіс, бытёо шыбытіс вывгыс ламө-
дана сөкта.

Керкао Микит пыріс батыс возын. Пөрчыс-
төг пуксис лабичө, пызан дорө, көні колөма вөлі
Кузпелов Јогорлөн помавтом сојаныс. О́лөшлы
ез ло лөсыд Микит чөв олөмгыс да, сылыс пы-
зан дорө пуксөмсө а́зөмөн, өдјөжык термасис
торкны чөв лөңсө.

— Сојны көсјан? Сој, сој, наздоровју...

О́лөш көсјис-нын шуны, ме-пө өні-на сојі, пөт,
но тајө О́лөшлөн ез артмы. І сы вөсна зікөз
воші, сулаліс падјалөмөн. Колө мыжкө шуны, өд
та вылө коріс Микитсө, та вөсна палөдіс војјас-
сө. Весіг відыштны пісө көсјыліс, грөзітны кыв-
зыстөмгыс, ысөдчөмгыс. Ез артмы. Віставны
колана думјасыс кытчөкө пышјисны, на местаө
мырдөн сујсисны Јогорлөн серпасыс, сы јылыс
думјас. І ташөм пікас О́лөш некор-на ез воы.

— Мыјла-нө корін, батө?—вөлісгі вічөдіс
батыс вылө Микит. Сіјө ви́чысис скөралөм да
увгөм батсаыс, і өні, сојны вөзјана төждысана
гөлөссө сылыс кылөмөн, мөдарө думыштіс—ку-
щөм, век-жө, бур сылөн батыс. І небзөм сөлө-
мөн, батыс дінө друг кыптөм мелілун ас пыц-
гыс кылөмөн, мөдіс віставлыны:

— Көсјі ескө луннас леччыны да јортјасыс
ез ло лөсыд... Ог төд, мыјла те корін, а меным
колө віставны теныд өтітор: ме пырі комілесө

постојанној кадрө... Гортө кута воывлыны сө-
мын тенө видывлыны.

— Пырин... Кытчө пырин?... Гашкө сетчө-жө,
кытчө Оңдрей Педөрјасыд пырисны да?..

— Сетчө. Оңи унаоң гижимө. Вөр вөчыг ра-
бочөјјасөн көсјам лоны.

Өлөшлөн морөсас мыжкө друг вөрзис, дојөн
тырөм шогыс потис да өти местасаң паскалис
туша кузалаыс, пісөсјасыс слабмисны.

— Мікіт... те зургин меным морөсө...—Возө
голаыс гөрзасис, ез вермы шуны нинөм, пікму-
нис-бөрдзис, кызи вермөны сөмын чорыд сөлө-
ма јөз.

Мікіт повзис, шыбытис паңсө, ускөдчис багыс
динө.

— Батөј, те-нө мыј? Мыј лоис?..

Өлөш выныштчис кутчыгны бөрдөмыс.

— Ок-ок-ој,—пыдысаң ышловзис да чышкыш-
тис сінјассө Өлөш.—Сојин-өд те менө.

— Батөј, ме тенө ог гөгөрво, мыј јылыс
горнитан. Вистав, мыј лоис?

— Мыјла-нө те, піук, вистастөг-јуастөгыс
олан? Абу-өмөј ме теныд бат?

Та бөрын Өлөш висталис ставсө: Прокопеј
ордын Өсукөс коралөмсө, сваѣба лун индөмсө
і уна тор.

Торја сувтлис пөчинөкө кајны коланлун јылыс,
сені озырмыны позөм јылыс, лоана бур тест-
төшца јылыс.

Мікіт чујмис. Пөсалөм мышкуөдыс бытөө

котралісны козувјас. Помо́з кывзіс батсө, ез оро́д,
а кор лантіс мо́дыс, артміс по́шгі горөдө́мөн.

— Батө́ј, те-но́ мыј... олан алі вө́тасан? Алі
выжывмо́мыд? І тајө сорні́јастө тенсы́д ме та-
лунө́з-на лыдді́ шмо́нітө́мөн. А те, те вө́лөм-кө́,
збылыс. . Вот јө́з сме́кыд!.. да те-ө́д ен і жуав-
лы, кө́сја ог ме го́трагныс, кө́сја ог ка́јны по́чі-
но́кө?... да ме́јам і ду́мыс абу... Са́дсав ба́т.
Тырмас важа́д сі́нны... Мед проклатө́с сі́јө лун-
јасыс, кор ме тенсы́д кывзо́мөн муртса ег вузав
кучі́к вө́чыс кулак ныв вө́сна ачымө́с. Те се́кі
та́з жо́ сорні́тін, менө́ ышо́дін..

О́лөш повзө́мөн котраліс сі́нјаснас ро́мыд
керка пы́шгі, сесса вашкө́дө́мөн шуіс:

— Ра́ді бога, Мікі́т... кылас... кыласны...

— Ко́ді кылас? Мы́ј кылас? Мы́ј те сорні́тан...

— Ўні́өм, ўні́өм... Ва́ј пуксы... Ме́са, ме́д оз
кывны сусе́дјасыд...

А́ја піа пуксі́сны лабі́чө.

дыр на кевмы́сіс пі́ыс во́зын О́лөш, а мо́дыс
пыр віста́ліс ассыс, і кымын дыржы́к сорні́тіс
Мікі́т, сымын со́кыджы́к лоіс О́лөшлы. Ры́тја
гу́дыр-пемыдыс моз-жо́ тыда́втө́м пемы́д лоіс
сылө́н во́зө оло́мыс.

— Но, батө́ј, водамо́. Меным ре́гыд му́нны
ковмас. Ча́с-мо́д мы́гті са́д-мо́д.—Помалі́с Мікі́т
баткө́д сорні́сө. Сесса воді́е да пыр-жо́ унмовсі́с.

Тајө ставсө́ кылі́с жо́жулын пукалы́с Јогор.
Кор ныргоршы́ серті́ыс тө́дмалі́с Мікі́тлыс ун-

мовсөмсө, секи муртса кывмөн увсаң таркни-
тышти.

Өлөш кыліс. Наңонкөн вогтис жожув өзөс;
Јогор кыңгөмөн петис, гөгөр чераң везјөс, бу-
сөс да та вөсна нөшта містөмжык.

— Јен могысөн, өдјөнжык ле! Горнитчышт-
ны вола аски. Талун оз поз... Тајө наң крајсө
богта. Қонкө дөзмис-нин... Өд менам ныв јешщө
ем тани, өшіңув јөрад, су пиас, сојтөм.

— Ныв? Кущөм ныв?—чујмис Өлөш.—Гашкө
Угыннаыд? Те мыла ен пырт? Вістав сылы...
Тіјанөс нуөм бөрын Мікитным асө оз аңы.
Клопочитіс сельсоветјас пыр, көсјис сузөдны сіјөс,
гөтрасны...

— Кывли, кывли,—містөма шыңмунис Јогор,
сесга кыскыштлис Өлөшөс сојөдыс.—Міјанөс
Мікитыдлы ен вістав, некодлы ен вістав. Өні
кежлө прөщцај. Ог вунөд.

Өлөш нөшта вајис наң, сетис Јогорлы. Јогор
кокчуң јылас петис.

X

Прокпеј Хуторковлөн семјаыс луныс-лун
жөнікөс віччысис. Керка пыщсө вогза дорыс
Љуба вііс пелкжыка, сөстөмжыка, қоннас бергө-
діс жығык пыщкөс, мед өтар боксө Мікит за-
тыслы сетны.

Өдук невестаалис. Разөм јурсія, гынсапөга
(көт вөлі гожөм шөр), ныктыштөм сіңјаса, музөм,
узтөм гөлөса, кор ветлөдліс керкаөд, кор пе

тавліс аслас чужан быдманінјасас, і лунбыднас кыкыс ещажык ез бөрдлы.

— Јонжыка колө бөрдны, унжык сінва кістны,—шуаліс мамыс,—олигад сіјө аслыд-жө сгө-сітчас, воө воана шудтөм лунјастө небөдас.

Такөд щөщ мамыс віставліс, мыј жылысжык колө лыдфөдлыны бөрдігас.

Батыс да вокјасыс Офуклөн дагтісны сожан-јуан: начкісны өті ыж, кыјісны сөла, дозмөр да чері.

— Абу і морт ме,—шулывліс Прокопеј,—ог кө умтөңныс гөститөд пөтка јажөн. Пожјөн і мөда вајавны.

Винатор көсјіс катөдны Олөш. Вежөрөн сор-нітіс ставсө. Öні-пө поп-дакыд абу, венчajtчы-төг ковмас, а гіжсынытө вөлөстад леччывны куландорыс позас, медтыкө најөс гозјалөмыс лоас-а.

Ыжыд рөскөдтөг нывсетөмыд Лубалы воіс сөлөм вылас. Медјонасө, ферт, вөлі німкод ні өті чуңпом паста көзін бөкө разөдтөм. дај бур паскөмыс Офуклы абу быт, „бур јөз“ дінө пет-көдчывны оз ков, ставыс ас кежыс, ас пыщкын. „Öд вөрыд оз сівіт“,—шулывліс Луба.

Сөмын Хуторков котырлы тајө німкофасө-мыс вөлі регыд. Олөш катөдіс налы шог јуөр.

Вөралан паскөма, пішщала, віјөртчыштөм чу-жөма, сіјө пыріс керкаө, кодыр Прокопејјас бу-рещ вөлі пуксөны ужнајтны.

— Мыј-нө?—лабічыс сувтіг моз шыөдчіс Про-
з. сінјолса вөрпункт.

копей, Олошлы сінмас віқодлыны зілөмөн. Лубалөн јонтыштіс сөлөмыс: тајо пагкөмгыс, зумыш чужөмгыс сіјө аққис кущөмкө мустөмтор.

Олош кыв һижын сеттөг пөрччысис да тајон һошта шуштөммөдіс керка пыщсө.

— Татчө каямыд һинөм оз ло,—медвоzza кыв шыбытіс Олош.

— Мыла?—өтпырјө јуалисны гозја.

Боріс бергөдчис ызан дорыс да мөдіс віқодны өшің пыр кытчөкө ылө, Вөрју мөдлапөвса вөрежтас дорө, а Одук ез төд, мыј вөчны. Первој копыртліс јурсө, сесса ез терпіт, петіс ывлаө.

— Міјан Мікитыд век кежлө пыріс комілесө, кадраө,—муртса горөдчис Олош.—Ек, кадра, кадра, проклатөј кадра. Віт том морт дај кујім ныв һин куш мијан сиктыс сетчө гіжсисны.

— Сесса-һө кықи... татчө каямјассыс?—бара јуалисны гозја.

— Код төдас. Отнамөс-өд, көнкө, онө лезөј?

Прокопей да Луба увлаө копыртисны јурјаснысө.

Боріс војбыд ез уф. Војбыд-жө орчча вонгыс кыліс Одуклыс гусөнік бөрдөмсө, мөскыс-лыс картаас сөкыда ышлолалөмсө.

Аскинас луныс пуксис гажтөм, кымөра. Кодыр Боріс пыріс керкаө, батыс да Олош сорніттөг пукалісны ызан сајын щак тыра пу бе-

кар дінын. Боріс жуалом выло: „мыжко ем абу вочны?“, багыс гогөрвотома висталис:

— Пөлзаыс ічөт.

Но Боріс прөста овны оз вермы, жуалис нөшта, оз-ө поз ветлыны көт пішщалөн.

— Мем могыс ічөт,—бара шуис багыс. І Боріслы вывті заведно лоис. Сіјө сөкыда пырыс шыбытіс пельпом вылас пішщалсө да мужом вогковјасөн мөдөдчис Вөрју кывтыдлаң, весіг вунөдіс сөлајаслы піскавны. І кодыр матыстчис-нін дінјоль устје дорө, сек сөмын вежөртіс, мыј татчө воом јылыс асывнас і мөвпалис.

Вөрјусө пырыс-пыр ез вуж, пуксіс да нимкодагіс паскыда да шылыда весалөм вічнас, вылөн шупөм керкајаснас. Кыкыс вөліны кык судтаос, гырысөс, кущөмөс Боріс ез-на аақыв ас немнас, а којмөдыс лапкыджык, өті судта, но пукаліс паскыда-жө, бытөо сы выло і вөчөма, мед зебны ас улас неыжыд кушсө, коді артміс сөмын-на таво гожөм.

„Век-өмөј узоны?“—југнітіс Боріслөн јурас, керкајас дорыс некодөс ез аақы-да. „Оз, уж выло, көнкө, муналісны. Со тај, өті колөма-на, термасө вөтөдны“,—думайтіс Боріс керка костөд вужөртыс мортөс аақөмөн. І друг Боріслөн сөлөмыс јонкнітіс: сіјө керкасыс, кытыс котөртіс морт, вогса өшіңөд кутіс пуркјыны щын.

Петыс щын пыр сукміс, сөдөдіс. Боріс шөјөвоші, ез төд, мыј вөчны. Сіјө гогөрвоис сөмын өтітор: керкаыс өзјөма. Но мыј вөчны? Пышјы-

ны-о бөр, ыложык татыс? Алі котөртны кусөд-ны, спасітны керкасө?.. І Борис ңещыштчіс во-дө, керкајаслаң. Ңекөн ні өті морт лов... Воссә өшіңөд тувкнітіс бі.. Мыј вөчны?.. Борис чеч-чыштіс өшіңө. Мыјөн кусөдны? Мөдліс талавны вежөс пелөсө течөм біпур, но біыс нуліс-һін лөсалөм сҥенајассө, паскаліс. Борис, ассө бура төдтөг, котөртіс Вөрју дорө, мыјкө терыба кор-сыштіс сінјаснас, но һінөм ез ағзы да паскөмнас ызгыліс Вөрјуө. Керкалаңө котөртіг мозыс пөрччіс шабурсө да бара вошіс керка пыщкө. Өні біыс вөлі кык ыжда-һін, і пыщкас бі трач-көдчөмкөд өтсор кыліс ва шабурөн сҥенјасас кучкалөм.

...Помһитө Борис—сінјасыс пемдісны.. сессә воссісны бөр; вөлі шондіа, пөс; сіјө помса ку-пајтчіс Вөрјуас, і ез вермы көңавны, сетчө-жө, зев јона зөлітіс Һырвомыс: ваө сујлас—пөдө, ваыс мыччас—шонді сотө.

Сессә шондіыс зев өдјө гөгылтис вөр сајө, пемдіс, ваыс көңаліс, а сы пыдді Вөрју пыдөс-саныс мыччысісны уна көрт кіјас да шымыртіс-ны сіјөс јурөдыс.

А Прокопеј да Өлөш, мөвпалана чужөмаөс, жугылөс, век пукалісны пызан сајын щак бекар дінын. Щакыс бекарсыс вөлі важөн-һін бырөма, паңјасыс космөмаөс, но олөм јылыс думајтыс јурјаслы сыөз ез вөв мог. Прокопеј весіг вунө-

диэ Өдүкөс сетом жылыс; сижө корсеис сешом жуалом, код куза ескө Өлөш, сиктын олыс морт, вермиэ разодны Прокопеялыс став гудыр мөвп-жассө, полөмжассө; сижө көсјис төдны, мыла колөны колхозјас, мыла Прокопеј вөрваө, сылыс жуастөг-вистастөг, вооны јөз да повзөдлөны, кыз сылы кажитчө, рөзөритны. Но тајө жуалөмыс, кызи ки малас улө вужөр, ез сур, і Прокопејлөн думыс, бытө морт гөгөр бергалыс лөз, бара да бара кышовтас ассыс овмөссө да сувтас вөв-мөс вылас, жуалас:

— Шуам, менам ем кык либө кујим мөс, і ставсө ковмас сетны?

— Ставсө оз, а кыксө—ковмас. Вөвтө-і...

— Некущөм дон босттөг?—не ас гөлөсөн-нин горөдиэ Прокопеј.

— да,—унаыс-нин вочавізліс Өлөш.

Сесса недыр чөв олөм бөрын Прокопеј, кодыс-кө бытө гусөн, Өлөшлис негө висталис, негө жуалис сылыс:

— Мөскыс-өд менам...

Өлөш тајөс пырыс-пыр гөгөрвоис; сылөн воэвыв-нин вөлі дастөма Кузпелов Јогорлөн кывјасыс, кодөс сижө виставліс Өлөш ордө гусөн воывлігас. Зік Јогор кывјасөн і шуис:

— Он-кө асныд сојө, пон порс сојасны.

Тајө вөлі тырмана, і Прокопејөс өні некод-нин ез вермы лөңөдны.

Візаңсө начкөм жылыс Луба гөгөрвоис сөмын

сек. кор веросыс лечтіс-нын ош кыян пуртсө да
мөдіс ыстыны вайодны мөссө кукјорыс.

Ни челафлон бөрдөм, ни Лубалон горзом
делөсө сувтөдны ез вермыны.

дінјол устјеын керкајассө віңны вөлі колөма
Налім Мішкаос. Мыла сіјөс шуоны Налім Міш-
каон—некод ез төд, да і төдны некод ез көсјы:
батсө шулісны Налім Семөөн-жө.

Неламын віт ара Мішка вөлі мортыс рам,
кывзысыс, ыжыд сөвеста, но грамотатөм.

Төдвылас кутөмөн, мыј бокөвөј јөз дінјол
устјеад оз зев волыны, а јөзыс, кодјас ужалис-
ны тани дагтысана ужјас вылын, леччісны гор-
таныс да лун нол-віт оз-жө воны, Мішка і ду-
мыштчіс ветлыны регыдік кежлө чері кыјны.

Піпу кор вөлі омөла-на усө, да комјас сојіс-
ны дыша. Сіјө пуксіс курітчыны.

Арјавыв поводфаыс бытө узіс. Сөмын јаг-
вывса пожөмјасын лечыда піскаліс ај сөла, а
еһыс, көнкө Мішка дінын матын, шочініка піс-
көптавліс-жө.

Сек-жө дінјол устјелансаң леччыс туј дорыс
повзөмөн чеччіс сөд дозмөр—і туј чукулсаң
мыччысісны кык морт.

Мішка пукаліс понөл сајын да воысјаслы ез
тыдав. Сіјө повзіс ез јөзсыс, а керкајассө віңөд-
төг колөмсыс. Өд сіјө стөрөж. А кодыр ағзіс,
мыј өті мортыс десатнік Асныров Прохор Іва-

новіч, секі Мішка јешщө јона повзис. Сіјө төдіс, мыј Асныров воліс сіңјол устјеө, а сіјө, Мішкаыс, керкајас вічыс, сен ез вөв. „Со-тај і сурі“,—думыштіс сек сіјө да думјасыс кыкө асныс мөдісны серпасавны, кызі Мішка, весіг немнасна лок кывјөн некодлы горөдчывтөм морт, мөдас кывзыны відөм омөла ужалөмыс, і код төдас, таыг-өд вермасны јешщө вөтлыны уж вывгыд дај судитны.

Асныровкөд орччөн вослаліс локінік паскөма гөдтөм морт. Со најө локтісны Мішка воғө-һін. І сек сөмын Мішка верміс төдны мөд мортсө.

— Кузпелов Јогор?..—муртса кывмөн шуіс сіјө, кор-һін бердісны вөр сајө тужөд леччысјас.

Полөмсө вунөдөмөн, Мішка котөртиштіс туж вылө да сувтіс сещөм-жө ногөн, кыз сувтывлөны ыжыд сіво азылөм бөрын.

— Тајө-нө мыј? Кулак Јогорсө Асныровыс кытыскө кутөма алі мыј? Мыла-нө сөгласөн леччөны?..

дыр сен сулаліс Мішка, быд ног думјатіс і некыз ез вермы мірітчыны, мыј азыліс. Өд Кузпелов Јогорсө кулачитөм бөрас кытчөкө нулісны да оз кывсы којмөд во-һін. Өд Јогорсө раскулачитігөн Асныров вөлі сіктсөветса јуралысөн да Јогорлыс овмөссө сіјө вузаліс. А Јогорыд—лок морт, Асныровлы оз прөстіт.

— Һинөм ог гөгөрво,—бытөө пујасыслы шуіс Мішка. І кымын мөдіс думјатны, сымын ез ескы.

Весіг мөдіс нөржавны ассө, мыј тајө ез вөв Куз-пелов Јогор, а кодкө мөд.

Тащөм думјасөн-жө сјјө локтіс і дінјол уст-јеса керкајас дорө. Сек-жө сјјө ақзис, мыј шөр керкаса өті восса өшіңөд ру моз петыштө щын. Котөртіс.

— Бласлө-крістос...—пернапассө чөвтіг моз шуіс Мішка, кор-һін ақзис жожын пласт кујлыс мортөс да сотчөм керка пелөссө.

Тајө шыас, буракө, і садміс Боріс. Сотчөм чужөма, кіас саөн суклассөм шабура, сјјө кујліс жож шөрас кусөм біпур дорын һеылын.

— Ловја...—јуаліс-ө, аслыс шуіс-ө Мішка.—Крешценнөј морт-кө, вістав, коді те ем да мыј-ла тани?

Колмөм јурсө кінас кутыштөмөн, Боріс пук-сіс жожө. Первој сјјө гөгөрпөв віқөдліс. вежөр-тіс, кычі мыј тајө лоіс да, ставсө бура вежөр-төмөн-һін, јуаліс:

— Те өзтін керкасө?

Мішка сувтөдіс сінјассө Боріс вылө.

— Мыј-һін те, бласлө-крістос, сорһитан?

І та бөрын Боріс вісталіс, кычі сјјө ақзыліс өті мортөс, коді котөртіс керка дорсаң, вөрлан, а керкаыс сы бөрын мөдіс сотчыны, да сјјө, Боріс, муртса і кусөдіс.

Мішка зев јона повзис да весіг ез јуав Бо-ріслыс, кущөм паскөма вөлі котөртыс муртыс, но вуграсігөн ақзывлөм јөзөс төдвылас кутіс.

Регыд мығті Боріс да Мішка торјөдчісны,

но сөгисны кыя та жылыс некодлы Һинӧм Һи
не сорытлыны.

Ӧтносӧн-Һин Мӧшка вел дыр думажтис, мы
сылы керны: биӧн сӧдасӧминсӧ-ӧ стружитны, аҗ
Асныров дорӧ котӧртлыны да жуаслыны перво
сылыс.

Вӧчис бӧрја думјас сертыс.

Гор рытын, кор-Һин ставыс вӧли унмовсӧма-
ӧс, музӧс, Мӧшка локтис Ручпӧжан сиктӧ да ас
гортас пыравлытӧг вӧзжысис Асныров ордӧ.

Асныров, кӧт и гӧтыртӧм, оҗис торја керка-
ын. Сен, торја вежӧсын, оҗис сӧмын ӧти нывба-
ба—вӧрпунктса счатовод Парпенова Насҗа.

Мӧшкаӧс лежӧм бӧрын Асныров кӧлчӧ игансӧ
пыщсаныс томнаҗис, а керкаӧ пырӧм бӧрын,
дзуган лампа рӧмыдас, кыҗ кажигчис Мӧшкаҗы,
муҗер серамбанӧн жуалис:

— Мыҗкӧ лоис?

— Лоис, Прохор Иванӧвич,—тирҗан гӧлӧсӧн
бостчис Мӧшка.—Керкаҗастӧ талун ӧзтыҗисны.

— Керкаҗас?.. А те-нӧ кӧн вӧлин?

— Ме... ме... Прохор Иванӧвич...—весиҗ мӧдис
мыктаваны Мӧшка. Сӧҗӧ таҗӧ жуалӧмсыс и полис.

— Но и мыҗ, куҗимнаныс сотчисны?

— Һи ӧти ез, слава богу. Пӧчинӧкса Проко-
пеҗлӧн пыс кусӧдӧма.

— Со кыҗи..—зев терыба шуис Асныров да
Һинӧм шыавтӧг, кыкыс кымын кыщовтис сӧннас
керка пыщкӧссӧ. А сесса жуалис:—

— Гашкӧ сӧҗӧ азҗылӧма керка ӧзтыссӧ-да?

— Өтү мортос ачылма, вöрас пыщjöма, но ме і вунöді жуавны, кушöм паскöма вöлöма.

— Так вот, Міхаіл Семjоновіч, теd, кызі стөрöжлы, ковмас кывкутны.

— Прохор Иванöвiч, те ас морт,—кевмысан гөлөсөн шыасі Мішка,—Свежовыd öні камандіровкаын, дыр-на оз во, гашкө тајос кызкө-мыкө позас таитны? Сöмын ме медвојdөр көсјі тенсыd öтитор жуавны.

— Но...—чүјміскоd Асныров.

— Öнтај Вөрју туј кузаыd леччігөн Кузпелов Јогорсö те кытыс аззін?

Асныров чорыда вөрзыштіс места вылас.

— Кузпелов Јогорос? Ме?.. Те вöтаган... Ме талун некытчö-на ег ветлы. Гөгөрвоан?—і тајö бөрја кывсыс Мішка кыліс грöзйтöм.

— да кызі-нө те, Прохор Иванöвiч, ме-öd ег жö вöv код. Гашкө помнитан, дінјол устједорсаңыс неылын туј вывсыс тіјан леччöм шыыс лебзис сöd дозмөр.

— А те мыјөн төдан?—кызкө друг небыджыка жуаліс Прохор.

— Ме сені вуграсі.

Та бöрын керка пышкын недыр лöныштліс. Прохор пуксіс лабічö да, кажітчö, быттö нінöм ез і ло, пызан јöрыс кыскіс папірос да пощужтіс Мішкаос.

— Значіт те мјјанös аззылін?—зік спокојнöјанын жуаліс Асныров.

— Азгыли,—чөскыд дука папірос щынсө пы-
дөз кыскыштылом бөрын вочавітіс Мішка.

— Сіэ, сіэ... Но тең, кызі стөрөжлы, ковмас
кывкутны медвозын... Те өні зікөз менам кыын.
Көсжан-кө, мезда. А он-кө көсжы, даc во кезлө
судитасны. А те менө тајө делөас некушым но-
гөн лакны он вермы. Ме вөлі талун гортын.
Гөгөрвоан? Ме талун некытчө ег ветлы. Тајөс
төдөны і сіктсөветын, і пошта вылын, і коопе-
ративын. І тенсыд некод оз ескы.

Мішкалон сіңжасыс друг мөдісны гудыртчы-
ны, сіјөс бөзтіс унзіл. Прохор мөдіс термасө-
мөн жуасны, кодлыко сіјө, Мішкаыс, вісталіс
езна. І кор Асныров став коланторжассө төдма-
ліс, щөщ і сіјөс, мыј Борис абу көсјөма вістав-
ны некодлы, сек кезлө Мішка журсө копыртіс-
нын, мөдіс узыны. Прохорөн сетөм јадөн сорөм
папіросыс унмовскөдіс сіјөс.

Сек Асныров торкнітіс стөно—і Парпенова
петіс Асныров ордө.

Кујім лун мыгті Ручпіјан сіктын мөдіс кы-
сыны, аңтөмаөс-пө Најім Мішкаөс аслаc гідыс
өшөдчөмаөс. Но мыјла і кызі тајө делөыс лоіс
—төдісны сөмын кыкөн: Асныров да Парпенова.

XI

Пөчінөкса Проконей гозјалы өтпырјө ставыс
гөгөрвотөм лоіс: мөскөс лоі начкөма кадтөг,
Өдукөс верөссајө сеттөм, Борис—нырвомсө і
тушасө сотөма—кујліс вөрзывтөг, уж вылө оз

вермы петавны. А сесса кушомкө өтi рытö Хуторовјас ордö вескаліс Прохор Івановіч Асныров і быттö велаліс, некушом мөгтөг мөдіс во-
лывны.

Прокопей да Луба первојсö ез гөгөрволены. Öд сіјö Боріслы абу друг, абу і фелдшер, ме-
дым Борісöс лечітны, код дорö сіјö медвојдөр
пуксыліс. Но Луба, кызі і Мікіт жылыс, бара-на
думыштіс аслыс: „Оз-ö тајö Öдук вылö надејт-
чы. Төдö-öd—невеста“. І та вылын лантіс, век
нумјалан чужомөн зіліс паныдавны Асныровöс.
А сіјö Прокопей ордын варовітіс гажаа, Проко-
пейлы вајлывліс гөстiнеч вiна, Лубаöс ласковітіс.

Асныровлыс муđerлунсö Боріс ез-жö гөгөр-
во, думыс ошкіс Асныровöс, казтывліс тулыс-
нас Вөрју куза гажаа ветлөмсö. Но дiнјол уст-
јеын пöжар жылыс нi öтi кывјөн-на ез горөд-
чыв. Чужом сотчөм јывсылс Прохорлы, кызі і
баг-мамыслы, Боріс вiсталис пөрјавлөмөн, мыј
сіјö сотчіс бiпур дорын узiгөн. Налiм Мішка
кывјасыс збылунсö төдөмөн, мыј дiнјол уст-
јеын пöжар жылыс Боріс абу көсјөма вiставны
некодлы, öнi Асныров аззыліс делö вылын, ку-
шом чорыда вермö кутны тајнасö Боріс. І öнi
Прохорлы коліс сөмын-нiн öтi тор: уна кышөн
аслас сорніас вiставны дiнјол устјеын пöжар
лолөм жылыс, повзөдыштны Прокопейлыс семјасö
да тајөн зiкөз бырөдны ассылс сіјö полөмсö,
кодi артмывліс дiнјол устјеыс керкајассö öзтыв-
лөм бөрын.

Вөлі зера рят. Сартаса бі југөрын Прокопелөн семјайс пызан сајын вужрасіс—јуіс чај. Асныров вөлі гөстөн. Сіјө пукаліс Боріскөд орччөн, чај кісталыс Öдүклы паныд да ставыслы кажітчіс, мыј вот-вот Асныров панас сорңи корасөм јылыс. Но Прохор сорңисө паніс зік мөдтор јылыс.

— Ме тіјанлы, буракө, ег-на і віставлы өті выльтор,—бостчіс Асныров.—Міјан Ручпіјан сік-тын Налім Мішка жагөдчөма.

Прокопеј гозја мөдісны шензыны, а Боріс зев јона дрөгмуніс. Прохор тајөс аңыліс, стөч-жыка шуны, кыліс кінас, кодөс вөлі нарошнө нуктөма Боріслы піңөс вылас. Но Боріс бара-на нінөм ез шыав.

— Кызі нө мыј сылөн артмөма тащөм грекыс?—јуаліс Љуба.

— Kod төдас сесса... гідас-пө-тај өшөдчө-ма,—вочавізіс Прохор да бөрынжык содтіс:—Сылөн-өд делөјасыс локөс вөлөмаөс. дінјоль устјеад-тај керкајассө стрөйтлісны, Мішкаыс сен стөрөжавны мөдліс да керкајассө муртса абу сотөма.

Гозја бара шензыштисны, а Боріс өні весіг ез і вөрзыв, мыјкө думажтіс.

— Кулөм мортыд оз вістав,—воңө сорңітіс Асныров.—Быд ногыс овлө. Гашкө сіјө ез і вөв мыжа-да. Шуласны-тај, гусасыслөн-пө өті грек, а воштыслөн со грек: сіјө быдөн вылө думажтө.

Прохорөн тајө поговоркасө вөлі ваяөдөма

сы могыс, мед віставны медглавнөйсө. Сіјө ве-
сіг чінтыштіс гөлөссө, бытө кодыкө виччысис.

— Тајө делө куза мыжајассө зев јона кор-
сісны дај корсысөны-на. Көт і оз поџ, но ас
јөзлы вістала: каџтывлісны і тіјанөс,—помаліс
Прохор.

Прокопеј гозјалы тајө кывјасыс вөлісны зік
виччыстөмөс, да најө зев јона повзісны.

— Мыј-нін тајө...—сөмын і верміс шуны
Луба. А Прокопеј век-жө јуаліс:

— Кодјас-нө сещөмјасыс?

— Емөс-өд өні, сы помыс і наң сојөны.
Көнкө вот јешщө камандіровкаыс воас міјан
главнөј начальнікным, Свежовным. Гашкө помні-
танныд, тулыснас-тај тані вөлі? Сіјө-өд абу-жө
прамөј морт, сыс тіјан колө виччысны, мі-нін
сорнітлім-тај коркө.

Боріс тан ез вермы кутчысны, горөдіс:

— Свежовыд-тај ескө прамөј морт да, гаш-
кө-нө мукөдјасыс кодјаскө локөс-а.

— Лаңт те!..—мыјлакө зев чорыда шуіс Про-
копеј Боріслы.—Кытчө оз ков, ен суітчы. Кыв-
зы бур јөзыслыс, мыј најө вісталөны.

— Ме і шуа тіјанлы, і Боріслы збылыс
шуа: тіјан вылын өшалө зев ыжыд грөз. А
јешщө кывласны-кө, мыј бурещ сіјө кадјасө
тіјан Борісыд сотчывлөма, сек некущөм ногөн
мынны он вермөј. Сек тіјанөс зікөџ рөзөрітас-
ны: аснөтө пуксөдасны турмаө, а овмөстө разө-
дасны.

І Асныров пыщкөснас нѣмкодасіс: тајо кыв-
јасыс повзисны не сөмын гозја да мукөд пі-
нылыс, но і-Боріс. Код төдас, мыј вермас лоны,
вісгалас кө сіјө, Борісыс, збыл јывсыс. Ескас-
ны-ө сылыс, Боріслыс, өтнаслыс, мыј өзтіс ез сіјө,
ез і Налім Мішка, а кодкө мөд, локінік паскө-
ма морт, кодөс Боріс ез вермы төдны. Ескас-
ны-ө Боріслыс, мыј керкасө кусөдіс ачыс,
Борісыс. Көт ескө вісставны та јылыс Асныров-
лы, да бара-жө, коді төдас, мыјөн помагас. І
Боріс щупыштіс аслыс: та јылыс некодлы не-
кор не вісставны.

— Көт і воасны татчө, мөдасны јуасны
тіјанлыс, ті сөмын і шуө, мыј мі сетчө, дінјол
устјead, некор ег волөј, ні ег кывлөј весіг
тащөм делөјастө. Бур јешщө сіјө,—помаліс
Асныров,—мыј Боріслөн регыд бурдіс чужөмыс.

— Ыжыд атө таыс і бур нога велөдөмјас-
сыд, Прохор Іванөвіч,—шуіс Прокопеј.—Тенсыд
бурјастө некор ог вунөдөј.

— Нінөмыс, Прокопеј Гавріловіч. Ас јөзыс
сы вылө і емөс, мед отсавны мөда-мөдлы.

Та бөрын Прохор муніс да сесга Прокопеј-
јасө волены дугдіс, но Прокопеј гозја ас кос-
тас быд рыт сіјөс ошкісны.

XII

Өдјө лебыштіс војвыв жеңыд гожөм. Сең-
табр төлыс термөдліс јөзөс, мед налөн гожса
ужјасыс лым улө ез сурны. Но дінјол вөрпунк-

тын бытгө тајо сентябрсө і виччысөмаөс: сетчө быд лун содичны јөз, гораммис вөрпунктыс, вөрпункт гөгөрсә вөрыс. Медвозын локталисны кадровікјас, унжыкыс томјөз—ныв да зон—гажаөс, вынаөс. Најө овмөдчисны шөр керкаө кујимөн-нолөн быд вежөсө, а гөтыра да семјаа-кө, торја вежөсјасө. Вежөсјасыс вөліны југыдөс да кыпыдөс, і олысјасыс мөда-мөдныслы шуасисны:

— Тыдалө, овмөдчам.

— Поғө-тај, мајбыр!

Чукөрөн-чукөрөн локталисны і колхознікјас. Гортсаң тпөвөј баракө пыдди кајөмыс, а тани кык судта керкајасө пырөмыс кықкө друг лөсыда вевјаммөдич воесјасөс. Воан аскі асывнае-жө најө бытгө гортсаңыс долыда, шмонітігтыр муналісны вөрө, асланыс участокјасө.

Свежов вунөдлытөг кутіс төдвылас, мыј арсаң ужсө бура котыртөм сетас позанлун тулыснас плансө тыртны аскадө. Та мogyс і унжык кадсө сіјө кольөдич деланкајасын, вөр вөчысјас пөвсын да ез і ағзыв—сентябр төлыгыс помасіс. Но сек-жө сіјө мөдич ағзыны сещөмтор: кымын сорөн кајө вөр вөчыс, сымын сіјө дыша ужалө, сымын јона мыјкө да мыјкө вылө нора-сө. дінјол вөрпунктса ужын тајө здорітана струна-сө Свежов Гріша кыліс, но ез-на төд, көні помкаыс. Сіјө чукөртліс партіјно-комсомолскөј собраңіе, сорнітіс та јылыс, сеталіс індөдјас. кызі буржыка пуктыны культурно-массөвөј да

просветітелнөй уж. Но порасөмјас, прогулјас
век вөліны.

— Сіңкө делөыс абу тани. Лок условіје вылө
норасны мјан вөрпунктын оз поз. Сіңкө, тани
уж торкалысјас емөс,—аслыс кывкөрталіс Све-
жов:

Такөд жітөдын Свежовлы төдвылас усі сін-
јол вөрпунктын лолөм иөжарыс. Сіјө бара-на
жалітіс, мыј сек ез вөв сінјолын да команді-
ровкаыс воіс следствіејас помасөм бөрас-нін.
Следствіјесө нуөдөмаөс Асныров да міліціонер.
Кызі вөлөма делөыс—Свежовөс төдмөдіс Ас-
ныров.

„Керкајас вөчөмсө ештөдөм бөрын,—докла-
дывајтліс Асныров,—міјан рабочөјјас окоітісны
кык-кујім лун кежлө леччывын гортө; вөлі сура
празнык: он өд најөс домав. Леччісны. Колім
стөрөжөс—Налім Мішкаөс. Ҳинөм шуны, сы
вылө мі надејтчім. Ме леччі јөзыскөд жө: колө
вөлі сіктсөветө сетны сводка да јөзсө котырөн-
жык катөдны. Олім лун, мөдөс. Көјмөднас вөлі
дастысам кајны бөр. Пукалім сіктсөветын. Мыј-
кө казтыштім Налім Мішка јылыс. Шуам, көп-
кө сіјө зев-нын јона віччысө мјанөс. Друг сені
пукалыс Певчөј Конө (төданнөд колөкө, сікт-
сөветын актівістөн лыддыссө,) шуө „ Сіјө тавој
гортас уәс. Төрыт сорөн-нын менам кілчө дінти
муніс гортлапыс“. Кыз сіз, шуам мі. Керкајас-
сө-өд ез-жө кол? Мунім гортас. Абу волөма.

Но Коно шуо, воис-пö. Кадыс вöлöма час дас-
öти. Мем сек-жö мыжкö сöлöм вылыц лоис лö-
сыдгöм. Сöрыс бості кык бригадирöс, пуксим
вöв вылö, кајим скачöн. Локтим динжолö—некод
абу. Керкајас сулалöны, кызи қолö. Котöртим
чомјас динö—бипур көзыд. Сизкö колöм војсö
тані Мішка абу узöма, семјайс ылöдліс. думаж-
та, петкöдла ме сылы пуж, велöда кызи колав-
ны ассыд пост. Муна вöлі шөр керка öшинувті.
друг мыжкö торснитіс кокулын. Вижöдлім—ме-
шöк. Ме бості, разі. А сені: напілнык, ыжыд
консервнöј банка, (тыдалö, котолок пыдди), све-
жöј ыж јаж кусöк, рузум пын сов. Мі ставöн
вижöдлім öти-мöд вылö, шемöсö воим: мыј тајö
сещöмыс. А öти бригадирыс і шуö. Мыжкö-тај
öшиң көсакјасыс сöдасöмаöс. Шыбытчим керка
пышкö. І аққим... дела лок, но мыјла кусöма і
мыјла абу Најим Мішка? Öти бригадирсö сек-жö
ыстим бөр сиктö төдмавны Најим Мішка јылыс
да корны динжол устјеö миліционерöс. Асным
кутим тујасны вожö. І мыј-жö? Вөрјусан воан
туј бокыс аққим вугыршајт вугырнас і быдöн.
Тајö вöлі мöд аққомтор, коді зев уна тор јылыс
вісталіс. А рытнас воис миліционер да некымын
рабочöј. Вісталісны, мыј Најим Мішкаöс-пö аққö-
маöс гідсыс жагöдчöмаöн. Та бöрын лоис ставыс
гөгөрвоана: Најим Мішка, тыдалö, ветлöма вуг-
расны. Волöмаöс пышјалыс јöз, öзтöмаöс кер-
касö. Öзтиг костыс, тыдалö, Мішкаыд буреиц
вöлöм воö. Најö пышјасны, а сижö кусöдас да

котортас гортас. I со мыј керсөма мортыд. Пов-
чөма, тыдалө, јона“.

Тақи вiставлиc Аcныров, тақи гижөма милици-
онер актын, тақи вiсталоны бригадирјас, рабочөј-
јас. I ставыс ескана, лоны вермана. Но мыјла
сещөм кокниа жагөдчiс Налим Мишка? Мыјла
һинөм абу вiставлөма? Везиг гортас абу пырав-
лөма? Со кущөм вопросјас ез вөвны гөгөрвоа-
наөг Свежовлы. Свежов төдiс, мыј врагыд өни
јавө оз петкөдчы, сiјө эбсөмөн ужалө, i тајө
прогулјасыс, вөрлежөм саботирујтөмыс, кодi ку-
тиc петкөдчыны бөрја кадө дiнјолса вөрпунктын,
сiјө-жө вражескөј кiјаслөн уж. I збылыс, недыр
кад бөрын Свежовлы Микит вiсталiс зев важ-
нөјтор.

Тајө вөли шлакыша пемыд рытө. Көзыд лыс-
ва һын лунтырја уж бөрад вөрлежысјас вода-
лисны воэ. Микит, шоналөма-һин, кујлиc којка
вылас да лампа југөр улын лыддiс свежөј газет.
Сiјө олөмын газет лыддөмыс вөли радејтанатор-
јөн-һин. Сiјө нөшта лыддiс сiјө статтасө, көни
бура ужалөмын пример пыддi вайөдлисны сiјөс,
кызи бригадирөс, i сылыс бригадасө эһнас. Тајө
эикөэ палөдiс сылыс унсө. Сiјө весиг пукгiс кој-
ка вылас. „Мыјкө колө вөчны сещөм ыжыдтор,
шензөданатор... Но мыј ескө?“... Јурас јөктiсны
сылөн думјасыс. „А тајө-нө мыј? вөр, сортовөј.
Тајө быд морт вермас вөчны. да... вот, мыј-жө
ескө сещөмсө?“ I Микитлөн думјасыс мөдiсны
лебавны ылын-ылын, сесса кағалис ассыс фанта-

зыруйтөмсө да серөктіс. „Ладнө,—бара-на кыв-көрталіс ачыс,—аскі колө вөчны кык-кујім кубо-метр унжык талун дорыс“.

Сіјө візөділіс буфідлік вылө: 10 час-на. Око-та лоі кодкөдкө сорнітыштны, думјаснас јук-гыштны. Сіјө сујіс кокас гын шајподјассө да улыс дөрөм-гач кежыс і петіс орчча вежөсө, көні оліс Певчөј Конө. Ручпјан сіктас сылөн керкаыс Мікітјаскөд орччөн-жө сулалө, сүсед-јас. Бөрја каднас көт і вөліны на костын зырт-чөмјас, но Мікіт абу лөг кутыс.

— Он-на-жө уз?—пыріг мозыс Конөлыс јуа-ліс Мікіт.

— Кушөм мем узөм, кокјас јукалөны. Мөд-лун-нін уж вылө ег петавлы... Аззылін газетсыс?

— Лыдді.

— А дыр-на мөдан содтысныс?

Тайө јуалөмыс Мікітлы ез кажітчы дај шуө-мыс Конөлөн вөлі кыккө дөзмөм пырыс.

— Аскі көсја бара содтыштны...

— М м...

— да мыј?

— Ынөм. Мужікјас-тај, мыјкө шуасөны-а. Медбуріпјассө-пө бостасны да шовкјөны, уж-дон кулөны да локтан во кезлө ыжыджык план најөвітөны.

— Коди-нө сіісісө сорнітө?

— Но вот јешщө! Ынөмла сіјө...

— Ме ескө аскі-жө көсјі вежыны места-нас сіјө мортыскөд. Вај вістав.

— Пуксы. Кадтöгыс ен пузы,—шуис Конö да лапкыштіс Мікітлы пельпомас.—Некод ез шу. Ме ачым таісö шуа.—Сіјö сесга матыстчіс пызан дінас, лептыштіс лампалыс бисö да пуксіс табуретка вылө. Сылөн бригадаса шленјасыс, тајö вежöсын кујімөн, чорыда-нын узісны. Мікіт пуксіс-жө пызан сажö.

— Те-öd мыј—кадра,—возö виставліс Конö.—А міјан вот колхознөј уж јывсыс јонжыка думажтө, трудоенјасыд тани еща артмöны.

— Сіјötö, шуам, гашкө і сізі...—неокота пырыс сөгласітчіс Мікіт, шензігтыр, мыјла тајö Конöыс трудоенјас јылыс кутіс друг төждысны, кор ачыс колхозас омöла ужаліс дај сорнітлывліс-на ез ошканаа.

— Не „гашкө“, а збыл... Мі-тај став бригадаөн лун дас кымын кежлө көсјам гортö лечывны.

— Гортö?.. Мыј кутад пöжны? Турун-нан ідралöма, ужјас колхозлөн ештöма.

— Мігö мыј... Кадыс-тај колö. Öтсама міјанлы. Колхозса председательным-тај мыјкө корöма-а.

— Но і вежөр сылөн сіқкө,—шензыштіс Мікіт.—Тіјанлыс бригадатö дас лун сажын-на ыстіс, а бөр-нын корö. Кымын лун ужалінныд?

— Көкјамысöс.

— Сіјö і ем. А сесга аслыныд-жө тулысбыд ковмас тани овны.

Конö серöктіс.

— Олөмыд-өд мустө оз зырт. Щөктас председател—кажам. Вообщце сижө мијан башкаа морт. Колхоз-пө сижө колхоз, а вөрлөзөм—вөрлөзөм. Кыкнаныс, бытто, государстволы пөлза. Но вот. А те думышт ачид: кодныс матынжык колхозникидылы? Ферт-жө колхозыд. Вөрыд оз пышжы. Вит лун-пө ужалөј вөрын, даc лун—колхозын. Вөрын јөз ужалөм јылыс сводка ем? Ем. Ферт, шуам, кубометрыд лоө ешажык, да кыс-нө кык бурсө. Сы пыдди колхозникыслы унжык воас колхозас.

Микит пыр-на кывзис шензөмөн.

— да, председателыд тижан сус,—друг кутчысис сижө Конөлы сојас.—Визөдтө кыз! А ачид јешщө селскөј активистөн лыддысан.

Конө чужмискод. Микитөс сижө тащөмөн ез-на арызв. Мыј он сорнит, ставыс вөвлі шаң.

— Те көсјан шуны,—шыасис Конө,—мыј мијан председателным...

— Бурещ сижө, мыј көсјан шуны өни,—орөдис Микит.—Тазі вермөны сорнитны сөмын подкулачникјас, а не колхозса председателјас.

Горні лоис гора, узысјас садмисны.

— Кущөм-нө шум,—муркнитис өти.

Микитлы лоі јанзім аслас скөрмөмыс да го-раа сорнитөмыс.

— Ладнө,—петны лөсөдчөмөн-нин, вашкө-мөн шуис Микит,—тајө сорнитө ми тулыснад каз-тыштлам.

Мікітлөн ез уҗы. Шыбытчыліс којка вылас. Сегса бөр чеччыліс, кусөдіс бисө. Но ун ез лок. Сіјө думажтіс председател җылыс, сіјө сорніҗас җылыс. „Артмө мөдарө: колхоз—моҗо, а вөр вөчөм—не моҗо. Інтереснө. Кулацкөҗ мөвпҗас. Колхоз да вөр вөчөмыс өті мөдыслы паныд сувтөдгөны. Оз, еновтны тајөс тулысөҗ сорнітөм вылө некыҗ оз поз“. Сіјө бара чеччыштіс којка вывгыс, біасіс, пастасіс да петіс Свежов Гріша дінө, весіг ез җуав асгыс, колө оз тајөс виставны Свежовлы.

Аскінас Свежов аслас кабинетө коріс Асныровөс.

— Вот кушөм тор,—висталіс Свежов Асныровлы,—те зев унаыс леччывлін сіктҗасө, төдса колхознөҗ массаыскөд. Кывсө, мыҗ кодҗаскө најөс зүгөны, ылөдлөны, вөрлеҗөмлы паныд агітіруҗтөны. Весіг өткымын руководітелҗас.

— Кодҗас-нө сещөмҗасыс?—вескода моз җуаліс Асныров.

— Теҗ аслыд колө төдны.

— Ферт төдны,—вочавіҗіс Прохор.—Шуам?

— Шуам, өті колхозса председател.

Прохор ез сажөд асгыс шенҗөмсө, шенҗөмөн моз і җуаліс Грішалыс.

— Те-нө ен-на і төдлы? Жал! Вывті жал!

— Мыҗ-ыҗ?—җүгнтісны сінҗасыс Грішалөн.

— Вывті, меса, жал; даҗ мыҗ те сіҗ буқыштчін? Мыҗ сен торҗа локыс? договор заклучітөма? Заклучітөма. Оз-кө выполнтіны, аслы.

ныс-жө ковмас договор куза неустойка мынтыны. Мижанлы-но кымынд мог.

Свежов ез вермы терпитны тајос, јорччыш-тис скорыс да сјјө-жө рытө верзөма вөв вылын леччис сиктө.

Кыклун бөрын, шојччан лунлы паныд, дин-јоль вөрпунктө Свежов локтис бөр, сөрсыс ва-јис радиопријомник.

Кущөм могөн да мыјла Свежов леччылис вө-лөстас, бура некод ез төд. Прохорыс да Микитыс кынзи быттө некод і ез интєресујтчы. Гашкө і Микит ез сещөма интєресујтчы, не-кө Асны-ров, коді сјјө-жө рытнас краснөј уголокын лө-на матыстчис газет лыддыс Микит дорө да сор-нынас кыщалөмјас бөрын гусөникөн нисө виста-лис, нисө јуалис:

— Кущөмкө-пө-тај зев важнөј могөн Григоріј Петровичыд вөлөстас леччөма.

— Ме ог төд,—вочавізіс Микит і көт газет вывсыс сінсө ез лепты, а думажтны мөдіс, мыјла ескө Прохорыс, партіјец морт, тащөм торсө јуалө сылыс, беспартіјнөјлыс.

Аскинас радио установитөм бөрын Свежов лапкыштіс Микитлы пелпомас да өтнаслы виста-лис.

— Тенад кодкөлунја висталөмыд уна тор-востис: вөлөстас олысјас пөвсыс вөрлөзөм тор-кысјассө код-сурбөс лоі аззөма, гашкө аззамө і тас. Те. дерт, төдан, коді сјјө Конөыс?

Сіјө уна код жуасіс Мікітлыс Певчөј Конө жылыс, сіјө олөм жылыс, уж жылыс, кодкөд јонжыка дружитө.

Мікіт гөгөрвоіс, мыјла тајө жуасө Свежов да выныштчіс віставны ставсө, мыј төдө Конө жылыс. Но сещөмторјас, кодјас ескө вісталісны Конө жылыс, кызі враг жылыс, Мікіт Һінөм ез аззы.

— Сіјө көт ескө вөвлөм вічко старөсталөн пі, батсө сүдітлісны, но өні бағыс абу-Һін, кулөма, а ачыс, Конөыс, лыддысө сіктсөветын актівістөн.

Певчөј Конө жылыс сорныс тајөн і помасіс. Свежов көсжыліс воқө вылө јонжыка төдмавын Конөөс, но Конө сінјол вөрпунктө сесса ез-Һін і воы. Ужавны, тыдалө, көнкө мөдлаын мөдіс.

XIII

Пурскысіс-усіс кок шегјөз лым, ошјас термасісны зөбсыны гујасө. Прокопей зіліс, кыз ескө унжык ошкөс водтөдны. Сөмын став бур кадсө сылыс бостіс өті ош. Вөтлысіс зөн вежон.

Муđer вөлі ошкыс. Немнас кыз вітөд ошкөс „гуаліс“, а тащөм муđerыд Прокопейлы первојна суріс. Өті коктујөдыс сізім кыщ вөчас, пөнөлјас пөвстө кујім метра чеччыштас, лібө пөрөм пу вывті мунас бөрын. Медбөрынас-Һін лунжын муніс шор куза ваөдыс.

— Со, со кор mödic ас гортас,—секи аслыс шөпкөdic Прокоеј. I водтөdic. Шор берөгө, гин-ни-пель сук чашщаө. колода бердө пырис ошкыд возыв дастөм гуө. Пыриг мозыс пыранинсө тупкис нищ јокмылөн,—ачыс ассө гуалис.

Прокоеј вөрканөн матыстчылис ветымын восков выјаөз, гиннас пасјыштіс местасө, а көни сулалис ачыс, төв кежлө вөчис пасјөг. Сесса, кызи јенлы ескыс мам кагасө водтөдөм бөрын, благөслөвитіс гусө. Гу гөгөрыс со восков выјати нөшта вөчис кыщ, аслыс кывмөн шуис: „Ме, чајта ез вод ошкыд“, көт ескө водөмсө төdic стөча. А гортас мунігөн мөвпалис: „Збылыс-жө тајө ошјасыд нечистөј сілајас. Куз төв, арсаңыс тулысөз, најө олөны сојтөг, куш пев ноңалөм помыс. Мед-нин ескө, да-өд щөгөны. Төвса ошкыд гожса дорсыд кык госа. Мівоклы-кө јенмыд тази индывлис, ескө маз вөлі, вөжын дорыс унжык вөлін пөт“.

Тајө вөлі арнас-на. А кодыр лоис јөра кок судта жужыд, гөн перина коф небыдик пуркјысан лым, кодыр сук чашща понөлјассө лымјыс кусынтіс, секи Прокоеј јуөртис Олөш другыс-лы, көт на костын і збылыс сватасөм делөјас ез лоны, но Прокоеј Олөшөс лыддис другөн. Төрја-нин јітчисны, кор Прокоеј коліс піпөвгөгыс. Боріс Одукыскөд мунісны дінјоль устјеө. Прокоеј да Олөш кыкнаныс вөлі ранітчөмаөс өти местајасө і тајө најөс мөда-мөд дінө бытөө сіра гезјөн көрталіс.

Прокоеј ордсаң ош кыјны мөдөдчигон вөлі асыв. Келыд лөз јенежас вөр јыв вестын өшаліс төлыс жын; кысаңкө јенежтас сајсаң матыстчіс лун, кусөдаліс козувјасөс; керкаын јөкпеша бі мөдіс гудрасны асыв југыдкөд.

— Те, көҗајка, пастор вомад пукты, пастор, —тыр дасөс-һин, петны індысігас шөпкөдіс Лубаы Прокоеј. А Луба тајөс унаыс-һин вөч-лывліс. Лөсөдчиг чөжыс вомас кутіс сартастор, омөл кывјасыс тасаліс вомсө.

Кытчөкө гусөн мунны көсјысөмыс, жын горөн сорһитөмыс ез вөв гөгөрвоана Ваһушлы. Сіјө өтарө јуасіс.

— Ошкөс кыјны, батөј?

— Ог, ог піук. Көч кыјны мунамө, тед көч гөсһеч вајамө,—мыј вермө меліа вөчавіқө бағыс, а пышкөснас ачыс өзјалө-скөралө гөтыр вылас, чајтө, мыј та јылыс Ваһушлы вісталіс Луба. Сөмын тајө кадө лок кыв шуны оз поз. Либө шуан-кө, буржык петны аскі. Вөралысјаслөн тащөм законјас пөлјассаһыс-һин кыссөны.

— Но, либө, мөдөдчам,—өҗөсөд петігөн чөвтіс Өлөш. Сылөн мыш сајас вөлі централка пішщал, кіас ош кыјан шы.

— Абу-жө-өд, көнкө...—Өлөш бөрса петігөн, сылы кывмөн шуіс Прокоеј. Өлөш вочавіқіс:

— Абу дерт-да.. ветлам но...

Серко да Соболь, гыөра гөһаөс, мөдісны чік-тивны көҗаһнјас воғын. Соболь ісыһтіс Прокө-

пейс да кодарө вөлі вескөдөма лыҗжасө, сы-
лаңө уҗыштіс лымјөд.

Пөчінөксаң тујјас ез вөвны. Вөлі сөмын доҗ
туј, коді леччіс шорлаңө. Тајө туј куҗа Проко-
пей вајавлө турун. Но колөм лунсө лымјалис,
да өні вылөныс вөлі сөмын Олөшлөн гортса-
ныс воан лыҗ тујыс.

Ош кыҗыҗас сувтісны јөра кок кыса лыҗјас
вылө, көртасісны да быттө вошісны, колісны
сөмын жужыд воргаа лыҗ туј.

Сөмын секи Луба шыбытіс вомсыс сартастор-
сө. А сөлөмыс мыҗыскө полис. Код төдас: ошкыд
ош і ем, морттө вермас вөчны һамөдө.

Та кадө керка дінас матө кос піпуө, кылө,
воіс сөд тылка.

— Ты-ы-л-л... ты-ыл-л!..—горзіс тылка. І тајө
шыыс, асја көзыдөн бутвіҗан асылыскөд, кер-
каын кулөм код чөв-лөныскөд өтув гуалис Луба-
балыс дојмөм сөлөмсө.

— Тајө һечістөј рөдыс төдө-һин...—өшіңө
орччыштіг моз шуіс Луба. Сетчө шыасіс Ваңуш.

— Мамөј, багыдјаслы оз-пө сур көчыд.
Ты-л-л-пө, коңөрјас. А мыјөн-нө сіјө төдө?

— Налы, бобук, мөдјасыс висталөны.

— А кодјас најө мөдјасыс, мамө?

— Вөрсајасыс, піук, сураөс, бөжаөс...

Ваңуш дрөгмуніс. Гырсөдөм сінјаснас вичөд-
ліс көшас пелөслаң, ускөдчіс мамыс дорө да
горөдіс:

— Мамөј, ме һавыс пола...

— Мыј те, бласлөвејса. најö-öд нинөм оз вöчны. јенлы-кө верујтан, морт дiнад оз сiбавны. Гашкө öнi соөн емöс керкаад-да, нинөм-тај оз вöчны.

Таыс воғö Ваңушлы ез ков. Сылөн бырис сафыс, чужöмыс сöдöдiс, сылы кажiтчiс, мыј сы гөгөр тырыс жуöны повзöдчысјас. Горзiс лок горшöн. Ваңуш вöсна повзiс i мамыс.

— Мыј-нö теd лоiс, бласлө крiстос, мыј?— бурöдiс Луба Ваңушöс, вом горулас шöпкöдiс кущöмкө молитва, чöвталiс пернапас.

Гажтөм вöли луныс. Кымөм öшiнјасöдыс суц кежлö пыравлiс лунјугыд, термагыс морт моз сiјö муртса вiзöдлiс жож шöрас дај петiс. Сы местаö бара-нiн кыссiс вој, стенö таркöдчiс көзыд.

Прокөпеј да Öлöш мунiсны лунтыр. Ош гу дорö öтi прöсек кост вотöз пожөм гыбад вөрö узмöдчiсны. Нодја вылö пөрöдiсны кос конда, кык краж вылö орöдiсны. Весалiсны лым, пук-тiсны вевсөн конда кражјассö, вајалiсны нывпу лыс, лым вылö волсасiсны, бiасiсны—i лоiс лым стенјаса, јенеж вевта керка вöралыслөн.

Нодјасö керавны бостчытöз-на понјасыс көн-кө лавкјöдлiсны, а ештöдiг кежас мöдiсны увт-ны чорыда.

— Öлөксеј Паңгiлөвич, ветлы, будi, вiдлы, кодöс тащөм чорыдасö увтöны. А ме сек костi пусышта. Кытöнi-нiн зобыд?

Зобнас шуiс рачсö сы вöсна, мед не скөр-

модны вөрвасо: көт транкитас рачыд, а вөр-
ваислы не төдны, мыј тајо рач шы. Модногөн
вөрва вермас лөгасны.

— Ветлам і ем, зонмо,—ештіс шуны Өлөш
да вошіс понөлјас вывса гырыг туктајас сајо.

Ңедыр мыгті кыліс лыјом шы. Өлөш воіс
регыд.

— дозмөрөс, каналлөјасыд, увтөмаөг. Ескө
і лыји-жө, да лебіс,—вісталіс Өлөш.

Кодыр Прокопеј бостіс бі вылыс сөла шыд
тыра рач да пуктіс нодја дорө лысјас вылө,
секі Өлөш перјіс віна.

— Мыса, промысыд удајтчасжык,—вашнітіс
Прокопејлы да сы бөрын кыскіс кыскө сумөда
чіблуг.

Нодја бі воғын зірдаліс полмітровка. Өлөш
заводітіс.

— Тајо теныд, вөрва матушка,—чіблуг жың-
сө Өлөш којыштіс мыш вылас,—тенад озырлун
куға, мілөст куға.

Сесса ас бөрас сетіс Прокопејлы.

— Удајтчасжык... Лөсалыштіс-да, бості...

— Тенад-тај пыр лөсалө. Лөсыдтөм-нін і
јуны тенсыд.

— Мыјла-нө сігісө шуан, Прокопејушко, сө-
лөмсө кырлалан. Коді-нө сесса менам коліс, код-
көд сөлөмсан кывнас горөдча? Ок-ок-өј! да,
вөвліс кад... Көһаин тујө пуктывлісны.. Асывнад
чеччан-на—уж вылө-нін ыстан. Шуан: те, Опон,
сетчө, Мітрөј—сетчө, Мікіт—сетчө. А моңјас—

најо бөжјас: кытчо верөс, сетчо і најо. Вот і олім, јөзөс уж дорө ег беспокојитлө, ні јөзлы уна егө ужавлө. Сіјө бытто бөрја војассө ме шуа. Челагтө быдтігөн быдногыс-жө овлім. Ко-нөрјас, піјан, ез еща казачітлыны. Вот і олім. Көт чугунөн вөлі шуоны, а небыджыкасө овны ез поџ. Кадыс да олөмыс сылітө јірөны. Кыз шуласны: ва војтјас ізјөс төчітөны.

Прокопеј сојіг-јуіг мозыс довкјөдліс Олөшлы журнас, а ачыс думажтис: „Кулөм мөскыд пыр овлө буржык. Ескө тенад піјаныд тенсыд пірөг овмөстө-кө ноль пелө жукасны, ынөм-жө лоө жалитнытө-да“. Но шуны тајөс ез поџ, сөлөмыс ез лепты.

— Ен-нін шыав,—недыр мысті шуіс Прокопеј.—Өті пыжынөс, буракө, мі текөд кывтамө. Ог төд сөмын, мыј лоө воғө, пөрысө-немө. Ез-тај јандысны, мунісны і міјан. Ок-ок-өј!.. Немнад быдногыс лоө овны. І мыј тајө кушөм јөз өні чужөны: гортөс лыддөны ғурмаөн. да, да, ғурмаөн і шуіс Боріс. Он-кө-пө сет сөгластө, ас вөлаыс муна, а сісмыны-пө тани ог көсјы. Ышмөдіс і чојсө. Но нылыд сіјө мед, абу горт чөжыс, гортад-кө пөрысмас—матајтас, мед муніс. Сөмын вот пөрыгыс, пөрыгыс повғөдлө. А піјан бөрсө вөтчыны ог көсјыс, көт ескө кор сурө воывлөны і нуөдлөны-да, ог.

— Шыбыт те шоггынытө,—кыв бөстис Олөш.—Мед, коді муніс. Оз дурны: бергөдчасны. На-дејаыс ем. Көт көсјөны вылног ставсө-да, он-на.

Есіјө пожөмсө со кыз пуө он пөрт, век лоө по-
жөм. Менам Мітреј пі век-жө ас дорас корө.
Старікав-пө, кор оз дышөд, чері-пөтка кыј, да,
мыса, ог-һин, муса піөј. Ңе сещөм кадјас бур
јөзыс віччысөны. Міјанлы радөс лоанныд.

І Олөш сувтовкеріс. Чужөм вылас төдчис ку-
щөмкө мөвпјас, окота вөлі шуны, но ез лыст.
Тази сіјө көсјығліс Кузнелов Јогорлы.

— Прамөј понмыд тенад, Собољыд,—зев өдјө
вужіс мөд сорні вылө Олөш.—Кодлыс-нө быд-
тылін?

Ңинөм шуны, ог ошјыс, һі ас мортыс ог сус-
сы,—понмөј бур: уртө—лыддө, тулантө *) бурөн
оз лез-һі. Сөмын вот оштө сувтөдны оз вермы,
вылас оз чечышт, сөмын увтө. Ңе-кө тајө пон-
мыс, мыјөн олім, кытыс ескө грөшсө аззывлін.
Тајө—жын овмөс менам.

Олөш чукөстіс Собољөс да дыр шылөдіс
кык пель костсө, сесса пуіс рок да унжыкө
сетіс Собољлы. Серкоөс мыжлакө чіршөдіс.

Нодјасаң шоныд улын, лымјөн пөдөм чөв
вөрпу кышын дыр-на сорнітісны кык бағ. Ңалөн
гөлөсјасыс, кызі рытсорын паччөр дорын пөрыс
пөчөлөн чемафлы мојд віставлігөн, вөліны гор-
төмөс, пыдынөс, өтщөщ—шуштөмөс. Но Про-
конеј тајө рытнас вөлі дөвөлен. Отар боксаң
нодјаыс, мөдарсаң віна војтјасыс да којмөд
дорсаң Олөш другыслөн Проконејөс бур тујө

*) Тулан — куница.

пуктöмыс небѣодісны морөссө, личөдісны сөн-
јассө. Öлөш унмовсөм бөрын дыр-на сіјө чөс-
масіс тајө рытнас, ез вермы кунны сінјассө. I
жужыд пожөм јывјас костті көнкө помтөм ылын
тыдалыс козувјасыс нөжјөнїк вешјісны места
вывсыныс, вїсталісны војшөр, сесга асјадор.

Аскинас ош гу дорө матыстчїгөн Прокопеј
їндіс Öлөшлы.

— Со, тајө менам арга пасыс... есіјө кос
пожөм улас моз і ем сіјө...

Гу вылө воісны став даслунөн: шыаөс, ок-
төм пішщалаөс. Гу вом дорыс вөлі веж. Серко
друг бөжсө лунгіс да лыч тужөд косіс бөрланө.
Но Соболь ез повчы: гөнсө сувтөдөма, вїрдаліс,
увкјөдліс.

— Абу... абу...—централкасө кіас кутөмөн,
шөпкөдіс Öлөш.

— Абу... абу...—сылы воча шуаліс Прокопеј.
Ачыс кышантөм-нын, їндыіс зор јылөн лым
улыс аҕыны гу вомсө.

друг Соболь лок ногөн ускөдчіс Öлөш мыш-
лаңө. Лым пісаң вїчөдіс ош, уфнітіс. Сек-жө
Öлөш гымыштіс-лыјіс. Ноксанїнас кодкө каңкні-
тіс, шын да ру піын Öлөш не ас гөлөснас
горөдіс.

— Сојіс!..

Прокопеј чеччыштіс ноксанїнө, ошлы морө-
сас зургіс шыөн, ош пөлынтчіс лым вылө.

— Öј-өј!..—ош увсаң муртса кыліс Öлөш-
лөн гөлөс.

Прокопеј повзис, чајтис, мыј ошкыд вiис-нын
Ольш другсö. Кокјаснас чужјасыг ошкöс мыј-
вынсыс бергöдiс боквылас, перјiс Ольшöс, пук-
сöдiс. Ольшлөн чужöмыс вöли зоңнас вiр.

— Көртавны, көртавны колö,—тирзан гөлö-
сөн шöпкöдiс Прокопеј. Ольш лузаныс перјiс
чышјан јокмыл. Чышјанас мыјкö вöли тубыртö-
ма. Разiс... I мыј-жö? Чышјан пiын вöли гар-
тыштöма тулан. *)

— Тулан... енлы, кычi тајö артмö?.. Мыјла
ез вiстав...—Прокопеј гөгөрвоiс.—Со тај кущöм
вöлöма дозмöрыд. Тащöм торсö ме, Ольксей
Паңтилöвич, тесаң ег вiччыс. Со-тај кычi?

Ольш лöвтис. Прокопејлөн пуiс вiрыс. Тајö
ескö, гашкö, ставыс-на прöјдiтис бурөн, но Про-
копејöс суiс ыжыд шог: ош гу вом дорыс сiјö
аззiс кујлыс Соболсö.

— Ок-ок-ој!..—рикмунис Прокопеј.

Соболлөн паскыд морöссыс нöжмöдчöмөн
тургiс пöс вiр да сој кыза лым рожд леччiс муöз.

— Ок, Собол, Собол!..—горöдiс Прокопеј,
но сылыс горöдöмсö пöдтисны лымјөн тырöм
сук понöлјас.

Сесга лоi гуын код лöң. Сöмын Герко,
кычi капканыс полыс самдiн руч, бöжсö сурк-
налöмөн, кыңгiс көзaiн дiнас—нулис Ольш чу-
жöм вылыс вiрсö.

— Те лыјiн Соболсö?—друг горöдiс Проко-
пеј. Аслас кiас вöли ош кыјан шыыс. Сöлöмыс

*) Тулан— кунца.

пуис лөгөн, чужо́мыс сөдөдiс, сiнјасыс локыс сувтiсны.

Олош повзiс, ружоктiс:

— Ошкыслы лыјi... Собо́лыд вөли сы выло жо́жасо́ма...

— Төд, сөломтөм морт,—ез вермы кывзыны да зугiс Олошо́с Прокопеј,—медбөрја торсө нещыштiн менсым. Мем өнi нiнөмла овнысө, нiнөм јукнысө текөд; тајө здуксаң ми текөд абу друҗас.

XIV

Прокопеј ассыс кыв ез веж: Олошкөд друҗасөмсө орөдiс. Но ез вежны кывсө i Прокопеј-лөн челадыс—Борiс да Одук. Најө частөжык мөдiсны волены бағ-мамыс дорө, гажөдны најөс. Сөмын өнi Прокопејөс некущөм тор гажөдны ез вермы: ставсыс көзалөма. Сiјөн i ез радлы весiг пi-ныв воывлөм вылас.

— Сiнмөн аззытөмторјасыд бара-нiн, кылө, вооны,—өтi рытсорын паччөрас кујлиг моз шуис Прокопеј.

— О, господi,—шензыштiс Луба.—Ассыд пiпөвтө-өд он-жө тази?—Сесга өдјө чеччiс печканиныс да видлiс, ем-ө ва каччаас ваыс пуктыны самөвар. А Ваңуш вөли улычын-нiн, сiјө виччыгiс „көч гөснеч“.

Ваңушо́с мездорас кутөмөн, воңын пырис Одук.

— Кущөм пемыд өнi мијан керканым,—пы-

ром мыгѣ шуис Одук ла бӱрынжык содтис:—
Бара воамӱ, кӱт неуна бара вӱдыштанныд...

— Ен шу сӱзис, Одук...—муртса ез бӱрдзы.
сӱнжассӱ чышкӱг моз вочавӱзис мамыс.

Прокопей кулӱс паччӱрын чӱв да лӱгыс
думајтис: „Нӱшта вӱлшасӱны.“

Одук јуклӱс гӱснеч.

— Налы тед, Ваңуш, кампетјас да пренӱк-
јас; тед, мамӱ, сӱз-жӱ... гыжжышт усӱӱ.

Тубрасас, кытыг Одук кыскалӱс гӱснечјассӱ.
мыкӱ вел уна-на колӱс.

Борис мӱвпалӱмӱн сулалӱс жож шӱрас да
индыс панны сорнӱ батыскӱд. Талун-ӱд најӱ
воӱсны батыслыс дурклунсӱ чегны.

„Нӱнӱм кышлавны“,—аслыс шуис Борис да
матыстчӱс паччӱр брус дорӱ.

— Батӱ, те зӱк прӱста скӱралан мӱ вылӱ.
Абу-жӱ мӱ бокӱвӱјјас. Те ачыл вӱзӱдлы ас гӱ-
гӱрыд, думыштлы ас олӱм немтӱ, мыј тенад
вӱлӱ бурыс? ӱтӱ сӱр-курыд олӱм шог, пемыдлун,
щыглун. думајтан, те дорыс јӱжжыкӱс јӱзыс?
Кывзы, мӱжан аскӱ шӱјччан лун... Ветлам мӱжанӱ.
Вӱзӱдлам, кызӱ олам мӱ... Мыј-нӱ нӱнӱм он шу?

Борис ӱшӱдӱс јурсӱ, восковтӱс лабӱч дӱнӱ,
пуксӱс. Одук тајӱс ез аззыв, ез аззыв ӱ мамыс.
Најӱ бӱагӱсны јӱгпешӱ да сартаса бӱ дорын
лыддӱсны лӱјалыс пӱсмӱ.

Борисјас мунӱм бӱрын регыл мыгѣ-жӱ лӱја
леччӱс сӱктӱ велӱдчыны, а ӱнӱ велӱлӱма-нӱн гӱж-
ны пӱсмӱ.

— Гижома ыжыд морт моз,—шуис Ӧдук да
лыддѣс возо, но лыддѣоыс вѣли вѣсталом кофѣн.
Тажо пѣмѣсѣ сижѣ тѣдѣс памѣт вылѣ, шыпасыс
шыпасѣ таѣз лыддѣс гашкѣ кызыс-нын.

— Шуѣ, велѣдча-пѣ бура, тѣда-нын став
шыпасѣ, овны-пѣ гажа, сетѣсны гѣрд галстук,
пѣонерѣн-пѣ шуса. Вѣсталѣ-пѣ мѣсаң батлы да
мамлы поклон. Мѣд-пѣ оз гажтѣмтчыны. Кѣс-
жысѣ волены гожѣмнас. Лѣзѣны-пѣ ескѣ кујим
тѣлыс кежлѣ да вола гортѣ кыз лун кежлѣ.
Мижан гортын-пѣ гажтѣм овнысѣ. Со мыј і гѣ-
жѣма,—помалѣс Ӧдук.

— Муса пѣжан!—таз сѣмын артмѣс мамыслѣн
да сѣндорјасас сѣзѣдѣс сѣнва. Сижѣ бостѣс Ӧдук
кыс пѣсмѣ, матѣдѣс кѣтасѣм сѣнјас дорас, а
сѣсса вѣзѣдлѣс Ӧдук вылѣ.

— Ег-на і јав: те, Ӧдук, кызі-нѣ кужан
лыддѣынысѣ тајѣ?

— Велалѣ-тај, со. Быд рыт-ѣд мѣжанѣс велѣ-
дѣны ..

— Но-о, со кыз вѣлѣма, а мѣ думажта, мѣса,
тѣ сѣмын ужалад вѣрын.

Ӧдук гораа серѣктѣс.

— Тѣшкѣд-жѣ те, мам. сѣерт, ужалам. Лунын
ужалам, рытын велѣдчам. Кыз кубомѣтраѣн на
луннад вѣчам... таыс вот, мѣжанѣс, чоја вокаѣс,
і премѣрујтѣсны...

Ӧдуклѣн кывјасыс вѣрзѣдѣсны і батсѣ.

— Тѣжанѣс ылѣдлѣны, а тѣ агныдтѣ жугѣдан
ныд, тыртѣм јурјас,—паччѣрсан јурсѣ лептыш-

ти моз скөр пырыс шуис Прокопеј, но сек-жө
јурсө бөр лезис јурлөс вылө да лөнис. Чајтис,
жалитөмөн-пө лыддасны јешщө.

Өдук виқөдліс батыслаң, нуммунис.

— Олас, батөј, сы јылыс ми агным төдам.
А өні...

Өдук восковтис лабичын кујлыс јокмыл дорө,
рағис сјјөс да шуис:

— Вот тјанлы гөснечјас: мамлы чышјан,
а батлы, бостас-кө, куз пела көрку шапка.

— Зарні тусјас...—шөпнитис мамыс, восков-
тис Өдуклаң, кісө чургөдіс бостны чышјан і
Өдук ағзыліс, кызі тирғис мамыслөн кыс.

Ставыс виқөдісны паччөрлаң.

— Батөј...—вежсөм гөлөсөн мөдыс горөдіс
Өдук. Кіас чургөдөм шапкаыс төдчымөңја улам-
міс жожлаң, Өдуکلөн нукуртчис сөлөмыс. Лөң.
І друп батыс, кылө, зугсөмөн кызөктіс. Сјјө
лептис јурсө, бергөдчыштліс мөдарө да гусөнік
чышкыштіс крука чунјаснас сіндорјассө. Сесга
леччис жожө.

— Тајө-нө кытыс тащөмсө?.. дона-ө?

— Тајө, батөј, преміја. Бура ужалөмыс се-
төны, дон босттөг.

Прокопеј јуаланаа виқөдліс Өдук вылө.

Асывнас медвоғ садміс Вануш і сесга ез-нін
лаңтлы, кок јылө сувтөдіс ставсө, өті торсө
јуавліс со пөв.

— Өдукјас ордө-өд мунамө? А мыј-нө ескө дыр он мөдөдчөј? Төрыт көсјинныд, а он мунө? Батөј... Мамөј?

Борисјас ордө мунны рытнас көсјыліс і Прокпеј, но талун асыв сы јылыс сорнитіс дыша. дыр катласіс, ні өтарө, ні мөдарө. Сегга јуаліс:

— Ме бураыс төрыт ег гөгөрво: коді сені началнік пыдфыс?

— Свежов,—вочавізіс Борис.—Гашкө төдан, колөм тулыснад-тај мјянын вөлі?

— А-а... сіјө ..—сувтовкеріс Прокпеј да һедыр чөв олөм бөрын содтіс чорыда.—Ті мунөј өтнаныд. Ме талун мыјкө вісөдча... Ме ог мун һекытчө...

Прокпеј пуксіс лабічө.

— Ха-ха-ха, — мөда-мөд вылас віқөдлөмөн друг серөктісны чоја-вока.—Грішасыс повзін? Медбур мортгыс? Ок те, батөј. Ошкыс он пов, а мортгыс полан. Сіјө тенө сізімыс-һін казтывліс, щөктывліс мјянлы віставны поклон. Медпө локтас вөрпунктө, уж-пө віччысө сіјөс.

Прокпеј збылыс падміс. Тајө серамгыс воштысны лоіс һекытчө. Сіјө первој көсјыліс чорыда јорччыштны сералыс челадыс вылө, но друг һебзіс, думыштіс аслыс: „кулөм олөмыс өткоф, мөді-кө, ветла-һін. Мыј лоан—ло“.

Асылыс вөлі шондіа. Кымөрјас посһыдікөс да сераөс, бытө ыж табун, котөртісны јенежті војвылө. Таво вылө медвоzza чарөм шонді возын сыліс, кызі шај стөканын сакар.

Небыдик лунтола сынöd сaдмөдiс вөрсө
вөрпу лыссө вөччөдiс сiнмад чеччана веж рө-
мөн. Тулыслаң ставыс, тулыслаң шлывгө. Но
Прокопејлөн сөлөмыс ез чiктыв. Сылы кажiт-
чiс, бытө најө мунсны суд вылө.

Матыстчiсны дiнжол устјеө. Керкајас азәм
мыстi Вануш горөдiс:

— Тыдалө-нiн, мамө. Кымын өшiңык! Мы
ыждаөс керкајасыс!..

Борiсјас олысны шөр керкаын. Најө кајiсны
куз поскөд выли судтаас, сесга пырiсны куз
корiдорө да уна өзөс дортi мунөм бөрын воiс-
ны зев југыд да гажа вежөсө. Мiчаа стружитөм
стенјасыс бытө сералiсны, стeнас өшалiсны
плакатјас да портретјас, кыпөдiсны ловтө. Öгар
стен бокас сулалiсны нөл көрт крөват. Жөж
шөрын вөли пызан, жажјын кнiга-газет, көщас
стенын өшалiс көлуј, гырыс өшiңјасын—зана-
весјас.

Прокопеј пырөм мыстiыс чөвтiс пернапас,
но сек-жө гөгөрвоiс ассыс ылалөмсө да нөшта
јонжыка вошiс, ачыс мөвлыштiс: „Мыјла мiја-
нөс најө татчө вајiсны? Мыјла оз нуны асланыс
керкаө?“ Но секi Öдук шуiс:

— Вот, мi тани i оламө.

Пөрччысiс сөмын Вануш. Гозја сулалiсны
кущөмкө шемөсын, ез төдны, мыј вөчны.

— Тi-нө мыј? Он-тај-нө пөрччысө?—гөгөр-
воiс да шуiс Борiс. Сесга Öдук мөдiс вiстав-
ны, кызi најө олөны да ужалөны. Вөлiс сы

бөрті, кажітчө, Прокопеј гозја неуна велалыш-
тісны, весіг пыравлісны стәләвөјө ужнајтны. Но
рытнас, клубө пырөм бөрын, Прокопејлөн сөлә-
мыс бара-на вөрзыліс.

Клубын колө вөлі лоны спектакль, Прокопеј
котыр пыріг кежлө зал вөлі тыр-тын. Уна сін-
мөн паныдалісны Прокопејлыс семјасө. Сылы
кажітчіс, мыј ставыс віқөдөны сы вылө. Верміс-
кө, өдіө-жө ескө бөр бергөдчіс, петіс татыс.
Но Боріс кутіс сіјөс сојөдыс, і не сөмын ез
лез, а нуөдіс медвоқза скамјаөз.

Занавес сајын вужрасісны ворсны лөсөдчыс.
јас. Гораа мөдіс сорнітны радио.

— Тајө радио... Москваын сорнітөны, а татчө
кылө,—бағ-мамысы быдтор јылыс вісталіс Олук,
но ні мамыс, ні бағыс асныс јуавны ез кужны,
ставыс вө і вьл, төдтөм. Ез па ім я сөмын Ва-
нуш. Залын друг лөніс, а Вануш зев јона
горөдіс:

— Мамөј, віқөдлы. Сө, мөдлаын сорнітөны-і.

Тајө залыс медвоқзаыс на кыліс челаф гөлөс
да гораа шуөм вылас унаөн серөктісны.

Сцена вылын занавес воқын сулаліс Свежов.
Вануш гөлөс серті сіјө пырыс-пыр ақзіс Боріс-
јасөс, Прокопејөс да вісталөмсө помалөм бөрын
воіс Прокопејјас дінө, кіасіс.

Сіјө здукө вөссіс занавес. Ставыс лаңтісны,
залын бі кусіс, і вөлісті Прокопеј кокныджыка
лолыштіс. Сіјө віқөдіс сцена вылө, но ставыс
вөлі гөгөрвотөм, велавтөм да ез і зіл гөгөрво-

ны. Сijö думайтис Свежов жылыс, кодi пукалис орччөн, кодыо сijö повлис i торја-нын полис Асныровөн страшшайтём бöрын, но öни сijö полöмыс мылакö пыр ылыстчiс, бырi.

Сцена вылын мукöдjасыскöд щöщ ворсiсны Асныров, Микит да Глаша. Микит да Глаша бурещ ворсiсны жöникөн да невестаён, меласiсны, i Луба сек думыштiс: „Со-таj, вöлöмкö, мыj вöсна Микитыс ез бост гöтыр вылас мiжанлыс Öдуктö.“

Аскинас Прокопей гозja мунисны гортас зев нимкодöс.

XV

Пöлыштiс лунтöв. Воjму вөрваын тövjыс лöз гырса лебач-пыстаjас сусмисны. Лун бергöд-чöмсаң-нын воjлаңö пöлöстчöм лым туктаjас öни усiсны; рушмисны i вөр кыскалан туjас. А дiн-joль устjеын вөрлезöмын прорыв. Кыскöма сiзим-дас вiт прöчент, вöчöма—öкмысдасöс. Страна корö вөр. Вөр колö сетны. Вөрлезан план колö тыртны, көт мед мыj.

Ас вын да кужöм вылö ескыс Свежовöс та-jo неуна нервируjtис, но ортсысаңыс сылөн се-щöмыс нiнöм ез тöдчы, мöдарö-на, став сорниас, вöчöмас, весiг ветлöмас тöдчiс кущöмкö решi-мост.

— Кыскасыс jортjас! Ни öти кер, ни öти кубометр кыскытöг огö колöj вөрö. Пөрöдчыс jортjас, со прöчентыс не ешажык план сертi пөрöдны вөр!—Тащöм лозунгjасөн Свежов чукöртiс ас гöгöрыс комсомольскöj коллективöс,

том жөзөс, вөрлөзүг ударныкжасөс і колхознык-жасөс.

— Кыскыны војбыдөн, лымжавны туј, зевтлыны сөнјас.. Е-ек, мыјла ташөм воғ тулысыс. Со-жө-өд арја нужмасөмјасыд. Ставыс-кө бура ужалисны, ташөмыс ез вөв.—Тағ шуасісны вөрлөзүг-ударныкјас.

Өтi асылө Свежов ордө квартираас мукөд асыв дорыс воғжык пыріс Асныров. Чужөм вылас төдчiс кущөмкө полөм вужөрјас, но, тыдалө, ортсө тыдөдөмыс зев јона кутчысіс.

— Григоріј Петровіч,—кызі век, небыдiка заводітiс Асныров,—пісмоносецыд ез-на волы?

— Талун ез-на,—јуаланаөн віқөдліс сы вылө Свежов,—квајт час-на-да. А војнас воліс нарошнөј, вајіс вылторјас.

— Нарошнөј, шуан? А-а..

Кажітчө, Прохор Івановіч бытө тајө төдны і пыравліс, јурсыс лөгөдыштіс куғ пела шапка сө да бөр мөдіс петны.

— да, нарошнөј вөліс,—Асныров вылө віқөдөмөн шуіс Свежов да содтіс:—Те-нө мыј, мөдөдчiн алі мыј? Емөг зев гырыс вылторјас..

Асныров гусөнікөн шпынкеріс да сувтіс.

— Но, но. Віставлы... Менам колө котөртны деланкајасө. Öд сещөм элементјас емөг, пыр колө пукавны дінас, кадсө толкө коллөдөны.

Та кадө Свежов перјіс портпелгыс косавлөм конверта пісмө. Кабалајассө паскөдіг костыс шуаліс:

— Ем кык вылтор Өңсө позө чолөмавны. А мөд-сө.. мөдсө вот ог төд, кыңи шуны... ме думыс примитны заслугајас сертиным да нөшта чорыджыка дод-даслыны уж бердө. Леңчысөмөн ужалім текөд.

Асныров мыжлакө весиг омөла кывзис.

— Так вот, — мөдис виставлыны Свежов, — рајонувса партијнөј комитет, вөр вөчан план тыртөм могыс објавлајтө ударнөј десетидневка. Тарыт мөдасны локтавны колхозникјас, өтка-ольтјас, колө лоны дасөн, бура најөс сувтөдны уж вылө. Но та жылыс ме вистала кујим-ноль час бөрын, план вөча, став десатникјасөс чукөртла. А мөд јуөрыс тащөм.. — секи Свежов чургөдис Асныровлы партија рајкомсаң ыстөм протоколыс выписка. — Лыдды. Җик вескыд. Тащөм торсө ми текөд заслуживајтамө.

Асныров, чужөм вылас вежсытөг, лыддыш-тис бумага вылыс гижөмсө, сесса бөр сетис Свежовлы да сиз-таң шуис:

— Ме обжалујта. Ме вылын сиз-нин унаыс издевајтчывлисны. — I петис, менам-пө колө мунны деланкајасө.

Чарөма асывјасыс вөліны гораөс. Воң тулыс-ја төлыс краситис вөрпу лысјас. Најө туктатөм-өс, ловқөмаөс, вежөдөмаөс. Мөд лун-нин ужалөны сиктыс воөм јөз. Свежов петис килчө вылас, сувтыштис кывзыштны деланкајассаң воыс уж шыјассө. Вөрпулөн ращкакылөмыс, черјас-лөн тощкөмыс, пілајаслөн назгөмыс, вөвјас-лөн корскөмыс, додјаслөн зуртөмыс, кыскасыс-

јаслөн сылөмыс—кычкө ставыс өтпырјө шон-
тыштіс Свежовлыс сөлөмсө. Свежов нуммуніс.
Вөрлөзан план тыртны лоіс став поғанлунјас:
Јаг тыр лоіс јөз, војјасыс мөдісны кынмавны.

Шапа сулалісны вөрзөдлытөм пожөмјас,
Свежов вослаліс деланкајас пыр муныс тудөд,
і кыліс кущөмкө вензөм. Кежіс на дорө.

— Сіјө-өд і ем,—кыліс өті гөлөс. Гөлөс серті-
ыс Свежов төдіс, мыј тајө вөлі Мітреј, Мікіт-
лөн вокыс.—Быд ужлы колө ас кад. Вот і зе-
лөдіс. дышөдчім арсаңыс, јөзлы чајтім.

— Код төдас?—Кылө паныдаліс мөд морт.—
Плантө вермісны і содтыны. Таыс воатө вөрсыд
век ез лөзны.

— Те, другө, нінөмсө он гөгөрво,—кылө
бара шензыштіс Мітреј. План-өд, сіјө план і
ем, быт олөмө пөртанатор. Те, шуам, план сер-
ті керка стрөйтны мөдін, теныд ковміс стеклө.
Кущөмкө помка вөсна, шуам, тед стеклөыс
тырмымөн ез сур. Аслад мышкусыд-өд кучіктө
он пукты, век-нін ковмас стеклө. Вот ме і шуа:
вөрплан оз тыр—страналөн общөј планыс оз
тыр. А сіјө медлок, аскі кежлө колөм помав-
төм зорөд код-жө, сөлөмыд век-нін оз інас.

Мітреј дор өтувтчіс, кылө, нывбаба-кыска-
сыс, коді кајөма прорыв лөквідірујтны.

— Ферт-жө сізі. Вөчіс-тај колхоз предсөда-
телыд мјанлы рок! Прөста-өд белогварфејецөн
оз шуны... Тфу!.. өті сіктын олам і ог төдөј.
Ладнө, сүдәјасыс вежөраөс, ставсө төдмалөма-

өс, а вічыс ескө сы помыс бур: вөчiс-на-өд ескө.—Сесса сiјө-жө нывбабаыс термыштчөмөн содтiс:—Нывјас! тајнө, бабајас моз ендiмө,— да шуіг костыс неарлыд сертыс кокниа мөдiс котөртны додјас дiнө.

додјас дiнын сулалiс Свежов. Вензөмсө кыв-зiг мозыс сiјө арталiс додјассыс, кымын кубо-метрөн сөвтөма.

— Бура сөвтөмыд, ударнөја,—ошкыштіс Свежов.

— Кызi-нө! Прөста һаң сојны ег кајө.

Тақ шуiс кыскасыс нывбаба да, додсө вөр-чөдыштөм бөрын, ыжыд шыөн ылыстчiс.

Һедыр сулалыштөм бөрын Свежов бөр петiс сурөса туј вылө да мөдөдчiс воçө.

— Курiтчы, Грiгорiј Петровiч,—мунiг костыс Свежов кыліс горөдөм.

Свежов кежiс. Куз пожөмаiнын курiтчiс бри-гада квајт мортыс, ставыс олөма-код јөз.

— Сөмын-на сорнiтiм те јылыс. Шуам, оз-өд i волы.

Свежов Грiша кiасiс пөрөдчысјаскөд да шөщ пуксiс пожөм лысјас вылө.

— Матајтчiм Прохор Ивановiчнад, Грiгорiј Петровiч. Бур кыв абу. Һеважөн-на тани вөлі... Лодырјас-пө тi. Тiјан вөсна-пө менө партiјаыс муртса ез вөтлыны. Мi јуалам, кызi-мыј сiјө артмiс. А сiјө шуө: лока-пө ужаланныд, тiјан вөсна. Мi некыз огвермө гөгөрвоны, таыс бур-жыкаыс кызi колө ужавны? Талун со вiтөд

кубометрон-нын морт ыло вочим, а луныс бост-
чо-на дај торыт-на шуин, мыј мијан бригада оз
колчы, со да кыз прочент-нын породома, мијан
бригадалон план серти-ко.

Тажо кывјасыс Свежовлы бышкисны меддож-
маннас, кытчоко соллом шорас, и та всна сылы
оз оурны вочавизны буржык кывјасыс. Визод-
лис сорнитыс ыло, коди пукалис куш дором
кежыс да кодлон журыв дортыс тодчис пог ру
кажом.

Сылон синјасыс, кызи мукодјасыслон, суга
визодисны Свежов ыло, виччыгисны кушомко
вочакыв.

— Мем јанзим сы всна тјан воын. Та жы-
лыс сыкод ковмас сорнитлыны буржыка. Но ти
тажос сылыс пыдыс ен пунктј. Ме тода, ти
ужаланныд бура дај воо он личодо.

— Но, сјо-то, Григорј Петрович, нином и
сорнитныс. Ассыным кыв огө вежө,—ас ылас
надејаон шуис породчыс. Сесга сынотгыс ов-
тыштіс кинас, визодлис јортјас ылас да кодтіс:—
Сомын вот мијанкод ордысыс бригадыс суг
код, полам—венас.

Морт мод сероктисны.

— Те, Иван, ен-на дојмы, а ојзан-нин. Трус-
тај те.

Иван визодлис сјос јанодыс јорт ылас, јурсө
гыжыштіс, кјас бостіс лымјө сащкылөм черсө,
чышкыштіс сылом чаромсө.

— Син полө, а ки вочас. Јај кывжыд мыјсө

оз шулы... Те, кӧнкӧ, сизі і чајтан, ӧти лӧвгыш-
тӧмыс кӧсјан кыв кӧртавны. Ен думајт. Огӧ
подкачајтӧ, Григоріј Петровіч. Ајда, јортјас!
дасвіт минут-нин, кӧнкӧ, пукалім.

Та бӧрын Свежов мӧдіс возӧ да кежіс том-
јӧз бригадаӧ.

Мікітлӧн бригадаыс вӧлі квајт мортыс-жӧ:
Ачыс, Мікитыс, Глашӧ, Борис чоја-вока, Ола
да Педӧр. Кер вӧчӧмыс налӧн муніс ужсӧ тор-
јӧдлӧмӧн.

Свежов пырыс-пыр на дорӧ ез матыстчы.
Сылы окота вӧлі дыржык віӧдны радејтана
бригада вылас, вӧр участок пагта медбур бри-
гада вылас. да не сӧмын сы вӧсна татчӧ сӧлӧ-
мыс кыскіс Свежовӧс... Свежов матыстчис ужа-
лысјас дорӧ да сажовтчис кыз пожӧм сажӧ. Сі-
јӧ здукӧ бурещ Ӧдук сашкис лечыд черсӧ јуж
вылӧ, віӧдліс гозјӧн ужалыс Мікіт да Глаша
вылӧ і зев голыда серӧктис.

Ставыс віӧдлісны Ӧдук вылӧ.

— Мем бара-на дум вылӧ угіс... І лӧгасис-жӧ
секі менам мамӧ тіјан вылӧ. Ме сылы віставлі
соыс, мыса-ӧд оз збылыс најӧ окасны, спек-
таклыс сизі і щӧктӧ. А сіјӧ век аслыс. Со мыј
вӧсна-пӧ сералис міјан вылын Мікитыс, со мыј
вӧсна і еновтис тенӧ. да, сиз зонмӧ, вӧлі. Та-
лун ковмас тајӧ грекјастӧ бырӧдны: тіјанлы,
кыкӧнлы, рытнас колччывны да міјан бӧрын
вӧчны јешщӧ кык кубометр содтӧд.

— Сіқкӧ, ковмас колччывны і аслыд,— воча

серөктіс Глаша.— Көт тенәд мамыд пукаліс
Гриша да дуна костын, сіјө јешцө ні өті-на оз
мезды, мамыд-кө ез гөгөрво збылсө.

Боріс ташөм сорнісө лыддіс тујтөм сорніөн,
горөдчіс:

— Бабајаслөн да нывјаслөн — өті сорні. Ті
вот ужалөмтө-кө өдәөдлінныд — фела вөлі, по-
зис сорнітны.

Тажө чушіс Öдуклы.

— Те ачыд старікалан дај јөзсө сетчө-жө
кыскан. Төрытја мындатө вөчам-жө і талун.

І сек жө Öдуклөн паскыд черыс нөшта вы-
лөжык качөдчывны мөдіс, шувкјөдлыны, крө-
шітны пожөм увјас.

— Чушіс теныд? А мыјла-нө ескө не унжык
кубометр? Рытнас ескө мунім контораө да вес-
кыда ныр увтас пуктім Гришалы. Вот,— шуім
ескө,— талунја мјан вермөмјасным.

Та вылө зев тeryби чукөстчіс Мікіт

— Мјан сајын-өд тајө. Бостчывламөј, сізкө.
Kodi „За“?

Отпырјө лыбіс квајт кі.

— Но вот і гөтов. Төрытја дорыс віт-кубо-
метрөн унжык морт вылө.

Свежов німкофыс вөсна воәө ез вермы су-
лавны пу сајын.

— Ме, сізімөд,— кісө лептөмөн горөдіс Све-
жоя.

Брігадалы тајө вөлі віччыстөмөн. Неуна пад-

мыштіс Ӧдук; сіјӧ гӧгӧрвоіс, мыј Гріша кыліс налыс челаф нога сорнісӧ да кутас серавны јешщӧ.

— Те, Грігоріј Петровіч, кокшытӧг ветлан,— нумјалӧмӧн шуіс Боріс.—Тақинад мјанлыс став секретјассӧ верман тӧдмавны.

— Мыј кӧсјысінныд да вӧчанныд-кӧ, ставсӧ прӧстита,—меліа серӧктіс Свежев да віқӧдліс Ӧдук вылӧ.

— Чертӧ поқӧ, дуңа?

— Кӧт пыр кежлӧ,—јурсӧ лептыштіс Ӧдук да петіс небзӧм чарӧма лым пыс.

Ғуні вывтис леқӧм гача, гач піас сујалӧм-јубкаа, кыпыд морӧса, сіјӧ сулаліс Свежев возын, вына да німкоф.

— Прамӧј салдат пу те вӧлӧмыд тајӧ гачнад,—німкофа шмонітіс Свежев.

— Пыран-кӧ лым піад, і теф ковмас гачкок-јастӧ леқлыны. Мјан лымјыд гачтӧмјастӧ оз радејт.

Ставыс гажаа серӧктісны.

— Лібӧ вајӧ курітчамӧј ӧті сајын,—ышміс Мікіт.—Тащӧм случајыс шоча овлӧ.

Еща ештана кадӧ пукалісны вел дыр. Не сымда сорні, мыјда мелі серам. Кӧсјисны-нын чеччыны, кутчысны уж бердӧ, і друг, бытӧ кымӧртӧм јенежын гым, кыліс Прохорлӧн горӧдӧм.

— Еј, ті, дыш Парпоңјас! Бара-нин пукаланныд? Лодыр кнјжка тіјанлы ковмӧма? Ӧні-жӧ марш уж вылӧ! Свежев сувтіс кок јылас.

— Те, вөлөмкө, бур командирис, Прохор Иванович. Сөмүн абу мјан частыс-а,—сінсө чіт-кыртлөмөн јоса помаліс Свежов.

Асныров щөкмуніс, весіг ез мөд вензыны, муніс воқо Бригада коллөдіс Асныровос серамөн.

—Ташөм командуртөмыс сълөн унаыс овлө?— јуаліс Свежов.

— Быд воөмө-тај мыјкө јөршасө-а,—воча кывјөн ставсө панјіс Педөр. Мукөдјас сіјө-жө вісталөны.

„Мыјла сълөн тагі артмө?“—гортө воөм бөрын-һін бара думыштіс Свежов Асныров јылыс. І сылы окота лоі артыштны, кыгі-жө ужаліс Асныров сы дінын тајө пөшти-һін зон восө.

Колөм тулысын Ручпјан сіктын первојыс азғыслөм. Нінөм бығтө сешөмыс. Сөмүн вот јонжыка лестітчіс. Оні сігісө оз-һін. Ужаліс гождөм... Но арыс, колөм васа арыс—містөм. Не сөмүн коммуніст, но і быд честнөј морт ескө гөгөрвоіс, мыј колхозјаскөд договорјас вөчавсөны оз сы вөсна, мед налыс, колхозјаслыс неустојкајас перјыны. Ташөм уж практикаыс—ужсө ас візув вылө леқөмыс кыкнан боксө кыкыштө: колхозјаслы убыток і государстволөн вөрлеған планыс оз тыр. Асныров көт ескө кыв вылас і прізнајтліс, мыј сіјө арсаңыс ез гөгөрволы договорнөј сістемалыс ролсө, но прізнајеыдлөн доныс грөш, оз кө сіјө делө вылын вынсөдчы.

А талунја фактјасыс—Асныровлөн медбур
работчјас вылө горзөмыс, командуйтөмыс, Све-
жов ногөн, зикөз-нин терпиттөм.

Свежов коріс Асныровөс контораас. Сөмын-
на брїтчөма, бантїкасөма, локтїс Асныров.

— Корін?

— Пуксы. Вопросыс серјознөј.

— Бара рајонсаң?

Свежов заводтїс спокојнөја. І Асныров та
вөсна гөгөрвоіс, мыј вопросыс збыл, тыдалө,
важнөј.

— Ме вот тарыт артыштлі тенад уж јылыс.
да артмө не большевістскөјөн. Мелочсө, кавыч-
кајасын, лыддөдлыны ог мөд, а вот арса өлөд-
лөмыд, тыдалө, тенад вунөма-нин.

друг Свежовлөн гөлөсыс муртса дрөгнїт-
ыштїс:

— Мыј-нө сїјө лоө, Прохор Івановїч? Код-
јас вылө те ачыл горзан, кодјас вылын коман-
дујтан?

Свежов вїччысїс Асныровсаң вочакыв. Ас-
ныров мыжтөма шпыңкерїс.

— да, Грїгорїј Петровїч,—скөрмытөг заво-
дтїс Асныров,—Мїкїт брїгада вылад ме го-
рөді зїк невескыда. Прїзнајта.

— А Лука Іван брїгадаас мыј керін?

— Лука Іван брїгадаын? Со-өд мыјта јөзөс
талун дөзмөдсөма Најө-нө вїсталїсны-жө?

— Шыбыт, Асныров јорт, ассыд јелејносттө,
мыжтөм морт пас улад ен зөбсы. Тырмас.

Та бõрын на костын пансіс чорыджык кыв-
јасõн шыбласõм. Асныров друг бытто пõрччїс
кущõмкõ кышõд да Свежовлы мõдїс кажїтчы-
ны, мыј талõн емõс јо: пїңјас, кодјасõн сїјõ,
кызї увтчытõм пон, вермас курччыны нїнõм
шыавтõг, шпыңјалїгтыр лїбõ мыжын прїзнајтчїг
моз, пõпуттõ.

Најõ торјõдчїсны. Аслас нырїсõн Свежов
гõгõрвоїс Асныровлыс пыщкõссõ. Аслыс моз
шуїс: „Җебсасõмõн скõралыс мортлõн пыр тајї
овлõ. Сõмын секї сїјõ ергõдлõ пїңјассõ, кор
сылы јонжыка талччан бõжвылас. Но ассыс
ылавлõмсõ гõгõрвоõм бõрын ташõм мортыс õдјõ
заводїглõ бõр шылõдыштны, мавтыштны“.

Свежов гїжїс рајкомõ пїсмõ, кõнї лыддõд-
лїс Асныровлыс „õшыбкајассõ“, җонҗас поведе-
нїјесõ, гїжїс, кыз шуасны, топыда. Щõщ корїс
ыстыны партїјнõј вын, корїс буржык фегатнїк-
јасõс Асныровõс вежõм вылõ. А помас їндїс:
„Асныровлõн партїјнõј стажыс абу шылыд: сы-
лы некымыныс-нїн сетлõма выговор, õтыс
муртса абу вõтлывлõмаõс. Ме ногõн, партїја
рајјасын сылы абу места“.

Но і Асныров гїжїс пїсмõ, сїјõ-жõ рытõ,
рајкомõ-жõ, сõмын ез вообщце рајком нїм вы-
лõ, а сенї ужалыс õтї мортлы лїчнõ.

Рајкомсаң вочакыз Свежовлы воїс регыд.

Гїжїс рајкомчн мõд секретарыс. Гїжїс топы-
да-жõ, скõрмõмõн: „Беспрїнцїпнõј склока тїјан“,
„Бур уж пуктõм пыддї мõд-мõд бõрсанд вõт

лысөм, кыјодчөм. Те, Свежов, абу прав. Враг-
јастө корс не асјөз пыщыд, не Асныров пыщ-
кыс" да сиз војө і сиз војө. Но мыјла ташөм
скөра, ташөм істерічнөја. Весіг оз ескыссы, мыј
тајө гіжөма рајкомса секретар.

дыр думажтис Свежов, ыстыны-ө пісмө ылө-
жык, Обкомө. Артмас-ө мыјкө. Ез гіж. Сылы
аслыс мөдіс кажітчыны, мыј обкомөз ыстөм вы-
лө материал јавө тырмытөм на і сөмын фелөыс
вермас торксыны. Колө сусжыка візөдлыны Ас-
ныров бөрсә.

XVI

Гажаа воіс тулыс. Вөрју јагјас праңнік кежлө
моз қоннас вөччісны, ловчісны.

Јі улыс мезмөм Вөрју ыпјалис-жө, термасіс
нуны ассыс вајассө. Шумөн, ызгөмөн полтчіс
сіјө, да ческыд берегјасыс петөмөн, мөдіс гы-
лыдажык, но сещөм-жө өдјө.

Сөмын дінјол кәтішше вылыс сортөвөј вө-
рөс ас вөласыс Вөрјулы не-на нещыштны. Вөр-
јулыс өтарсө і мөдарсө кілометр куза вөлі по-
щөма вына кіјасөн, најө-жө кіјасөн, кодјасөн
вөлі ускөдлөма кок јывсыс да вајөма татчө куз
керјассө. І өні тајө ветымын сурс кубометр вөр
массаыс зевтчіс вадорын, ва вылын, быд сущ
індысіс ісковтны увлаң.

Колө кыјөдны кад. Вына кі, ен уз! Вөрјуыд
аслас законјасөн-на олө. Лолыштас Војвыв—жу-
гылмас Вөрју, јічасны лөңінјас, өті војөн візув-

тас ва, і секі гажтөммас катішщед. Кылөдчыс,
ен уҗ!

І ез уҗны. Мед көт і арнас-на ју куҗалаыс
вөлі лөсөдлөма; улынијассө пощлөма столбјас-
өн, вөчавлөма выл кырөмјас, весавлөма лөп чу-
көрјас, но сіјө-өд ставыс вөлі арнас. Код төдас,
мыј вөчис кер тујсө тувсовја вайд. Та вөсна і
Свежов ыстис ју куҗа пыжөн кујим морта бри-
гада.

Бригадирөн вөлі Мікіт. Свежов ескис Мікіт-
лы, кыҗі і Борислы, коді өні төвсаңыс-нын ка-
рын велөдчө тракторист-механик курсјас вылын.

Мікіт, Педөр да Ола, јортјасыскөд өтщөш,
воҗ асылын воисны катішщед вылө; карбас код
пыжө сөвтисны снастјас, пуксисны пыјас і мө-
дөдчисны.

— Виҗа коланныд, јортјас!—шапканас өвтыш-
тис Мікіт.

— Бура ветлыны тјанлы!—вочавіҗисны каті-
шщед вылө кольчыс јортјасыс.

— Сөд кыркөщ дортө буржыка лөсөдөј!

— Мыјөн воанныд, пырыс-пыр телефон ку-
җа јуөртөј!

— Ен төждысөј, јортјас, вөчам!

І сек-жө Мікіт азҗылис, кыҗі скөралис сы
вылө Глашаыс, сінкым увсаңыс виҗөдавлис Ола
вылө. Од Олаыс торкіс, Олаыс нырсө сујис
кывтны пыжөн да сіјөн і торјөдіс Глашаөс Мі-
кіт доргыс.

Тажө өбідасө гөгөрвоисны катішщед вылө

кольчыс јортјасыс Грїшакөд орччөн сулалыс чуткіс сылы бокас да серөктіс.

— Азған, кызі дузгөдчөма Глашаыс?

Свежов шпыңкеріс.

— Нінөм. Мікітыс бөр локтас—бурасас.

Ödjö кывтисны Мікітјас. дуҗлісны-нын кывны катішше вывсан најөс кольөдыс уж шыјас, сы пыдді өтсамөн ызгіс-бузгіс ва. Җонна сө кер тујыс вөлі шогмана, бригадаөс јона дыр некөн ез кут.

Воісны Сөдкыркөщ кырөмөз. Тани вөлі мед-өпаснөј места. Арнас даc лун чөж җон бригада ужалис тани, вөчіс выл ва туј. бокө коліс кык кілометр куза чукыл немөвөјса лөп чукөрјасөн. Kod төдас, мыј висталас выл кырөмыс.

— Сінмын тус код-жө тајө местаыс,—пыжыс чеччиг моз шуіс Педөр.—Ковмас зевтчывыны.

— Нінөм, вөчам,—ас вылө есканаа вочаві-зіс Мікіт,—не-кө ташөмінјасыс, нінөмла і від-лавнысө.

Бонасө вөчны керјассө вөлі дастөма арса-ныс-на да, өні ужыс пузіс ödjö. Недыр мысті кык кілометр куза ғырыс лөп чукөрјаса Вөрју лоі тупкөма. Кывтыс лөп пујас, бон дорті зыр-тыштчөмон, өні шуңкјөдлісны-кывтисны выл кырөмөд.

Аскінас рытјадорыс Мікітјас воісны Вөрју вом дорө. Сені ужалисны мортветымын. Лөсө-далисны бонајас, пощалисны васө, вөчісны пур-јасанін, віччысісны Вөрју јылыс вөр, мед ескө

крукыштны багырөн, сорт серті індыны көшөлө, пурјавны да мөдөдны.

— дыр-ө-нө онө ештөдө?—пыжсаң горзіс Мікіт. А сылы воча:

— Вөр, вөр мијанлы колө, төварыш!

— Вөр лоө! Вөр тырмас! Сөмын кутавынд кужөј!

Берегө чеччөм бөрын Мікітјас торјалисны. Педөр да Ола мунісны гортаныс узыны, а Мікіт первој пыралис сплав контораө да сы бөрын пошта вылө: звөнітіс Свежовлы.

— Тајө те, Мікіт, Вөрју устјесаң-ниң?—кы-лө шыасіс Свежов.—Сещөм өдјө?

— Муртса воім. Ставыс бур. . А? Сөдкыр-көщ дорыд? Зев бур. Пождө... көт баркајасөс лез. . Но-о. Јона јамө? Кыз віт саңтіметр сут-кіөн? Көсјан лезны? Бур. Сесса нінөм? Мыј? Глаша дузјалө? Ола вылө скөралө? Шаква. да, да! Сігі і вістав, шу, шаква...

Та бөрын Мікіт муніс гортас, көсјіс пырны батыс ордө, індысис ськөд сорнігыштны, сылыс чугун чорыдсө небждыштны, но Чугун Олөш гортас ез вөв. Кілчө өждөссө вөлі кресталөма роскөн. Мікіт јуасіс суседјаслыс, но некөд віставны ез вермы. Олөш оліс колхознік-јасыс өтдортчөмөн, накөд сорніттөг-вістастөг. Олөшлөн вөлі аслас мір.

Мікіт муніс Мітреј вок ордас. Најө гозја бурещ вөлі воөны уж вылыс! Мітрејыс Вөрју устјесаң, а гөтырыс көзан-гөранісаң.

— Олан-вылан, вокö, — бытö кык во-ын абу азыслöмаöс, вiзаасiсны.

Мiтреj малыштiс гöд тошсö да пырыс-пыр ошjыштчiс вокыслы.

— Тракторjас виччысамö, МТС организуjтчiс.

Микiт ошкыштiс. Сылы угi думвылас вокыслөн колхозö пыригөн сорниjасыс да öни мөвпыштiс: „Со кушöм лöма, быдсөн чужöм вылас jонмöма“.

Наjö муртса соjыштiсны, jуыштiсны да водiсны. Таjö корiсны мушöм мускулjасныс, аския ужалан тувсовjа куш луныс. I жеңыдик жежыд воjыс быдтыгыс мам моз лулкödic ужалыс jöзöс, чöсмödic медмуса торнас — уннас.

Но ез ушны воjja звер пöтка. Налөн оландырыс да кынöмпöт перjан кадыс вöли воj. Мукöдыс, воj ешкын улас зөбсöмөн, кранитiс ассö, а мукöдыс кыjсiс. Кык кока морт рöдыс петöм „зверjас“ воjнад оз-жö ушны. Луныс налы вывти jугыд i полана. Но i воjнас наjö полiсны. Воjшөр гөгөр, быд восколын бытö iсасöмөн, Гөдкыркöщ дорö матыстчiсны куjимөн.

Воjыс вöли рöмыд, а наjö сераöс. Гөд чышjана морт жын горнас jуалис:

— Бона кушаныс вужны?

— Бона кушаныс, — шупыштiс тошка морт. Тöдчiс, сijö вöли тани кöшайн пыддыс. — Ödjöжык! Трос помсö раш, шыбыт мiжан дорö, ачыд ödjöжык пыр. А те, крестövöj, — щöктiс шай-пай сулалыс коjмөд мортыслы, — дастыс кутны помсö.

— Крестовөй, — воча шыагис сулалыс морт-тыс, — збылыс шуа, тајө делөјасыд локдс. Ме ог төд... кіјас оз лыбны...

Но чышјана морт сіјөс ез-нын кывзы. Вөрју ваөн тірзөдыс бона вывті вужөртчіс да мөдіс разны катыдладор бона помсө. Тајө вөчсис зев өдјө, — падјалыс којмөд мортыс ачыс ез төдлы, кыі кутіс мөдар пөвсаң шыбытөм трос помсө.

— Кыскы, — ускөдчіс, коді вөлі көзаин пыд-дыс. — домалам есіјө пу дінас.

Нөшта здук, і јөз быттө ез вөвлыны, вошіс-ны. Век сіз-жө ызгис ваыс, век нужвізіс Вөрју вомөн бона, сөмын пощөма лоі не лөпјөс чукылсө, а выл кырөмсө, кер тујсө, да кажітчіс черөн сөтөм морөс шөрөн.

Асывнас Мікіт чеччіс вокыс воажык-на. Муртса көтөдыштіс еіңјассө, тувсов төлөн сарөгмөдөм чужөмсө да сојтөг ні јутөг мөдөдчіс. Марја, вокыслөн гөтырыс, шензіс.

— Сојтөг-јутөгыс? Өд муртса-на зүзгысө шонді. Та куза луннад ештан-на кајнытө.

— Колө кајны, — сетчытөма шуаліс Мікіт, — оз поз нужмаснысө. Вөрјуыс-пө јона јамө. А јамас-кө, сыыс локыс абу, став вөрыс космас.

Ывлаө петөм бөрын Мікіт думыштіс јортјас јывгыс, но најө көсјысисны мөдөдчыны пөг наң петөм бөрын. Најөс віччысөм вылө Мікіт өв-тыштіс кінас да өдјө мөдөдчіс возө.

Асылыс вөлі пујја, тувсов улруа ыркыдік сынөдыс чазгыштіс ныр бордјасад; пујас вылын,

кылө, гөраа швыркјөдліс. кәчүд жылыс кәтис пышкај. Кою термасны: тыдалө, көсјө көздө-дыштны. Микит кәјиг чөжыс термасис. I сор пажын гөгөр воис дінјол вөрпунктө. Сіјө пырыс-пыр кәтөртис Свежов дінө, контораас.

— Те воин-нин?—нимкод пырыс горөдис Свежов.—Регыд! Ми, другө, лезимө-нин вөргө көкјамыс час асылын. Педөрјасыс воисны-жө?

— Ез. Нәјөс ме коли. Ме мөдөдчи чеччөм мыстї, а нәјө көсјисны пөг һаң бөрын.

Свежов јуаланаа виқөдліс Микит вылө да шуис:

— Ме Глашатө ог ошкы, нинөмзыс чушис. Асныров бригадаын талун мол јурыскөд мунис. Меса, колччы мол бөжас, Микитыд лоө бөжас-жө. Но ез колччы. Мед-пө ветлас Олајасыскөд.

— Меным вескод,—шуис Микит, но ас пыссыс кыліс, кыткө быттө орис. Мыјкө кусис. Сі-јө пуксис лабичө да содтис:—Гриша, менам муз-сөма, тыдалө, час-мөд лоө шојччыштны.

— Сөрт, шојччыны,—кутыштіс Свежов,—талун-өд те уж вылө он-нин мун.

Но лоис сіјө, мыј ез вицчыс Микит.

Кылө, клопнитис первојја комнатаө пыран өқөс; чорыда тувчалисны кокшыјас. Воссис вежөс өқөс—i на воқө петкөдчис Глаша. Јурси-ыс сылөн вөлі лоқ, сінјасыс повзөмаөс, вывсыс киггис пөг. Свежовјас чујмисны, но ез ештыны јуавны. Микит вылө индөмөн, Глаша горөдис:

— А-а-а! Вот-тај і ачыс, вредітельс.

— Кушом вредітель, мыј лоіс?... Глаша дінә ускөдчіс Свежов.

— Сөран!—ускөдчіс і Мікіт да сојөдыс ку-тіс Глашаөс.—Коді шуө?... Мыј?...

— Вот і надејтчим...—мөдіс віставны Глаша, кызі вөлі делөыс:—Воім мі Сөдкыркөш кырө-мө, візөдам—бона ем, керјас кывтөны өдјө. Кодкө і шуө: бонасө-өд нелучкі пуктөмаөс, кырөмсө пощөмаөс, вөрыс весавтөм чукулас мунө. Мі котравны. Первојсө ог гөгөрвоөј, мыјла тазі. А вөрыс чукулас уна-нін пырөма, воэө мунны некытчө. Мыј вөчны? Пасібө, лок-тісны Педөр да Ола, јүгдөдісны делөсө. Мі пырыс-пыр вужөдім бонасө, і керјас кырөмө-дыс мөдіс мунны. А те, тајө те вөчөмыд, Мі-кіт... Колөмыд јортјастө, мунөмыд асывнас воэ, пемыд сорнас... Вөчнысө сесса некодлы.

— Мі бура лөсөдлім бонасө... Ме егкежав-лы Сөдкыркөш дорө. Те сөран!—сөмын і вер-міс шуны Мікіт.

Мікітлөн сінјасыс повэөмаөс, вом дорыс векуштчөма, сіјө выныштчіс гөгөрвоны, өтщөш корсіс комнатаыс петан туј.

— Кадсө воштыны оз поз. Те Глаша, вај котөрт улыс катішщө, бост сетыс кыз мортөс да леччөј Сөдкыркөш дорө. А те Мікіт...

Но Мікіт комнатаын ез-нін вөв. Багыра, чера, сіјө мыј вермөмыс котөртіс Сөдкыркөш-

лаң; бөлөмүс измөм, сінјасыс пемдывлісны; дум
вылас өттор: кықкө ескө регыджык мездыны
сібдөм вөрсө.

Со, кылө-нін шум.

— А-а!—друг кыліс горөдөм,—со і ачыс,
вредітельс, воө.

— Вредітел!..

— Ассыд लोक ужтө весавны воін?

Ошјасөн вөтлөдлөм чаң моз Мікіт пагјаліс
на воын, космөм горшсыс выныштчіс нылышт-
ны дулсө, көсјіс гөгөрвоны, тірзіс, выныштчіс
чышкыштны сін гуранјасас чукөрмөм пөссө, но
ставыс зүгсіс, ставыс грөзітісны, југјалісны жер-
піңјас, сін воңас гырсаммылісны кулакјас, кіссіс-
ны быд нога шуөмјас. А бөрынжык мөдіс кыв-
ны, мыј сылы колө вөрзыны места вывсыс,
өтдортчыштны Прохор настунајтөм улыс.

— Теыс кыңі некодлы, факт!—бытө жөм
костө век јонжыка топөдіс Мікітөс Прохор.—
Не-кө тајө уж вөсна, јортјастө ен кол. Вреді-
тель, ваас колө шыбытны тенө.

— Ме ег торкав,—кықкө пышкөссаңыс пыч-
кысөмөн, сөмын і верміс шуны Мікіт.—Мі вөч-
лім бура. Тајө вөчөмаөс врагјас.

— Ха-ха-ха!—локыс серөктіс Прохор.—Баш-
каыд варітө. Кокні і донтөм. Классөвөј врагјас
вылө вештыны позас. Азғанныд, мыј сылө? Ті-
јанөс кодөскө віас да мөдас горзыны: „Еј, тө-
варышјас, со, азғанныд, классөвөј врагјас, ку-
лакјас віөмаөс мортсө. Најөс колө корсны, аз-

зыны, мыждыны; война классовој врагјаслы“. Ти аңаннуд тажо мортсө? А ми, ми јешчө комсомолө примитим.

Но та кадө Микит мышкын, кылө кодкө горөдис.

— Мыј чукөртчөмнуд? Мыј виччысанныд? Мыјла вөрсө он мездөј?

Тажо вөлі дуна. Сы бөрыс котөртисны морт витө-квајт дај вөр пыг век петисны. Тани-жө вөлі і Свежов.

— Но і рок,—кыр дорө матыстчөм бөрын шуис Свежов, сесга јуалис Прохорлыс:

— Мыјкө вөчиннуд-нин?

— Мыј нө вөчан?—вэчавііс Прохор.—Ачид-тај аңан. Куш өтi лөп чукөрсө-кө весавны, сені кујим лун мунас, а ташчөмыс-өд кујим местаын. Окмыс луннас кылөдчөмыс мијан ештас. Ме ду-мыс, тажөс еновтлыны ковмас.

Свежов јоса вiчөдліс Прохор вилө, но шунисө удітис дуна.

— Мыј те сорңитан, Асныров јорт? Кызі теd абу јанңим! Таччө колны вөр? Та ыжда ваөн?

— Ни өтi минут колтөг,—щөктана горөн шу-ис Свежов,—јөзсө торјөдам кујим бригада вилө; керјаслы мунмөн роңөдалам лөп чукөрјассө да тарыт-жө колө петкөдны став вөрсө.

— От төд, мыј те верман вөчны та ыжда ванас? Гожса ва-кө, дөрт,—паныдаліс Прохор, но воңө сорңитны ез мөд, кызкө друг воши Свежов дорыс.

Свежов да дуна вöліны первојја лөп чукөр дінса бригадаын. Сетчө-жө матыстчис і Мікіт. Уж dorö бригада сувтис сөлөмсаң.

— Ме ногөн,—індіс дуна,—колө медвозын керавны есіјө сувтса колодасө.

Мікіт, өнөң-на чөв, ез сөгласитчы, мыжа пырыг шуис:

— Вајлөј мем гез помсө, есіјө чургөдчөм колодасө колө медвозын кыскыны, сіјө томла-лөма ставсө,—да шуиг мозыс, кіас снаст пома, повтөма чеччыштіс лөп чукөр вылө, терыба тувччаліс капкан коđ ылөдчыс плавајтыс пујас вывті.

— Ој, Мікіт, вөјан!—кызкө өтпырјөн петіс ставлөн.

— Поңө кыскыны,—колодасө крукалөм бөр-ын керјас вывті берегляныс чеччаліг моз нін горөдіс Мікіт. А Вөрју ваыс ызгіс, ңещкыіс, бултыкаіс.

Таңинас ңещкісны унжыксө. Бригадаыс ставыс ужалісны агныссө жаліттөг, но Мікіт да дуна моз ужавны ңекод ез вермы. Најө бостіс-ны повтөмлуннас, ужслөј төдөмлуннас.

дунаөс гөгөрвоісны ставөн, мыј сіјө ужалө сознательнөја, і тајө быд повтөмжык восколыс, быд вынажык кывјыс торја-нін Свежовлы тујч-чіс вежөрас ңекод вунөдтөм вылө. Кыліс Свежов, кызі дуналөн ужыс, дунаыс ачыс јіжісны сөлөм шөрас. Но Мікітөс, кодөс лыддісны тајө аваріјаын мыжанас, уняөн ңекыз ез вермыны

гөгөрвоны, мөвпалисны: „Мыжсө, тыдалө, көсјө вештыны ас вывгыс“.

Сесса пемдіс; лапја козјас содтісны кыр дор пемыдсө, но уж еновтны ез поз. Тажө војсө-кө еновтчыны—талунја ужыс вошас вес, ваыс чі-нас, керјыс колас, дај сетчө-жө ужыс колі еща: ули лөп чукөрјасөдыс кер тујсө вөчөма-нын. Өні став јөзыс чукөрміс татчө, вылі чукөр дорө. Мыј вөчны? Ынөм оз тыдав, музисны, шыгөс.

— Вајлөј гез помсө,—зев гораа, быттө ву-нөдөма, мыј сіјөс лыддөны мыжаөн, шуіс Мі-кіт,—көт вөја, а крукала есіјө шөрас чурвічыс пусө. Ме думыс, сіјө-нын і кутыгыс.

Њекод ынөм ез шу, сөмын унжыкыс мустө-ма вічөдлісны сы вылө. Но дуна Мікітөс ез еновт: вајіс канатлыс пеклаа помсө да Мікіт-көд шөщ восковтіс ва дорө. Мікіт сіјөс коліс. Берегсаң котөртыштөмөн, чеччыштіс медматыса лөп чукөр вылө. Берегын ставыс төдлытөг ак-нітісны, повзисны.

— Мікіт?...

— Вөјас...

— Вічөд-жө, ој-ој!..

— Мыј ојзанныд,—мед гораа шуіс Прохор,—ачыс мыжаыс. Вөјас-кө сетчө і тујыс.

Мікіт сувтовкеріс, буракө індысіс чеччышт-ны медбөрја колода вылө, а сесса пу дорас, коді чурвічіс кывтыдлаңын. І друг вічөдліс јөз вылө. Најө, пемыдысла сера чужөмаөс, повзө-мөн вічөдісны Мікіт вылө. Мікіт горөдчіс:

— Мыжалөј менө, но ме абу мыжа... Не сын делөйс: колө вөрсө мездыны,—таз шуис Микит да чеччыштіс вескыда сурја помө, ставыс виччысисны ваө усөм. Но Микит колода помө сујис-нин пекласө, индысис чеччыштни бөрвыв. Сек костті вөрзыштіс колодаыс, і... Микит воші. Берегын акнітісны мөдыс...

— Вөјіс!..

— Мыччөј пощјас!..

— Гезјас, гезјас!..

— Кутөј! Со естөн бултыкасө!

Котралісны, горзісны. Код сурө удітіс-нин жалыштни, ошкыштни, кызі овлө мөс кулөм бөрын.

І сек-жө, кылө, кодкө горөдіс:—„Гез помсө кутөј“ да јөз чукөрсань вескыда чеччыштіс ваө.

— Ој! Код бара тајө.

— Ачыс вот вөјјас...

— Со, со сени-нин мыччысліс...

— Кут!.. Ез сур...

— Кутіс: Кыскө!

Свежов куз пощөн котөртіс вөрсань, јуаліс:

— Мыј? Кутісны?

Берегө кыскісны кык јокмыл. дуна шујга кінас коскөдыс кутіс Микітөс. І кодыр Свежов аззіс, мыј тајө бара-жө дуна, сылы јурас бытгө гымыштіс, дуна повтөмлун возын кызкө друг лоіс јанзім. Сіјө ускөдчіс Микит да дуна дінө, а јөзыслы горөдіс:

— Пестөй ыжыджык би! Getöj кос паскөм-
жастө! Ödjö!

дуна лөзөдөма, сулаліс кыр жылын, тірзө-
мысла нінөм шуны ез вермы. А Мікітөс кача-
тісны.

Глаша жалтіс-ө Мікітөс, лібө скөраліс сы
вылө, сулаліс бокын, ез вермы кутны ассө—
бөрдзіс. Сы дорө матыстчіс Прохор.

— Он-ө вредітел-друг вөснаыд бөрд? Ек
те, намөд! Көн тенад классөвөј суслуныд. Пом-
нітан, ме теныд раз-мөд-нін шулі, меса, Мікіт
вылад ен надејтчы. Вот і петіс ортсө. Те өні,
гусөңікөн вістала, астө кут, кызі комсомолка:
Мікітөс ен дорјы, ні өті дорјана кыв ен шу.
Сіјөс колө чорыда мыждыны.

Но Глаша нінөм шыавтөг бергөдчіс мөдарө
да голаыс нөшта јона гөрзасіс. Тајө-ө дүмајт-
ліс Глаша...

Мікіт воіс асас сөмын аскінас, аслас којка
вылас. Сы дорын пукаліс дуна. Мікіт дыр ду-
мајтіс, тыдалө, казтыліс, кызі вөліселөыс, сес-
са јуаліс дуналыс.

— Молсө мездісны?

— Мездісны. Кывтіс ставыс, — вочавізіс дуна.

— Сіјө көт бур,—нөжјөңікөн шуіс Мікіт да
бара унмовсіс.

Свежов, кызі і дуна, некущөма ез ескы, мы
тајө вредітелствоыс—Мікітлөн уж, і та вөсна
нөшта нін јона заводітіс тујасны, оз-ө кызкө
мыккө југдыштны збыл вредітыс јөзыс.

Помкатог ниньом оз вежсыв. Ез-кө вөвлы Гөрд Октабр, Көчпјан да Ручпјан сјктјас ескө ез мөдны шусыны „Гөрд Октабр“ колхозөн. Ез-кө вөвны вөр вөчөмјас—ез нјмавны Вөрју јарјас, ез вөв дјнјолса вөрпункт; ескө Одуклөн нымыс ез вежсы дуна нјмөн. А өні, бөрја кад-нас, весіг вуніс, вушјіс јөзлөн вежөрјассыныс, мыј тајө өніја дунаыс вөвліс морт рөдөн енов-төм пөчінөкса Одук. Быдлаті стаға шөр туша-сө, өзјана чужөмсө өні содтісны куслытөм, музлытөм вын, уж вылө прімер. Гөрд пөв вы-лын-ө, собраңіејас вылын прімер пыдді вајө-дігөн-ө, том јөз пөвсын велөдчөмын-ө—быдлаын вөлі—Хуторкова дуна.

Свежов Грјша гордітчіс дунаөн. Од сјјө сін возын, сјјө вөрпунктын быдмөны тащөм јөзыс. Мөд во-нјн Свежов суса візөдіс дуна быдмөм бөрсә.

дуна первојјассө ез ескы, мыј Свежов Грјша мөдас радејтны сјјөс, уна војасөн олөмыс кол-лөм мортөс. Но ставыс лоіс мөдарө, і өні не-код-нјн ез чајт, мыј дуна да Грјша коркө тор-јөдчасны.

І өтчыд—тајө вөлі кылөдчан уж помасөм бөрын-нјн—дуна муніс пөчінөк гортас Свежова дунаөн да бағ мамыслы вісталіс, мыј сјјө өні верөссајын-нјн. Бағ-мамыс весіг повзыштісны. Ен жө-пө-өд бағ-мам благөслөвіттөгыс сјзісө

вѣч. А дуна — ассыс сїѳ-пѳ тїан, тајѳ сорныд,
важ пемыд колас.

— Есщѳмѳг-ѳд тї, југыдлунјас... — кывнас ма-
мыс вїдїс дунаѳс, а мѳвпнас ескѳ нїмкодасїс
да шуалїс аслыс: „Слава богу, кѳт інасѳмыд“.

Сѳмын гїжсѳм бѳрас регыд мыгтї Свежов
мунїс командїровкаѳ тѳлыс кежлѳ. Гажтѳм вѳлї
дуналы, гортса учїтельсыс гажтѳм, дај сетчѳ-жѳ
ныв-зон дорѳ петны кықкѳ ез вѳв лѳсыд: шу-
асны јешщѳ, верѳсыс-пѳ абу-да, гулајтѳ.

Гажѳдчїс сѳмын лунга уж вылас, паскыд
јаг вывса улїр леқан аслас участокын. Учас-
токыс вѳлї керкајас дїнсаңыс ѳтї кілометр са-
јын.

Лунјасыс вѳліны гажаѳс, улїр дука јагвыв
сынѳдыс вом тырыд сурїс, кыпыда лолавсїс.
Кок улын јежыд кѳр нїщыс кышаकылїс. Он кѳс-
јы да гажѳдчыштгас, пожѳмјыв кѳк моз сылышт-
гас. І сылїс дуна. Асывнад муртса бердас по-
жѳмјас сајѳ і бостчас

— Кѳрнїш јагын кѳк моз сыла—
јѳ-ѳ-ла ылѳ кы-ы-лѳ.
Му-у-суклыс ворсан шы кыла—
Во-ѳ-ча мевым сы-ы лѳ-ѳ.

Ылѳ-ылѳ асја лѳн сынѳдас паскалас јѳлѳга
шы; логыс-логѳ, гѳраыс-гѳраѳ ујалас, чуксасас.
А сылы воча, воңынжык лїбѳ бѳрынжык, јїтчас-
ны мукѳд шыјас.

Кывзы кѳт асывбыд, лунтыр, рытѳз—уж го-
рыс вѳлавыв гудѳкѳн вѳрсїс. І тајѳ ворсѳмас

мыжкӧ аҕытӧмтор бытӧ мелиа малалис сӧлӧмтӧ.
чуксалис ужуаӧ, ӧтувја олӧм вӧсна, воӧ вылӧ
вӧзјысис вын да збојлун, воӧ овны раҕејтӧм.

дуна воис аслас учасокӧ. Сінјаснас тывјыш-
тис жежыдӧҕ кассалӧм пожӧм дінјассӧ; најӧ су-
лалисны шем да ӧтмоза кассалӧмјасыд бытӧ се-
ралисны.

Тулыснас, кылӧдчӧм бӧрын, тајӧ участкас
воӧм мыстӧ, дуна первој гогналис пожӧм дінјас-
лыс кыз кырссӧ: сывтырјыс вӧсныдҕык пожӧм-
јаслыс—кык боксаӧ, кодјас кызжыкӧс—кујим
лібӧ унжык боксаӧ. Гогналӧминыс вӧлі вестӧн-
жынјӧн пастанас, кык вестыс кузжык кузанас.
Гогналӧмінтиыс пу куза ногӧныс лечыд кахӧн*)
віҕнітӧма. Шӧр віҕ вевдор помсаыс пу пӧлӧ-
сӧн віҕјӧдлӧма нӧшта, бытӧ ордлыјас јӧралӧма.
Татыс і петӧ сірыс. Шӧрса віҕ улі помас ічӧтік
пілаторјӧн пожӧм пӧперегыс пілітыштӧм тујӧ
пуктӧма сумӧдыс вӧчӧм чіплуг. Тајӧ ставнас і
шусӧ карраӧн, а віҕнітӧмыс—вздымкаӧн. Кар-
раыс дуналӧн вӧлі некымын сур.

дуна термыштчӧс шыбытны ужалигӧн ковтӧм
паскӧмсӧ, пасталис ул сірӧс паскӧм, нӧшта ӧт-
чыд віҕӧдліс, лечыда-ӧ лечтӧмаӧс кахсӧ да мӧ-
діс вздымкаӧн.

Медвозын кассыштӧс медмуса пожӧмсӧ, кодӧ
участокас сір петӧм сертӧыс вӧлі медбур; тајӧ,
јӧла мӧс моз, сірсӧ сетӧс мукӧд пожӧмјас дор-

*) Ках—пожӧмсӧс кассыштӧм вылӧ інструмент.

сыс вѣт мында, быд зборка коласт тыртис куѣим
чѣплуг тырѣн карра вылѣ—коѣналіс мѣс вы
код веж, ыжыд канѣфол прѣчента улѣрѣн. А
карраыс таѣо пожѣм дорас вѣлі нѣл.

— Весѣг пожѣмыс абу ѣткод,—аслыс шуѣс
дуна.—Мукѣд пожѣмлѣн кѣзалѣн моз — „ѣѣв нѣ
вурун“. Мукѣдсыд он пычки, скуп кѣѣаѣкалыс
соѣантор корѣм код-жѣ: гѣжѣмбыднад муртса
кыскан кыкѣо, ѣона-нѣн—нѣлѣо грамм, нач су-
лач мѣсѣас кодѣс. Абу ставыс ѣткод.

дуна кѣсѣс ескѣ ассыс Грѣшасѣ сравнѣтны
кущѣмкѣ омѣлжык морткѣд, но ез ешгы: кас-
гыштѣмѣнтыс ускѣдчѣс улѣр, тувсов кыѣпуѣс
сѣтѣм бѣрын зарава моз ѣѣдыштѣс. Вѣзувтѣг мо-
зыс шондѣыслы паныд ворсѣс зарнѣн, ѣрдалѣс;
кыкнан вожсаыс, бытѣѣ кык рѣдныксаы ѣѣлаа-
сѣс сѣрыс шѣрѣа вѣѣѣ да вѣзувтѣс чѣплугѣ.

— Таѣѣ—рѣшкыдѣк сакар! Ескѣ ѣумов-кѣ
вѣлі...—вашкѣдѣс дуна, а сѣлѣмыс, кыѣи оз тыра
чуман ваѣыс ѣѣѣѣк нывкалѣн, тѣпкѣс, унжык сѣр
леѣны кѣсѣысѣмыс кодѣс уна пѣв; думгыс чукѣр-
тѣс Грѣшалы петкѣдлѣмвыв ыжыд кѣѣн—сѣр
леѣѣм куѣа дѣнѣѣл уѣѣѣын медыжыд показатѣл.

Лѣсыд овны да ужавны, кор сѣлѣмыд тыр
нѣмкодѣн, кор ѣѣнѣѣалунсыд кынѣи-на емѣс
раѣѣѣтанаторѣас. Карраыс карраѣ, пожѣм дорсан
пожѣм дорѣ дуна ветлѣдлѣс сѣѣ-жѣ кокнѣа да
выныштчытѣг, кыѣи овывлѣ чѣладлѣн, кор наѣѣ
ворсѣны раѣѣѣтана чачаѣн.

І уж пышкө вөјөм дуңа ез аңызы, кыңи сы динө матыстчис Прохор Іванович Асныров.

Прохор ез өтнас вөв; щем сулалыс пожөм-јас сајын эбсасис сылөн гуса пөдругаыс—Парпенова Нагта, коді неважөн-на локтис динјол устјеса вөрпунктө щөтөводөн.

Кыңи і Ручпјан сиктын олигөн, Асныров да Парпенова костын, јөзлы кажитчө, некущөм јитөд ез вөв, но тајө јитөдыс вөлі чорыд да асылыс нога.

Кылис кокшы, і дуңа аңгис: локтө Асныров.

„Мыј-нин корсө тајө,—думыштіс дуңа.—сылөн-өд ужыс абу тани?“

Асныров, ылөдлана нум вөчөмөн, матыстчис дуңа динө.

— Чолөм, дуңалы!

— Чолөм!.. — вочавігис дуңа да весіг ез сувтыштлы, мөдіс воғө.

— Значіт, өні верөстөм?—вөтчыштіс да дуңалы пельпомас лапнітіс Прохор.—Җоң вежон на оз во.—Сесса Асныров мыјлакө төдчымөнја падмыштлис, но регыд бостис ассө кias, мудера содтіс:—дуңа—те молодеч! Тенад сирыд. шуөны, медуна, медвоңын мунан, ордјысөм куңаыд. ме думыс, медвоңа места бостан, тонна сајө чукөртан. Сесса-нө Гршасыд гажтөм абу?

дуңа серөктис, віғөдліс Прохор вылө, збыл-лунсө эбөмөн, шуис:

— Мыј-нө гажтөмыс. Гажыд-кө бырас, емөстај Прохор кодјасыс, гажөдчы сөмын,—а ачыс

быттö полнöј ходөн индöм машина карраыс-карраб, пожöмыс-пожöмö ветлöдлiс, вöчалiс вздымкајас.

Чарöмвыв којт вылын сöд дозмөр моз, Прохор вöтлысiс дуңа бöрса, кадыс-кадö сувтовкерлiс, мыјкö думажтiс, кыјöдiс кущöмкö здук, но дуңа вужөр моз котөртiс вöзö, кыскiс ас бöрсаыс.

— Те, тыдалö, збој iчмоңыд,— шуиc Прохор да јандыстöма кутыштлiс дуңаöс куш сојöдыс. Дуңа тајö шамыртöмыс кылiс локтор, нещыштчiс, но шуиc нумјалiгтыр, скöрмöмсö петкöдлытöг:

— Кывјыд-кö лудö, болгы, а киөн ен вөрöд.

Но Прохорöс тајö нöтi ез падмöд дај прöстамунны ез вöв сiјö планын. Сек сiјö вужiс выл нога ылöдчöмö, матыстчiс пожöм дiнö.

— А есiјö-нö тенад мыј? Он-тај лечыд кахөн вздымiтчы.

— Мыј-нин те... Збылыс-öмöј, Прохор Ивановiч? повзыштiс дуңа.— Сiзкö кеслысысыс öмöла кеслöма, а јещцö специалистөн лыдфысö.

— Волы татчö, волы,—ускас зebic ассыс ылöдчöмсö Прохор,— тащöм вздымкаыд i оз туј. Сiр ветлан сөнјасыс, азған, кызi нещкыс-сöмаöс. Татчö ул сiрыс сувтö i космö, оз вiзувт.

— Мыјла-нö сiјö?— матыстчiс дуңа.— Төнлунја коф-жö-тај лечыд-а?

Прохорлөн чужöм вылас кајiс сöд вiр. Сiјö жöзыштiс места вылас, сесга друг ускöдчiс.

— Кылан, дуңа,—клешци моз чорыда сап-

кысис дуна пельномјасö Прохор, шöкыда лóла-
лёмөн шуалис:—Быдлаын вөр... Мужикыд абу
гортын... Некод оз аззыв...

дуна öнi збылыс-нин повзис. Шыбытис кысис
кахсö да став вын ебöссыс мöдiс мездысны...

Но сек костi дуна участокын-жö, быттö пу
жылыс усис, кодкö гораа серöктис...

Повзöмысла-ö, ыжыд вынысла-ö, дуна кон-
жыштис Асныровöс да, лóж журсия, ödjö вiзöдлiс
серöктыс вылö. Ки помас щак вотан чумана, по-
жöмјас косттi мунис Парпенова Наста. дуна
вiзöдiг костi бурещ сiјö вiзöдлiс дуна вылö,
дiвiтанаöн докјöдлiс јурнас, шурк бергöдчiс
да, гораа сералiгтыр, гужöртис пожöмјас сажö.
Асныров шулалёмөн мунис мöдарö.

Здук-мöд—i дуна, блед чужöма, сулалис по-
жöм дiнö пыксöмөн да ез тöд, мыј сылывöчны
öнi. Кылис сöмын кiкoкыслыс рузмунöм, пожöм-
јас дорö кущöмкö гөгөрвотöм зывöклун. Быттö
ставыс овсöма, шудлун дозјыс кiссöма, кытчöкö
гöвзöма.

— Проклатöј јöз!..—вомгорулас вашкöдiс
дуна, гөгөрвоёмөн, мыј тајö вöли ставыс нарoш-
нö лöсöдöма, мед Парпенова вiсталас Грiшалы
збыл тор дiнас уна пöв сöдтёмөн.

XVIII

Прокопеј Хуторковлөн таво тулыс шогыс
нöшта-на жуждаммис, ас вылас не рад, лунјугы-
дыс пемыд: олис муз, лöн, чöв.

— Те, көҗајка, колөкө, гөр-көз, а ме өг вер-мөдчы, — тулыснас ыж ку паста мујассө відыв-ліг, шуавліс Прокопеј. — Став вын-ебөсөј бырө-ма, ужыс кісел бытө, кыс сігі-і кіссө. думсыд көсјан-на ужыштны, а сөлөмыд кусөма.

— Вот і олам мі текөд, — сылы воча ышлов-ыс Луба, — быдтім піјанөс, паңавлім быдтысан рок. Вот і олім, ужвылад і ковмас гегдыны.

— Ек ті, кын сөлөма піјан, — бара ружөгтас Прокопеј, — пуктыны ескө тіјан морөсјасө бат-мамлыс сөлөмсө, дыр-ө ті сек ескө олінныд томінік' вірјајјаснаныд?

— Старік, — сек шуывліс Луба, — гашкө, челадыд правөс, гашкө, збыл колө на дорө мунны?

Татчө Прокопеј скөрмывліс.

— Те, старука, мыј оз ков, ен сорніт. Ылөг-өд сіјө, дінјоль устјead мунөмыд. Најө, піјаныд міјан, біаіз чорыд олөмсө, курыд кушман вы-лөмсө ез-на төдлыны. Міјан вылө-өд век на-дејтчөны. Оз артмы, старука, оз артмы тазітө. Садсаласны — воасны. Шедтөм вөвјас гожөм-нас шапөс-жө, да төвнас раммөны, һан кусөк-төг шедөдчөны.

Тазі Прокопеј сорнітывліс гөтырыслы, ас-лыс, но віт мында думажтіс. Сіјө кыліс, гудыра аззіс серпасјас аслас воэө олөмлыс, пөрыслун-лыс, і најө вөліны гажтөмөс. повөдланаөс.

Мукөд дырјі сіјө петас керкасыс, пуксас кілчө пос выдас. сінјаснас жугыла кыщовтас

ассыс пöчнöк кушсö, керка-картасö да жалпырыо копыртлас журнас: мыј вöлі вöчлöма Прокопејөн—ставыс важміс, сісміс; јонжыка увтыртіс вöрыс, ытва моз быд дорсаң ојдіс, мырддіс Прокопејлыс кушторсö, кöза мујассö, весас візјассö.

— Мыј вöчны?—бөрја кадас пыр щöкыджыка мöдіс воны јурас Прокопејлы.

І öтчыд- -тајö вöлі ыщкыны петтöз-на— Прокопеј шуіс Лубалы:

— Кöзајка, пöжавлы-жö меным лун-мöд кежлö пажунтор, бур јöз дінас кöт петавла, вöлöстас, көн мыј-нін вöчсö, візöдла.

І ез веж кывсö. Воz асылын чеччіс, вежіс дөрөмсö, жытніксыс кöзајкаыслы щöктіс пыртны гöтрасіг кежлö лöсöдлөм пінжак-гачсö, картузсö,—мöдöдчіс.

Рытнас, шонді леччан кадö, Прокопеј воіс вöлöстö. Важја друг Чугун Öлöш керка вылö весіг ез і візöдлы—шунгіс Öлöш пі ordас, Мітреј ordас. Сені-жö і оліс Прокопејлөн піыс, лјаыс, первој шупöда школаын велöдчыс.

— Воытöм гöст-тај, воытöм гöст! Олан-вылан, Прокопеј Гавріловіч. Татчöжык... фіван вылас пуксы,—сöмын-на уж вылыс воöм Мітреј гозја батöс моз прімітісны Прокопејöс.

Прокопеј первојсö бытöтö поліс код, думсыс

ассо улӧжык пуктіс; мыскӧм жож кузаыс полис
восковтны, занавеса ӧшінӧдыс јандыгис віӧд-
лыны, фиван вылӧ пуктіс—быттӧ каң ассыс ла-
пасӧ пуктіс, полис, мед фиван дорын дозјасын
быдмыс цветјасыс ез вӧрзыны.

„Озыра олӧ, бағыс дорыс јона озыра,—ду-
мајтіс Прокопеј,—ӧтілаас олігӧн керкаыс век
гідна коф вӧвліс, а віӧдтӧ—овмӧдчӧма, во мӧ-
дӧн і овмӧдчӧма“.

— Бурещ пӧру локтін, Прокопеј Гаврілович,—
гажаа шуаліс Мітреј,—празнік мјјан аскі, кол-
хознӧј празнік.

Прокопеј артыштіс, кущӧм празнікјас овлӧ-
ны тајӧ кадӧ.

— Сура празнік, гашкӧ? Ме пӧрыс јурнад-
да ег вермы помнітны.

— Абу,—мӧдіс віставны Марја, Мітрејлӧн
гӧтырыс.—Колхознӧј празнік мјјан аскі, годов-
щціна, јубілеј.

— Јубілеј...—бӧрсаыс шуіс Прокопеј,—мыј-
кӧ-тај-нӧ ме ег кывлы тащӧм ңіма празнік-
сӧ?...—кӧсјіс ескӧ јуавны, кущӧм лун куза-нӧ
шусӧ тајінас, но сек Марјалӧн ңумдыштіс вом-
дорјасыс да таыс Прокопеј азгіс ассӧ ңінӧм
гӧдтӧмыс фивітӧм, воӧез ез јуав, мӧдіс котравны
сінјаснас керка пышкӧд.

Јенув пелӧсын јен чом ңі јенјас ез вӧвны,
сы местаӧ вӧлі пуктӧма зев ыжыд серпас, кӧні
восковтӧмӧн сулаліс куз, руд кышана морт,
картуза, чужӧмыс сылӧн бур, сінјасыс меліӧс,

бытто муніг мозыс мыжкө думажтис. Вөлісны і мөд пөлөс серпасјас. Но Прокоеј најөс нимјас-нас ез төд.

Сек бурещ Мітреј челақкөд бтищөща пыріс Ілја.

— О-о! Батөј-тај. Віза олан!—ускөдчис бат-ыс дорө Ілја.

Візаасисны і мукөдыс: Ілја ыжда Кола да наыс ыжыджык ныв—Саша.

— Ег`і төд ме тенө, Іллуш,—ыжыда-нин быдмөмыд,—радліс Прокоеј да Ілја сылыс бостіс кіас піонер галстук помсө.

— Тајө-нө, гожөмнас новланныд, абу-өмөј татөг пөс?

Челақ, мөда-мөдныс вылө візөдлөмөн, се-рөктисны.

— Оз-өд көзыдыс новлыны тајө. Піонер-скөј галстук тајө.—вісталіс Ілја, а Кола вашкө-діс чојыслы:

— Ыжыд-нин, а сіјө-на оз төд.

Сесса сорнїтісны, вістасисны рытбыд: Прокоеј өтарө вевјамміс, варовміс, но кодыр мөдісны узыны водны—пыксыны мөдіс.

— Мыј ті, крөвағ вылө водны? Став жежыд калінкортө сөдөда. О-о-ог! Кытчө ті, мыј? Та-щөмінө водны? Ме, со. жожад шыбытышта кы-шан да чөскыда уғсас. О-о-ог!.. Мыј ті!..

Прокоејлы крөвағ да прөстыңа вылад во-дөмыс кажитчис вывті ыжыд торјөн, -і сіјө һе-кыз ез вермы мірїтчыны бур көзајеваыскөд.

Марја вашнітіс Сашалы, щөктіс бостны протынасө. Прокпеј вөлісті водіс. Но бура узыны ез вермы. Кыліс і азыліс, кызі југдыны бостчигөн Мітреј муніс чері кыжны: недыр кујлыштіс Марја чеччөм бөрын... Оз узысы. Кушчөмкө боқыса мөвпјас ујалөны јурас. Чеччіс. Но сорнітны вөлі некодкөд. Марја тојтіс—пуіс-пөжаліс, Мітреј ез-на во. Сөмын челафлөн чеччөмыс шычөдіс керкасө, вајіс Прокпејлы вель думјас. „Ешчөмөс-өд, кызі балујтчөмаөс,—сівітіс Прокпеј, кор челафыс пырісны узаніныс трусікјас да мајкајас кежыс да заводітісны весавны пінјас, мыссыны мајтөгөн.—Щөщ і менсым піөс нежітөмаөс. Но такөд өтщөщ вөлі мөд мөви: вывті-нін збојөс да зонвічаөс челафыс. „Быдмасны—јөз лоөны, косаыд мөрччыны мөдас, мырјасад оз мөд крукасны, сугөс лоөны“,—думайтіс Прокпеј.

Самөвар пузіг кежлө чері кыјанінсаң воіс Мітреј.

— Мукөд луннас, сорөчтө ужалам-да, ог пұты ветлынысө, а талун час-жө, мяса, відла...—пыріг мозыс і мөдіс сорнітны Мітреј.—А сүріс-өд өбедайтны, Прокпеј Гавріловіч...

Марја вајіс чугун, лузансыс Мітреј кістіс сынјас, сір піјан. Рытнас моз-жө Прокпеј да Мітреј костын пырыс-пыр пансіс сорні: јуасісны, вігасісны—Мітрејөс Прокпеј лыддіс ас кодөнжык. Мітрејлөн вөлі Прокпејлөн код-жө сөд тош.

Рудн пöласыс жежыд самöварыс рөмпöштан
моз неріс чај жуысјасöс. Мыј вöчö Прокөпөј,
сіјö-жö артмö і самöвар вылас, сöмын тешкөд-
жыка: вывті кузмöс чужöм дорас матыстчылас
плавкöс чајнöј блуд, куз кыв код пöс көлдум,
вілкі жылын, быттö куз жемјас жылын, пражітöм
порс јај, неуна пöлөстчыштан—чужöмыд пін-
овтчö.

Марја матыстчіс часі дорö да шуіс:

— Ті јуö, ме котöртла порсјасöс вердыштны.
Сашук, пачас көлдумјас, недыр мысті кыскы да
содты пызан вылас.

— Порсјасöс көзајкаыс вердö,—Марја петöм
бöрын Прокөпөјлы вісталіс Мітреј.—Ставсö со
гөгөр быттамö. Зев гырыгöс. Јајнад міјан кол-
хозыд олö.

— Сіјötö, дерт, колхозыдлөн ем,—ошкіс
Прокөпөј, көт ескö думажтіс аслыс ногөн:
„Колхозыдлөн сіјö абу-на аслад“. Но шуны ні-
нөм ез шу, бур көзајеваöс дöзмөдны оз поз.

— Асным торјöныс, быттö, быд во-жö віз-
ам. Прасла кодöс быдмöны, рöдыс бур-да.

Та бöрын Прокөпөјлы тöдвылас усіс јуавны
Мітреј бат жылыс, Чугун Öлөш жылыс: кызі-пö
овлö да мыј вöчлö. Но Мітреј бура віставны ез
вермы.

— Ме батöс от вермы гөгөрвöны. Кымыныс
корлі ас дінö овны, кымыныс сорнітлі бурөн і
локөн. Оз мөрччы. Олö јöзыс дебсасөмөн, кіл-
чöыс пыр ігана,—он тöд, ловја алі кулöма. Пö-

рыс выживыс-кө-һин бостома-а. Чугундн прөс-та ез шулыны. Сещом чорыдон, тыдало, и кулас.

Сесса Митреј висталис Опоң вок јывыс, мы сјјо сетчаһын, Сібірас, колхозо-жө пырома. Абу-пө и ковлөма гортыс вөрзывлыны, быдлаын пө өти законјас, быдлаын колхозјас, дај сјз-пө и колө сјјө.

„Гөрд Октабр“ колхозлөн јубилеј луныс удајтчис шонди, гажа; јенежыс кымөртөм, сөз; ежатөм паскыд мујасыс вежөс; быд рөмјасөн вөччис Важкукјөр, празничатанін. Сені тырыс-һин вөлі јөз. Коди сулалис, коди веж турун вы-лын пукаліг моз сорһитис ас кодыскөд. И зев гажа вөлі, ставыс радліс. Мича сера ситечјас, шөвк платъөјас, голыд серамјас — ставыс чукөрмөм татчө, југыд шонди улас.

Татчө-жө воисны и Митреј да Прокопеј.

Коркө важөн һин, кор Взжукјөр дорөчыс ез-на вөв һужалөма сиктыс, кор Прокопеј јещдө том-на вөлі, помһигө: јенлыс зер корөм могыс јенјасөн да попјасөн сиктнаннас татчө во-лисны кевмыны. Секи јөзыслөн чужөмјасыс вөліс-ны жугылөс, „кріста ради“ корана сінјасыс чатөрт-чөмаөс вывлаң, ышлолалісны. Сесса сы бөрын татчө сувтөдлісны крест да быд во куз зібјыв јенјасөн, паскыд пөвјас вылын „спасјасөн“ во-лисны попјас, сиктса олысјас кевмөны бур уро-жај.

Но öнi нi крестыслөн, нi чомгыслөн весiг местаыс ез төдчы. Вöли веж туруна шылыд жөр. а гөгöрыс грымвiгiсны гырыс стрöбajas. Ташöм гырысjассö Прокопей ез-на аззывлы. Гашкö-нö дiнjол устjеын ташöмöс... Соөн жынjөн мöс вылö öтi картаыс. А сешöмыс вöли кык. Сесса кык вöv коңушна, порсвiганин да мукöд стрöбajas. Нeылын сен-жö, клуч берегын лунлан банö, панöма щупны зев гырыс керкаjas.

— Сурс морт татчö төрас,—шензiс Прокопей, стрöбajas вылö вiгöдiг. А Мiтрей сылы вiс-тавлiс, көнi мыj да мыjла тajö тагi, а есijö сiгi.

— Школа стрöитам, гажаöс да ыжыдöс, мед мiжан челаф jонжыка велöдчасны,—вiс-тавлiс Мiтрей Прокопейлы.

Прокопей сöмын шензiс. Но медjона воiсны сöлöм вылас порозjas, мöсjas да ужjas, кодjas-öс вöли петкöдöма Важкукjөр дорö.

— Есijö комола сура порозыс абу-нiн пороз—барка,—челаф моз быдтор вылö iндiс, петкöд-лiс Мiтрейлы Прокопей, бытöо најö вежiсны роjаснас: Мiтрей ез төд, а Прокопейлы колö вöли вiс-тазлыны.—Вот i бурмас скöt пөрöдаыд, кушöм-öд вөрпу, сешöм i ув баф.

Наjö ветлöдлiсны i порс оланiнjастi, i кукаң оланiнjастi. Прокопейлы быдлатi кажiтчiс, но сек-жö i аслыс думajтiс: „Ок, ескö ташöмыд-кö аслад, öтнадлөн. Juаласны ескö секi мöс вiгыс-jasлыс:“ „Кодлөн тajö ташöм бур мöс табуныс?“ Наjö ескö моjдын моз вочавiгiсны: „Прокопей

Гаврилөвич Хуторковлөн“. Јуаласны вөв виңысјаслыс, анајо: „Прокопеј Гаврилөвич Хуторковлөн“.

— да мыј-нин сорнитны,—аслыс кывмөн шуис Прокопеј,—мојдыд мојд і ем. А јөзыслөн вот тајо збыл выло ем, көт абу ас картајасаныс, а вот шуоны, асланым-пө.

І друг сылы төдвылас усис колхозсө Чугун Олошон кулитом да јуалис Митрејлыс:

— Абу-жө, тыдалө, өти сикаса колхозјасыд, Митреј Олексејевич? Колөм војасө мијанө бағыд воывліс да беда локөн виставліс.

Митреј шпыңкеріс да шуис:

— Сіјө-өд оз ошкы і өні, ошкіс-кө—пыріс. Оз гөгөрво мортыд. Олөмсө аңғөмыс абу, сіјө бытто сінтөм. Ме думыс пыккас, пыккас да і сіјө пырас.

— Сіңкө, тајо-жө колхоз јывсыс сіјө виставлөма?—челаф моз шенғананөн јуалис Прокопеј.

— Ферт тајо јылыс,—вочавізіс Митреј.—Первојсыс збыл ез вөв ташөм. Гөрны мөдан—первој вөвла коңук дорө мун, сесса гөртө корс; гөртө нуны нінөмөн. Сөзман вөлі перзојјасад. Абу-өд ставыс өти сама. Мукөдыс ужаланінас і колас көлујтө. Өтыс, мөдыс тағі. Виңөдам—оз артмы: пөрадөк колө. А өнітө, өні, зонмө, та могыс шаң: кызі бригада, сізі бытто зон овмөс. да мыј-нин сорнитны, өні-і гөрныд јонаыс оз ковлы, тракторјас гөрөны.

Митрејлыс воғө сорнитөмсө керыштіс сикт мөдар помсаң мурөстөм шы... Мөдыс... Важ-

кукјорын јозыс тӱдчымӱнја вӱрӱштис. Мурӱс-
тис нӱшта, ӱтлаасисны мӱдјас, унаӱн... здрӱгн-
тис муыс.

— О-о-о!..

— Е-е е е!..

— МТС вӱрӱс! Тракторјас мӱдӱдчисны!

— Воӱны!.. Воӱны!.

Прокӱпејлӱн чеччалис пӱрыс сӱлӱмыс. Сыл-
сӱ нужӱдӱмӱн мӱдис виччысны тракторјасӱс.

— Есцӱм-ӱд чорыд шыаӱс,—шуалис аслыс.

— Со кодјас вылӱ мјан наӱејаным,—кодкӱ
шуалис Прокӱпеј пель дорын. Но сјӱ таяӱ кыв-
зыны ез ешты, ӱӱнас вӱли вӱйтчӱма моторјас
шы пыщкӱ.

— А есјӱ, гусеничнӱјыс,—добра! Рабочӱј-
јасыд вежӱраӱс. Таяӱн кӱт нуртј мун—он
вӱј...

Сегга друг ставыс мӱдисны клопӱдны кјас-
нас: вӱссис мјтнг. Прокӱпеј вӱӱдлс бокас,
Мјтреј вылӱ, но сјӱ вӱли мунӱма-нјн. А сы
пыддј сы дјнӱ кысаӱкӱ матыстчис Асныров.

— Вјӱа олан, Прокӱпеј Гаврјлӱвч... с праз-
нјкӱм! А Мјтреј Алӱксејевчтӱ те ен корс, сјӱ
мунис естчӱ, трјбуна вылас,—шуис Асныров,
Прокӱпејлыс гӱнјалӱмсӱ аӱӱмӱн, да сӱдтис:—
Но мыј-нјн, кушӱма олам? Кызј Олӱш дру-
гыд?

Прокӱпејлы зев дыш лӱл сорнјтны, сјӱ да
вӱли мунны Асныров дјныс, пырны јӱз пыщ-
кас, но Асныров кутис-нјн сјӱс сӱјӱдыс.

— Мыҗ менам олӧмыд, і сорнітны сы жылыс
нінӧм: век важ моз Һаҗтын моз кыссам-олам.
А Олӧксеҗ ordad, тыдалӧ, оз-нін ло пыравлӧ-
мыд, кызкӧ зывӧк сіҗӧ меным кажітчӧ, вывті
мудер.

Та кадӧ Прохор dorӧ матыстчіс Певчӧҗ Ко-
нӧ, Прохорӧс вӧрӗӧдыштіс соҗӧдыс, шуіс:

— Мунам...

— Ӧті минут,—вочавізіс Прохор да, буракӧ,
кӧсҗіс-на мыҗкӧ жуавны.

Конӧ вӧлі зумыш, скӧр чужӧма. Сы вылын
кызкӧ лӧсыдтӧма пукаліс новлӧм руд костум,
ортсыса морӧс Һептас суҗалӧма кушӧм-сурӧ
бумагаторҗас, карандашҗас да Һоннас позіс чаҗт-
ны быд тӧлыс уж вылыс уж вылӧ веҗласыс
ічӧтік службащӧҗӧн. Сіҗӧ ӧні сапоҗнічаҗтіс.

— Сіҗӧтӧ ставыс, шуам, мед сіҗі,—панҗіс
Прохорӧс Прокопеҗ. Ті кыкнанныд службащӧҗ-
җас, веҗӧра јӧз, тӧданныд. Мыҗ ескӧ колӧ вӧч-
ны мем, менам-кӧ гаж бостас пырны колхозӧ?

Прокопеҗ, вочакыв віччысӧмӧн, віӧдліс Ко-
нӧ вылӧ, кодӧс тӧдіс сӧмын бат куҗаыс. Ко-
нӧ—Прохор вылӧ. І друг, бытӧтӧ кодкӧ мӧд, а
ез Прохор, вашнітіс Прокопеҗлы пелас:

— Мунам тас... і сорнітам...—Тажӧс шуӧм
бӧрын сіҗӧ мырдӧн моз заводітіс кыскыны
Прокопеҗӧс, но мӧдыс весіг ӧті восков ез вӧр-
зы.

„Мунінныд-кӧ і мунӧ, кывзыны он сетӧҗ“—
елтчыштіс Прокопеҗ да бара вӧҗтчіс Важкуҗӧр-

са кыпыдлун пышкас. „Вот тајо і jubілеј, выл нога олөм, выл ног овмөдчөм. Ескө регыджык гортө, ставсө виставны көзаякалы, Ваңушлы“.

Сек-жө сiјө аңыліс, кызі премірујталісны колхозникјасөс, на пөвсын щөщ і Мітрејсө. А кодыр мiтiнг помасіс, Прокопеј термыштчіс Мітрејлы паныд да гознансө мөдіс аттөавны бура гөстiтөдөмыс.

— Мыј-нө теd лоіс, Прокопеј Гаврілөвич, мунны-нін көсјан, алі мыј?

— Ог ешты. Мітреј Олөксејевіч. Тарыт-жө колө гортө сурөдчыны. Зев ыжыд аттө гөстiтөдөм вылад.

Прокопеј да Марја вослалісны сiкт куза. Чугун Олөш керка дорті мунiгөн Прокопејлы сiнмас усліс Олөш керкаын вужөртчөм, і Прокопејлы лоіс окота аңывны ассыс еновтөм другсө. „Јуала сылыс, кызі сiјө вермө сорнітны тазі колхоз јылыс, мыјла оз пыр колхозас“, — думай-тіс аслыс Прокопеј.

— Те, Марјушка, мун, мун, а ме муртса-муртса пыравла Олөксеј Пантілөвич ордө.

— Одвакө сiјө гортас, кiлчөыс-тај, со, орт-сысаңыс ігана.

— Горта-ас, — есканаөн вочавізіс Прокопеј. — Ошиң дорас вужөртчіс-да.

Прокопеј ігөдчіс кiлчө өзөсө. Но Олөш другыс оз восты. Бостчывліс мөдыс...

— Абу. Кытчөкө мунома. Пöрыс сип-пелыд менам, тыдалö, ылöдiс. Кушöм сiвö... кiлчö вывсан леччиг мозыс-нин аслыс сорнитiс Прокопей.—А ме ескö сылыс жуалi, жуалi, ескö. Важ моз-кö мöдiс вiставлыны—нырвомас сöлышти.

Но Öлöшлөн керкаыс ез вöv тыртöм. Сijö вöли сöмын гөгөр тоныда игналöма. Сен овлöны jöz, вужраслöны, скöравлöны. Öнi сiз-жö скöралисны. Тупкалöм öшiна вежöссыс öзöссö вогтышtlöмөн пашкыр жура, сöд тошка морт шöп-кöдöмөн шуис:

— Öлөксей Пантiлöвич, те зiк челаф коф, мортöгыс вужрасан öшiңяс дорöдыс. Колö-жö сесса гөгөрвоны.

Öлöшлы ташöм сорныд вöли куз пурт кофөн.

— Кызi-нö те, Јогор Павлöвич, аслам керкаын пыр ме вылын көзajничajтан? Тiјанöс лезывла гөстјасöс пыдди, а тi, кыз шуласны, немöс-јас моз: кыгöнi сојанныд-јуанныд, сетчö i каститанныд. Ме-тај тiјанлы ог мешajтчы, мыј колö сорнитöј. Шулi кыв, тiјан јылыс некодлы нинöм не вiставны, i сijö нуа аскöд муö. Мем öткоф, кофмыјтi сорнитанныд. Мем некодлыс нинöм оз ков дај jöзыс мед оз виччысны месаң.

— Бур, бур Öлөксей-Пантiлöвич,—петiс жож шөрö Кузпелов Јогор да нарошнö вöчöм мелi-жык гөлөсөн мöдiс бурöдны Öлöшöс:—Ме сöмын көсјi шуны, меса, öшiң дорјастыд омөл-жыка ветлы.

Өлөш бара-на көсјіс вомавны Јогорос, по віқодліс вежос оқосө да аззис, кушом полөмөн віқодісны на вылө Прохор Іванөвіч да Певчөј Конө. Нінөм ез шу, мөдіс пырны вежосас-жө. Кокніа ышловзөмөн пырісны ставыс.

Југыдінө віқодлөм бөрын тани, тупкөса өші-на жырјын, вөлі нөшта-на пемыд, пызан вылын муртса төдчыштис пөс самөвар, чај јуан дозмук, сојан-јуан да вина доз.

— Коди таркөдчис килчө оқосад?—пызан са-јө пуксіг моз јуатис Конө.

— Абу татчөс сіјө, Кондраҗеј Лукіч, бөр муніс,—мөдіс віставны Өлөш.—Вөрју јылыс пө-чінөкса Прокөпеј.

— Төдам, төдам...—орөдіс Өлөшлыс сорні-сө Конө.—Прокөпеј Хуторков сізкө. Мі сіјөс аззывлім-жө талун.—Сөгса, Јогор вылө віқөддө-мөн-нын, скөрыс содтіс:—Өд вөрса дадө, ош-јаслөн вок, а сен-жө гартчө, кодкө јуөртөма-на. Віқөд, те, јубілејалө, ышмөма. Ті-пө служашщөј-јас, он-ө вермө віставны, кызі меным колхозө пырны. Мыј те ескө шуан татчө?

— Но, а ті мыј шуінныд?—зуртан гөлөсөн јуаліс Јогор.

— Мыј-нө шуан, гөгөр јөз.

— Ек ті!..—кызкө сувкөмөн, нөшта-на зуртана гөлөсөн горөдіс Јогор. І Өлөш аззыліс, кызі оқос костөд пырыс југөр возын Јогорлөн аірдыштісны сінјасыс. Өлөшлы ез ло лөсыд

да бөр иетіс аслас веждөс. А Јогор ічөтжык гордн-нын скөраліс.

— Кущөм-нө ті сізкө јөз, он-кө вермө убе-дітны пөчинөкса мортөс, кодлөн абу-на заразі-төма јурыс. Ті төданныд-ө та бөрын, кущөм колана морт сіјө міјанлы?

— Зев бура төдам,— чушіс Прохорлы.— Те, Јогор Павлөвіч, вөрад олан-да, он төд, век важ мозыд чајтан. Кызі татыс мунтөзыд те горзывлін собраніејас вылад, сізтө өні он гор-зы, регыд тупкасны вомтө. Колана кыв-кө шу-ны—возын гөгөр малышт, пелјастө суса віз. Ме-ө ужавнытө ег кужлы,—тані Прохор көсјіс венны ставсө, мыј сіјө медсуса ужалө,—а сіјө і візөда, мед бөжөс оз талны.

Пызан сајын нолнан мортыс друг бытө топыджыка матыстчісны мөда-мөд чужөмјас дінө. Асныров гөлөс жыннас мөдіс вістав-ны.

— Воzza онас-на, кор ме төдмалі. мыј дінјоль устјеө көсјөны строітны механізірован-нөј вөрпункт, ме пырыс-пыр веждөрті, кущөм колана мортөн ме лоа сені. Сетчө ме сурі кокніа, но вөчөма лоі еща-на... еща... ставолыс төдас, мыјла тајө јөзыс кутісны мешајтчыны міјанлы. І өд вөчлан-нын, да торкасны. Со, струб-тө өзтөмыд... Кусөдіс Боріс, пөчинөкса Проко-пеллөн пыс, ассө сотіс, но кусөдіс. Чөртыс төдас, мыјла век вескалөны сы шөро-возө, мыјла сујсөны... Ті асныд төданныд, мыјөн по-

масіс Гөдкыркөщ делөйд. Көсји лоны дінжол
устјеын началькөн, а муртса-муртса ез кон-
жыштны. Но тани ме неуна ачым мыжаыс, выв-
ти-нин жарөја мөди мыждыны Микитөс. Сижөс мез-
дисны, а менө левакөн шуисны. Левак нимнад
дерт позас-на, тыдалө, гожживны. Ме төда, мыж
колө өни вөчны: Вешышта, најө ног, вескыд-
ланыс да гожса кос поводда мөда виччысны.
Секі расчитатчам, мед ми ещаөн, но ми скөрөс.
Жугөдныд—не стрөитны, уна јөз оз ков.

— да, Јогор Павлөвич,—сек бостис кыв Ко-
нө,—јөзнад ми гөлөс лоим, өтнаным колим. Та-
јө ескө сөкыд шунысө да збылтортө он дөб.
Тажө мөвпјасыс кусөдөны надејатө. дај, нинөм
дөбнысө, мијаныс-ылөжык өнија мијан сорнија-
сыд оз паскавны. Тани позө виставны кызи да
мыј думажтам ми. Ме ачымөс і боста. Пыран
крестанин ordad сапөгтө вурны, виқөдлан гөгөр-
бок, чайтан: тан позас і сорнитыштны. Маласан
лун, маласан мөдөс... Мукөд дырји чушкан, кыз
шуасны, меддојманинас-нин. Сізітө і сізі, шуан.
керкаыд, Онтон Іванович лі, мукөд лі, важмөма-
жө, вијалө, кызкө-мыжкө дурдисны і стрөитчыны.
„да, Кондратеј, матөвоим,—шуас сіјө,—быдлаті
мөдис вијавны. Колө ескө стрөитчыны бостчыны
да кущөм ногөн? Кызкө выл ногжык ескө ко-
лө, планјас серғи. Вот өни неуна і виччысышта.
Бур јөзыс да властыс-өд абу өтка—морт“. Ти
ақзаныд, мыј шуөны?—гөлөссө лептыштіс Конд-
рат.—Власт вылө надејтчөны, партија вылө.

Вот і шерстїтõны мїжанлыс жõзтõ. Колõ лõгõдны колхозникжассõ, мед асныс вужасны мїжан дорõ. Та могыс бура вõлі пунктõма ужсõ Павел Иванõвичлõн, і ез-кõ вõтлыны сїжõс колхозса председателыс, сїжõ ескõ вõчїс делõяс. А тõданныд тї кушõм способ сылõн вõлі? Ачыс чõртыс ошкас. Во чõжõн не вõчны нї õтї выхонднõй лун, пестер щак важõмыс штрапужтны дас трудõденõн, а государство возын век сõс-тõм, век медвозын да кык мында поставкажас-тõ мынтõма. І кужїс кывнас мавтыштны. Õтї кывжõн—сылыс колõ велõдчыны мїжанлы.

— Та жылыс і сорныс,—Конõõс зугїс Жогор.—А вот тї он кужõй. Пожõ, да он кужõй.

— Чõрту тїжанõс,—друг скõрыс горõдїс Прохор.—Он кужõй да он кужõй. Менам мындасõ те вõчлїн-õ? Ог кõсжы ме сесса кланчїтны. Тырмас, жõзыслы уна-нїн шõпкõдлõма. Пõлза ічõт. Не клужот, тыдалõ мїжан. Мõд ног колõ. Черыд-кõ оз пыр чõвтõм гымгаад, сїжõс азласõн*) кылõны. І кыям. Мед тырыс черїжас-наыс бостчам. Колõ ідравны Свежовсõ, сїжїсõ-кõ ег вермõй, ідралам мõд ног. Пастуктõм стадаад кõжїн кõжаїн. Мед мї тажõ дї вылас õтнаным колїм, сетчаңсаң, границажас сажаңыд отсасны, сетõнї мїжан дор унаõн-на. Мыж сїнжастõ сувтõдїнныд? Õтї, õтї тор колїс мїжан кың, со сїжõ.

*) Азлас — острога, черї кыян брудїе.

Пемыдінө велалөм сінјас вэрті Прохор кы-
рымын мыжкө чіркнітіс.

— Нөжжө...—пызан доргыс кыпөдчыштиг моз
гораа вашнітіс Јогор.—Кылас...

Но сек кості зуртыштис өзөс, і Өлөш налы
мыччіс асгыс повэом чужөмсө.

— Прохор Івановіч, көт мыј жылыс сорнітөј
меным вескод, і гөститөј, сөмын енө локыс,
кызкө бурөн, тышөзгыс ен воөј, јөзыс шы-
часны.

— Мыј те, мыј те, Өлөксөј Пантілөвіч,—мелі
гөлөсөн секі шыасіс Конө.—Міјан костын вен-
эом лоны некор оз вермы. Өні мі олам вокјас моз.

— да, сорөн өтувтчім,—румкаыс јуөм бөрын
гораа вашкөдөмөн бара бостчіс Јогор, кор Өлөш
бөр пөдлаліс өзөссө.—Тажө власт вужјасігас мі-
јанлыс ен кывзөј, еновтчід республикасыд. А өні
кущөм?

— Мыјөн-нө төдан воэөсө, Јогор Павлөвіч?—
шыасіс Конө.—Секі полімө, шуам, бара сурамө
іностраннөј капітал улө. Көсјім-өд аслыным став-
сө... Націја! Гөгөрвоан те сіјө? Комі націја...

Конөлөн чужөмыс сорнітігас вөлі сецшөма
векыштчөма, мыј Прохор ез вермы кутчыс-
ны серөктөмыс.

— Ылалін! Ек те, націоналіст! Аслыным став-
сө!.. Не сын-нын делөыс, сізкө нінөм і бол-
гынысө. Колө дејствуйтны і не думайтны, кодлы
лоас... төдөмыс-нын, не міјанлы,—і Прохор міс-
төма нуммуніс.

— Вернө!—ружөктіс Јогор.—Вај китб.

Прохор Иванөвич чургөдіс кісө і ез ештыны разны кіјаснысө, кызі, кылө, матыстчыс гым моз муркнитісны тракторјас. Тајө Важкукјөрсан сикт куға воіс демонстраціја.

— Косалө, вот коді косалө морөсјасөс...— кіјассө мынтөдіг моз бара ружөктіс Јогор.

XIX

Пөчинөкын рөмдіс. Ідрасөм бөрас Луба пук-сіс пачвоғ пелөсас, бостіс моздорас унзіла Ва-нушөс, недырінік лапкөдыштіс—і сіјө унмов-сіс. Ваңуш лолаліс небыда; керка пыщкын вөлі лөң, весіг кыліс залавка вылын сулалыс каш-нікө пырөм гутлөң қізгөмыс. Тајө лөңтасас і ојбыртіс Луба. Узыны-кө, мед-нін узыны пөчинөк-наннас.

— Ты-ы-ы-л!..—друг пасвартіс рытја вугра-лөмсө сөдтылка.

Луба дрөгмуніс.

— Бласлө крістос...—термыштчіс шуны Луба, а унмыс разаліс, кызі струбаыс вөла вылө петөм щын. Чеччіс лабічыс, шујга кырымас Ваңушөс кутіг моз корсіс Прокопејлыс шабурјассө, кі пөвнас волсаліс куш жожө, јурлөс пысәді нөш-та шыбытіс дубас да пуктіс Ваңушөс.

— Узышт, сөлөмшөр... узышт, јен текөд...

Но ывлаын сөдтылка ез лаңт: горзіс вом тырөнныс, поткөділіс рыт кежлө лаңтөдчөм чөв-сө, терпіттөм шогөн јөнтіс сөлөмсө Лубалыс.

— Мыҗ-һин оз уҗ. Петавла ме теныд!

Восыштліс керка ӧҗӧс, голһнітіс голһан...

— Кы-ыш!. Мыҗ сени те вешщужтчан...

Сӧдтылка нӧшта ӧҗыс жуковтіс Лубалыс сӧлӧмсӧ, сек-жӧ кӧрт нырнас самасіс кокалан-інас, лувкнітіс-кыскіс сетыс пучеҗ, нужӧдліс голасӧ, пыркнітіс вір рӧма журнас да пу дін-ыс зев лӧсыда печіктҕіс. Сӧд шӧвк гӧннас сес-са віҗкӧдліс піпуҗас костӧд даҗ вошіс.

Луба куҗім пӧв бласлӧвітіс керка-картасӧ, ыжыд пощкӧн пыкіс кілчӧ ӧҗӧссӧ, пыріс керкаӧ, водіс.

Ез уҗысы Лубалӧн. Уҗны куҗӧм сінҗас воҗас, гожса руд воҗыскӧд ӧтщӧщ быттӧ сӧрсӧн-бӧрсӧн кущӧмкӧ ру пыр Луба дінті кывтісны колӧм олӧмсыс серпасҗас. Ок, кущӧм делӧ каҗ-гыштлыны најӧс.

Луба, вошласӧмӧн, бара да бара бергӧдчыв-ліс челаҗ дыр кадколастас, кутчысас сіҗӧ пом-саҗ, кысаҗ вежӧртӧ, воас ӧніҗа куҗлӧм інӧҗыс, а сесса... Сесса пом, ӧті курыд шог, кулӧм чӧв. сӧмын Ваушлӧн һіскӧм, гутҗаслӧн рӧмыд піас стеныс-стенӧ лебалӧм. Но пыр-ӧ вӧлі гажтӧм? Ез. Лубалы вӧліны зев гаҗа кадҗас. Помнітӧ, налӧн вӧлі порс сінҗас гыrsa ӧшінҗаса сӧд кер-ка; лымҗӧс, керкаӧ пыріс баҗыс, тувҗӧ ӧшӧдіс вӧралан пішщалсӧ, лузан кӧв җывыс шедӧдіс кущӧмкӧ чукла пу тор да горӧдіс:

— Лубуш! Тӧдан-ӧ ескӧ, мыҗ ме теныд ваҗі талун?

Секі Лубуш, куз дубаса, көч гөн коф не-
быдік жургі көса торја, чој-вок доргыс термышт-
чїс леччыны паччорсыс, жуасана сїнјасон сувтїс
батыс воқо.

— Налы тед, муса нылөј, печкан. Серкоыд
зев ыжыд козгыс увтїс. Вув вув вув-пө, Лубуш
лы печкан; а ме перјї да і вајї. Кор мамыдлыс
куфел да зіла мөд печкыны.

— Селкоыд увтїс?...— нїмкоф пырыс сек
шуліс Луба.— Кушөм те бур, Селко... Көсјїс ескө
сывјыштны Серкосө, сөмын Серкоыс вөлі скөр,
муз—мурыштчөмөн чепөсјїс пызан улө. Секі Луба
конјыштчїс, угїс жождө, мөдіс бөрдны.

— Бөрдны мөдан— печкантө бөр нуа вөрө,—
горөдіс батыс, і Луба, бытөө ез і бөрдлы, мө-
діс серавны: мөд ног ез поз, выл печканыд жал.
Ок, кушөм гажа вөлі сек Лубалы.

Но Луба нужалїс, і кык во мыстї печканыс
сүгдіс-нїн тујны. Нывпоснїјас мөдісны нуөдны
лунпукны. І сїјө батыскөд закажїтїс мөд печ-
кан, не вугыр ыжтаөс—прамөјжык печкан. Пер-
вој печканыс-кө вөлі первојја шупөдөн, мөдыс
лої—мөдөн. А сы бөрын і којмөд. Велөдыгнас
вөлі мамыс. Луба помңїтө рытјас, кодыр ассө
мөдіс лыддыны ыжыд нылөн-нїн, секї мамыс
посвоқозыс вөтчылас вөлі војпукө муныс Луба
бөрсә да велөдас.

— Јөз дінас, нылөј, ен дур, рамінїка пукав.
Пїңасөмјас мед ез вөвны, гөл бат мам нылыдлы
кырјылын быдмыс берба моз колө нукдасны.

Агтö вiз: најтöссöматö некod оз бост... да печкы зiла, мед чöрсыдлөн бергалöмыс шуҗлалiс, мед шöртыд кöзыдын заветка моз ез op, мед гөрöдыс jem пысö ез крукас. Шöртыд да дöраыд нылыдлөн чужöмбаныс. Јона печкы, смотрi! Нывбабаыдлөн—тајö ужыс. Мун-но, мун, блас-лөвeјса,—кольöдас вöли мамыс Лубаöс, ачыс бөр пырас керкаö, јөгпешас öзтас выл сартас да мöдас воçö нужöдны шöрт. I куç-жö тајö шöртыс... Уна жö мајыштмунöм нужалöма тајö шöртыскöд немчöжнас дај уна i косассöм паскöмнас овлöма.

I Лубалы тајö, мамыслөн велöдöмыс, небыд нiнпуö пöс сiр моз јiжiс, морöссыс пернасö моз вiçiс: Луба лоiс рамiник, быдөн воçын копрагыс, уна шöрт печкыс, шылыд дöра кыыс.

— Кывзысыс да ужалыс кöзајка лоö,—секи шупыштлис аслыс Прокопей-жöник. дај Прокопей ез вöв гöбöч турун код омöлик: вылын морöса, паскыд пельпомјаса, выл сöд дукöса, гожса кöч ку выл шапкаа. Молодеч.

Луба бара-жö помнитö нiмкод тыра рытсö, војпуксö, кöни кывлис вiччысанторсö.

Помнитö, Макар пöль ордын вöли војпук; керка тырыс пукалисны нывјас; кöщасын, жожас да көн-сурö валмасiсны том јöз; öғi ворсiс талланкаөн, нывјас сылышталiсны. Луба пукалис кöщас лабичын да сартаса бiсаң ез вöв некущöм југыд, печкiс кi маласнас, но Луба ез лöгав, нi ез скöрав. „Кыс-нiн мiжанлы,—думајтiс

Луба,—јенув пелӧсас мед-нин бур јӧзыслӧн ныв-
јасыс пукаласны“. Пырісны арлыдажык том јӧз.
Пӧлат увсаң гӧгӧрпӧв віӧдлісны да ӧткӧн-ӧт-
кӧн пуксалисны нывјас костӧ. А Прокопеј пук-
сіс Луба дорӧ. Сӧмын ез дыр пукав Прокопеј
Лубалыс јуавтӧг, кызі і вӧлі секса став том-
јӧзыслӧн, Луба улыс Прокопеј нещыштіс печ-
кансӧ, ош лапа кырым гӧгӧрыс гартыштіс Луба-
балыс тыр кӧсасӧ да турі-тарі кыскіс пӧлатӧ.

Муџера нумјалигтыр вашкӧдчісны нывјас.

— Мусукасӧны...

— Мыј-нӧ тешыс? Ӧд Прокӧыс—жӧнік, гӧт-
равны-пӧ кӧсјӧны.

— Чӧ-ӧв, ныланӧј...

— Medja! Сіјӧ і віччысам... Січкӧ нывсетӧм
регыд лоӧ.

Та куза сорніјасыс тајӧн і помасісны, бара
мӧдісны сывны мӧлӧј жылыс помтӧм сыланкыв.
дај шенџан торјыс, на ногӧн, тани нинӧм ез і
вӧв. Тајӧ вӧлі обычај, ныла-зонма кост ра-
дејтчӧм: кајасны пӧлатӧ, вашкӧдчыштасны і бӧр
леччӧны. Сӧмын кущӧм ныв оз кај, секі—ој-ој!
Зонјаслӧн дыр он чегјас, нывтӧ бостасны да ма-
чыштӧмӧг мачыштасны пӧлатад. Ӧд најӧ нывјас,
мыјла лыстӧны петітчыны зонјаслы.

Прокопеј да Луба вашкӧдчісны.

— Те гӧгӧрвоан, Луба? Ме тенӧ гӧтыр вы-
лӧ кӧсја бостны. Мыј кӧт мі і нӧл вок... мыј
сіјӧ нӧл вокыд? Ме ас вын вылӧ надејтча. Кы-
лан? Талун менам бат-мам тіјанынӧс, корасӧны.

Онтај ужнајтігөн вөлі шуоны, ми-пө талун корасны мунамө. Казтыштісны тенө, сетчө-пө мунамө, кушом? А ме налы, меса, коді муса ті-жанлы, сіјөс і коралөј. Најө і шуоны, ферт-пө-нын, буді сетчө. Кыс-нын-пө міжанлы вылын кіл-чөа керкајасас пырны, кык гөлыд-пө, кызі шап-ка да журын жүргі матынөс, лөгаласныжык. Гө-гөрвоін? Сөмын вот мыј, Луба, воэвыв вістала, көзаіныс лоас со есіјө кабырыс.

Прокпеј ез пөрјав. Луба лоіс Прокпејлөн гөтыр—керка пышқас көјмөд ічмоң, уж вылө котөртігөн гусөн мөз наң корка жірыс, жізыс өтдортчөмөн сінванас чышјан помсө көтөдыс.

Оз, куға думајтны та јылыс Луба оз вермы. Тырмас і секса нукуыртөмыс, быдөнлы кевмы-сөмыс. быдөнлыс відөм кывзөмыс, і тајө кысгіс кык во.

Но кодыр Прокпејлөн бағыс гөгөрвоіс пі-жан костас олөм эугсөмсө, ічмоңјасыслыс јокы-шөн ветлөмсө, секі чукөртис піжансө да шуіс:

— Эвер-пөтка өтувтчылөны піжанөс быдты-ны. А кодыр піжаныс быдмасны—асныс гөзјасас-ны да бат-мам дінгыс разалөны. Бур бат-мам дінын быдмінныд ті. Кујімнантө гөтралі, кујім-наныдлы стрөіті жүр сујанівјас—өні верманныд разөдчыны. А ме гөтыртөм пікөд кольча татчө-да нөшта сіјөс гөтрала.

Прокпеј гөзјалы мөјвііс пөчінөк, Вөрју јы-лын, ылын, бурещ тані, кысаң думнас бөрынт-чывліс Луба. Но секі пөчінөкө кајөмыд Луба.

лы вöлі чöскыг мынöм кодöн. Öд тани ез вöвны нi пöрыжык моняс, нi енка-ажка. дај јöзыс завiдујтисны: мајбырјас-пö, олöмнад паскöдчыны позö сiнсузмöныд, вöла-пö öнi пöчинöкад, сещöм закон сарсаң ем, логотајас емöс. Ок, нiмкод пырыс Љуба кајс татчö. Кушöм сöлöмсаң најö том гозја кутчыгисны уж дiнö... I олісны. Кöт i ез куж мелiасны Прокопеј, Љубалыс ез уна кывзыс-нi, кадјасöн скöралiс да век-жö öтi морт, не дасöн. А öткөн быгылтчыс керсыд позö öтарчыштлыны. Сесса лоiсны челад—Борiс, Öдук, Љја да Ваңуш. Олісны сöкыда, луныс-лун, воыс-воö мырсöм помыс. Быдтыгисны. А öнi со, кор најö быдмiсны, мунiсны Љуба дiныс. Со најö, кујим чоја вока, серпасассöны Љуба сiнјас воын; термасöны, бытö кодјасöн-кö колöмаöс да суöдöны, котöртиг мозыс горзöны сылы, мамыслы, но сiјö оз гөгөрво. „Муса челад,— бытö шуалiс думсыс Љуба,—кытчö тi котöртанныд, вошинныд-öмöј, гортыд-öд тани“. Но најö век котöртисны возö.

I друг Љуба кыліс: кодкö таркнитiс öзöсö.

— Кöзајка! А, кöзајка? Кылан? Вост!

Љуба повзöмысла ез вермы весiг вöрзöдчыны.

— Алi уған? Ваңушыд-нö узö-жö?—тöдмöдöм пыддi-нiн шуiс Ваңушлыс нiмсö Прокопеј. Љубалöн морöсыс лiчмунiс.

— Прокопеј, те?..

— Öерт, ме... вост.

— А ме талун ег віччыг...

— Ен-нін шыав, старука... Јона і термасі... Віжодтө, аслам немө көт өтіыс-да, төлк вылас вескавли-жө. Налөн бурещ колхоз праһник, лубілеј... Вануш! Чеччы Вануш, али узө-нін?.. Но мед узас, ме ескө сылы „көч гөснеч“, колхознөј гөснеч вајі, Мітрејлөн гөтырыс пуктіс-да. Нала пуктыв сылы чеччиг кежлас. А теныд, көҗајка, завід-жө? Ха-ха! дерт, шу, завід... колхоз гөснеч-өд. Устө гыжышт, көнкө-өд лудіс-жө...

Љуба первојсө ез ескы аслас сінјаслы, пелјаслы, но-өд тајө збыл; сы воҗын сулаліс Прокопејыс, сещөм бур, мелі гөлөса, ташөмыс сіјө некор-на, некор ез вөвлы.

— Јона і лудісны усјас... лунтыр... матајтчылі. Сізкө, усканөј, ен пөрјас,—шуаліс Љуба.

— Воі ме сетчө рытын,—пуксөмөн-нін мөдіс віставлыны Прокопеј,—пырі Мітреј ордө... Бурещ уж вылыс воөмаөс. Чес-чесју прімітісны... Прокопеј Гаврілөвіч-пө, важөн-нін ен во-лы, унаыс каҗтывлам. Но тајө ставыс поснітор, шактар, җе таын вужјыс. Узі-олі, кыз шуасны, гортын дорыс буржыка. Аскінас муртса-на сінјас потісны—чај сајө. А сен-өд абу міјан ног: чај јуиг костыд музыка ворсө, Москвагаң, радіо шусө. Јуам і кывзам. Вілкіөн сущјөдлам пражітөм јај. долыд сөлөмыдлы сещөмінад овнытө, віт ошкөс өті здукөн віөм бөрын код долыд.

Муни ме, сесса, бригадајаскөд jubилејавны...
Төдан, коркө-тај көни крес чомјид вөвліс?—
Сетчө. А сені стрөјбаыс өні—амің. дінјол до-
рад код-жө гырысөс. I тырыс сені скөт. Јуа-
лан: кодлөн? Колхозлөн. Ставыс колхозлөн. Көт
і абу аслад, а нимкод, сөлөмыд радлө.

— Со-тај, вот-тај,—шенчыс Љуба.

— Тајө өмөј-на,—өтарө өдзіс Прокпеј.—
төдчанаыс воґын. Пуксім мі, етаґ, Мітрејкөд
Важкукјөрө, а јөзыс козувкот мында, вөччөма-
өс шөвк рөма бобулјас моз дај өтарө воөны...
друг көнкө уркнітіс. Мөвпышти: кымөрыс тај-
нө, меса, абу, а гымыштіс көнкө. Сесса мөдыс,
којмөдыс... өдзісны мөдјас, унаөн... бығтө став
муыс мөдіс тіравны. Сесса мыччысісны... шын-
бус воөны антонобілјас, тракторјас... горзөны.
I оз шенчыны. Бығтө сізі і ковлөма. Вот тајө-
нө міјан колхозлөн-жө, тајө щөщ... I некод оз
лөгав, оз венчы... өтувја, візөдтө. Вот олөны
дај овмөдчам-на-пө.

— Кыс-ңін міјанлы сещөмјассө,—ышловзіс
Љуба.

— Те, көзаяка, сіјө некор ен шу... А төдан,
мыј менам төдвылын? Локтіг чөж думаяті...

— Мыј те, Прокпеј...

— Повзін?... Ог торк... ха-ха-ха! Міјан нн-
нөм торкнысө. Кылан, ннөм...—сесса небыд-
жыка содтіс:—Көзаяка, кыз те думаятан? Оз-ө
ков і міјанлы выл олөмлаңыс вужны? Абу-өд
дыр. Комын воөн чөжөм ембуртө бостін кыңа-

улад да і мөдөдчин. Жуаласны: кытчө-нын Хуторковыс мөдөдчөма? Сиз-тај, јөзсө суөдны, вывті-нын ылө колөмаөг-да.

— Көзәин... мыј сорңитан?—повзыштис Луба.—Гортыс мунны? Ачыл-ө те? Өд комын во... өд тәні горт мијан. Кызи-нө верман колны горт-тө? Мыјла-нө ескө мырсимө?

— Көт ескө лаңтин, көзәјка. Нинөм мијан абу: вот мыј ме шуа. А јешцө ег кывзылөј пинылыдыс.

І сек-жө Лубалөн југдыштисны сінјасыс, вој тулысын бытө медвозза чикыш, лебыштис јурас вөвлытөм мөвп.

— Прокпеј,—думајтана чужөмөн шыасис Луба,—кыз те думајтан? Гашкө збыл лөө буржык, пи-ныв дорад-кө мунам. Өд најө корөны важөн-нин.

— Пи-ныв дорө шуан?—сувтыштлис Прокпеј.—Кыз шуны... Гашкө і збыл лөсалас, көзәјка. Ас јөз дорад век-нин буржык. дај көзәинис сені—Гриша затыд. Гортыд лөө матын-і, позас виөддывлыны. Көт кушөма мөдан овны, а век-жө ас вөрваын, сінјол устјеын.

— Сіјө-өд і ем,—радлыштис Луба да бара лебыштис јурас чикыш-мөвп: „Өдукыд-өд абу-жө кос пу... кага виңны мөда“. Сесса нөшта да нөшта талаңө мөвпјас... А тулыснад лунвывсан уна чикыш воөмыд висталө тулыс воөм-нин.

дыр-на сорңитисны гозја. І көт најө вежө-рын да сін воңын выл олөм серпасјасыс тыдовт-

чалісны ру пыр моз-на, кіён малавны поґіома,
век-жө төдчіс кущөмкө надеја.

— Бурыс лоо оз, а воштыны мїжан нїнөм-нїн.
Өнїја дорыс гөла овны некыґ-нїн оз поґ. Сїґ-
кө јона дырыс нїнөм і думажтны. Колө вїстав-
ны Өдукыдлы,—щупыштїс Прөкопөј.

А сек костї мыччыґс-нїн шондї, асја төв
вөрґөдїс пујас вылыс корјассө.

XX

Пажын гөгөрын асыввывсаң пөлыштїс ул
төв. друг пожөмјас өвтыштїсны гөрдөдөм ту-
ганјаснас, шарґыштїсны увјаснас, сөгга мөдїс-
ны нукласны. Ул русө кылісны і ґвер-пөтка.
Кымын јона гудыртчїс јенежыс, сымын најө ло-
їны горажык гөлөсаөс, сусжык кока-бордаөс.
Крука ныра уркај весїг вунөдөма ассө, пожөм
колјас јїрөм пыддї вөтчїс шөвк јура лөґ бөрга
да тајөн муртса ез вї ассө. Мїча платґөа лөґ,
мед не шедөдчыны пөла вома уркајлы, лебїс
кытчө-сурө, а сы вөсна, мыј тајө ґелөыс вөлі
дїнјоль вөрпункт кушын, лөґлы воштысны не-
кытчө, сїјө і лебыштїс вөручасток контора до-
рө, мөд судґасыс аґґїс вогса өшїң да өдјөжык
ускөдчїс сетчө. Уркај—сы бөрга да шпоркнї-
тїс бурещ Свежов Грїша јурсї дорөд. Свежов
копыртыштлїс јурсө, өвтыштїс кїнас, но уркај,
керкаын велавтөм сїнјаснад-да, ез аґґыв Све-
жовөс, комнатасө кышовтөм бөрын бара жбырк-
нїтїс Свежов јур весттї, зургыґс сґеклөө да жуја-
лөмөн усї пызан вылын кујлыс бумагајас вылө.

— Астө вунөдін?—Уркајсө кіас бостіг моз шуіс Свежов. Чужөмыс сылөн вөлі зумыш, сін-јасыс неуна гудырөс. Тащөм жугылнас Свежов некор-на ез вөвлы.

— Со і дурін,—уркајлы бара шуіс Свежов.—Астө вунөдны оз ков. Чајтін бур вылө, а јуртө муртса ен чег.

Сек коста уркај востіс сінјассө, Свежов сіјөс пунктіс вогса өшің дорө, бергөдчіс пызанлаң да, кіјаснас јурсө пыкөмөн, пыдысаң ышловыс.

Свежовлы, тыдалө, вөлі зев сөкыд. Сылөн думјасыс вөліны курыдөс і лөгаланаөс. Лөгаліс Асныров вылө. Сылы Мікіт вісталис, мыј командіровкаө Свежов ветліг кості Асныров вөтлысөма гөтыр бөрсаыс—дуңа бөрса. І тајө, тыдалө, збыл: дуңа өні өтдортчө Свежовыс, жугыл і оз велөдчы. Тајө-жө сетіс төдны өні і Парпенова, вөрпунктса счөтовод.

Тулыссаныс-нын Асныров вылө ескытөмлуныс Свежов пыцкын өні өзјыштіс уна пөв. Сіјө төдіс, мыј Асныров муфөр да быд зураслөмын өні кутас ыстысны на костын личнөј счотјас емлун вылө. Ок, кушөм зывөк кутіс лоны Асныровыс.

Та кадө өәдсө кодкө таркнтіс да зев өдјө ныріс Педөр.

— Грігоріј Петровіч,—пырыс-пыр мөдіс вітавын Педөр,—јенежыс гудыртчө, тавој, тыдалө, зермас, поводфаыс вермас дыр кежлө зуг-

быны. а мијан кос турун кујим гектар вылын кујлө. Оз-ө ков субботник вöчлыны? Став счöто-водјаснад да лавочникјаснад-кө ветлам—турун-тө кабыртам-на зерöчыс.

— Колö чукöртны,—друг быттö кокнöдышитис Свежовöс. Сесса јуалис:—А кöни-нö Асныровыд, мыјла ачыс ез во?

— Асныров? Ез-öмöј татчö воы? Öбед бöрын мијан дорыс сiјö кытчöккö мунлис.

— Проклатöј морт!..—пиң пырыс шуис Свежов.

друг пöжарнöј вышка вывсаң мöдiсны звöнитны. Педöрöс Свежов щöктис чукöртны јöзöс, а ачыс котöртис вышка вылö. Вышкаыс вöли вöрпункт дорас кыксо метр сајын, нöрыс јылын.

Вышка вылын, стöрöжсыс кыңа, вöли нöшта кодкö. Свежов зев зiлöмөн вiçöдiс, кöсјiс тöд-мавыны i каңалис: Асныров. Свежов кајиг кежлö сiјö бурещ вiçöдiс бiноклөн.

— Нырулад сотчö, а бiноклөн вiçöдан,—Асныров вылö лөг петöмсö ез вермы кугны Свежов. Асныров вiлыш пон моз здук мында вiçöдiс-на, сесса вочавiçiс:

— Јöзыс i сiјöс оз аңыны. Бур јешщö гор-тö воi да татчö кајi. Стöрöжјас-жö...

Стöрöж та вылö лөгасiс, мöдiс дорјысны:

— Мыјла-нö астö кыпöдан, Прохор Иванöвич? Вöжыксö-тај ме аңи. Те сöмын-на воiн-да... Мыјла-нö астö кыпöдан?

Лöз шына сынöд пыр зев бура тöдчiс, кы-

ні Вөрју кывтыдлан, вөрпунктсан кык-кујім кілометр выјаын, орччөн нолөд местаын-нын кыпөдчө сөд щын. I тајө шыныс, мылакө, зев јона повзөдіс Грішаөс.

Свежов кыв шутөг леччіс вышка вылыс да өдјө кутіс сетапны індөдјас воыс јөзјаслы. Сесса чеччыштіс вөв вылө да гөнітіс пөжарлан.

Пөжар кусөдны котөртіс став јөзыс: вөрпунктыс-і, сірлезан участокыс-і, турун пуктаніныс. Но пөжарсө возө паскалөмыс некущөм вын, тыдалө, кутны оз вермы. Му вывті кынчі біыс муніс пожөм јывјас кузаыс. Рөмдіг кежлө нөшта-на өдзіс, а јөзыс вөлі колмөмаөс, рузмунөмаөс-нын. Кажітчіс, абу музөма сөмын Свежов. Верзөма вөв вылын, куш дөрөм кежыс, восса морөса, сіјө гөнајтіс өві бригадасан мөд бригадаө, бытө лебаліс.

— Јортјас! Выннытө ен жалітөј. Тавој колө кусөдны пөжарсө. Тајө пөжарыс мөдас решајтны дінјол вөрпунктлыс возө олөмсө,—горзіс Свежов.

Но тајө віставны уналы ез ков. Мікітјас, Педөрјас, Глашөјас, дунајас агныс тајө-жө шуалісны, і, кажітчө, ловсө пуктасны, а білы оз сетчыны.

друг јур вестын чорыда гымыштіс. Ставөн ыжыда лолыштісны.

—Ак, мыла оз зер?!

I зеріс. Јона зеріс. Пөжар местасан первој кайіс ру, а сесса і сіјө дүгдіс.

Вөлі асја дор-нын. Быдлаын пукаліс ва. Мі-
кіт да дуна медбөрјаыс кыщовтісны пöжар мес-
тасö да музöмаөс, ва паскöмаөс, кыкөн мөдөд-
чісны гортö.

дуна бөрја вежонјасас пыр вөлі жугыл. Мі-
кіт таясө ез вермы не казавны да талун небы-
діка жуаліс:

— Гріша-а тенада костын, дуна, тыдалö, абу
ставыс бур. Вістав по-комсомольскі, мыј лоі?
дуна дыр нінөм ез шыав. Сесса ышловзіс
да шуіс:

— Ог төд, мыјөн помагас, Мікіт. Овны сө-
кыд, вывті сөкыд. Бөрја каднас кымын ола, сы-
мын сөкыджык. Öтi, öтi тор јірö менсым сөлö-
мөс, торкө мiјанлыс важ радејтчөмөс...

— Вістав,—вөрзөм сөлөмөн кутчысіс дуна
сојбордö Мікіт,—вај вістав ставсö, ен кол гыж
ыжда віставтөмін. Ме колөкө, і кывлі-нин та
јылыс.

— Мікіт,—повзыштөм сінјаса, дунаыс ачыс
кутчысіс Мікітлы сојас,—те, гашкө, збылыс-нын
төдан... віставліс Парпенова... Но сылы ен ескы,
сіккө содталіс сіјö. Сірлезан участкад ез сізі
вөв... Прохорыд—лок морт, но ме абу-на сещөм
лок... Сіккө Гріша төдö і... ас пыщкас зөбө...
сістö менсым сөлөмөс. Ме сізі і төді... Ог, ог
вермы возö тазі овны, талун-жö вістала сылы,
мед оз ескы, сіјсө ылөдлөмаөс лок јоз... Ок
те Наста, Наста!

Свежов та кадö куліс аслас комнатаын ко-
жа вылас-нін. Сіјö некущом ногон ез вермы
торјодчыны сещом мовпыс, мыј тајö пöжарыс
вöлі кодонкө котыртöма став Вөрју јагјассө
сотом могыс, щöщ і дінјол вөрпунктöс бырö-
дөм могыс. І унжык таныс. Свежов воцö сувтісны
не сөмын тајö фактыс, а сіјö ставыс, кодјас вö-
лісны дінјол устјеын ужалігөн. Керкајас öзты-
лөм да сыкөд јитөдын Налім Мішкалөн жагөд-
чөм, вөрвөчөмлы колхознөј производство на-
ныд сувтөдөм, Сөдкыркөщдорса аваріја да öні-
јаыс со—пöжарыс.

Свежов весіг пöсалис.

— Артмө систематическөј вредітелство!—пöш-
ті горөдөмөн шуіс Свежов.—да сещом јешцö
вредітелство, көсјөмјас: бырөдны вөрпункт, щын
јылө лептыны, к чортовој матері...

Но кодјас сещөмјасыс? Сіктсаң волицјас
алі вөрпунктын олицјас? А јурас јөктіс: „Став
тајö вөлөм торјасыс індөны сы вылө, мыј вөр-
пунктын кодкө ем, мыј став тајö пөж ужнас
кодкө вескөдлө матыса, дінјол вөрпунктöс тө-
дыс морт“.

Свежов чеччыштіс кожа вывгыс. Пөв-мөд
кышовтіс керка жожөдыс. „Збыл-өмөј сіјö, Ас-
ныровыс, сещом гад? Сіјö-кө, абу öтнас. Сы-
лөн емөс гуса кіјас. Сіјö ачыс оз вөч, сөмын
індалө. Но фактыс?.. Фактыс-өд менам абу...
Бара шуасны: „беспрінціпнөј склока“, öні нөш-

та содтасны — „беспринціпнөй семејнөй склока“. О, чорт!..“

Сіјө пуккіс пызан саяө, біјасіс лампаө, көсјіс заводітны гіжны пісмө, мөдыг ыстыны рајкомө. Гіжны выл ног, делөјас вылө талунја сінмөн віқөдмөн. Но друг сіјө пуккіс ручкасө. Сылы төдвылас угіс Педөрлөн лунга вісталөмыс, мыј Асныров турун пуктан бригадыс мунлөма воҗжык, а сінјолса вөрпунктө воіс сорөнжык. Свежов шуіс тајө делөсө јуаслыны да пісмөсө гіжны сы бөрын. Бөр водіс којка вылө.

Та кадө өқөс дорас матыстчісны кок шыјас, да Свежов ез і кывлы, кызі пыріс дуңа. Сапөг пыщкас сылөн болска кыліс зер ва. Көтасөм паскөма, сіјө кокныдіка матыстчіс көщас пелөсө, пөрччіс ва көлујсө, сапөгсө.

Кос паскөм пасталөм бөрын дуңа матыстчіс өшің дорө да дыр мөдіс віқөдны ывла вылө, өті чутө. Сесса бергөдчіс да чорыд восковјасон мөдөдчіс Гріша комнаталан:

— Грішук, он уҗ?

Гріша воча віқөдліс дуңа вылө:

— Ог, дуңа...—і бара, кажітчө, вөјтчіс аслас думјасө. дуңа блед чужөма, сулаліс Свежов воҗын; сылөн доршасіс сінваыс, дас вөлі чепөсыны түрөбөн.

— Грішук, муса Грішук,—друг дуңа шыбытчіс Свежов сылі вылө,—төда мыј вөсна торккіс міјан кост олөмыд, но те, Грішук, Нас-

та вiстало́мыдлы ен ескы, сiјö ылöди́с тенö, сод-
ти́с, мы́йс ез вöв.

И дуна вiставли́с ставсö, кы́зи вöли́.

— Тајö и ставыс?..—кы́ккö сөлöмганы́с се-
рöкти́с Свежов.—Тани́ и став гөрöды́с вöли́? Но
ладнö, тајö абу омöл... Ме вöли́ кöсја-жö-нын
горнитлыны да, со, делöјасы́с торкисны. А та
вöсна тены́д оз сулав вöли́ жугласны... Врагјас
велмöны, вот мы́, дуна.

И сы вылö вiқöдтöг, мы́ кыкнаны́с вöлины
муқöс, најö дыр-на горнитисны. Колöм лунса
вöлöмторјыс ез сет лантöдчыны думјасы́слы.

Асныров тајö асывсö ез-жö у́. Көт пöжар
вылын сiјö талун ужали́с и зiла, векжык вöли́
вöрпунктса актiв дорын, зев јона термасiс, тер-
мöдди́с јöзсö, но кодi төдас, гашкö мы́јöнкö и
öшыбитчи́с.

Помнитö: асывнас чеччöм мысты́ис перво́ј
сiјö вiқöдди́с ывла вылö, мед төдны, төнлунја
код-ö гажа да төла лоö луныс, и кор а́ззiс, ку-
шöмөн и кöсјiс а́ззыны ывлавывсö, друг төдвы-
лас усi Кузпелов Јогоркöд талун даскык часын
аззысöм. Сесса мунiс турун пуктыс бригадакöд,
а öбед бöрын налы шуiс, мы́ менам-пö гортын
емöс срочнöј делöјас, и мунiс.

Но сiјö сек дiнјол вöрпунктö ез мун, а му-
ни́с öти шор увтасö, кытчö и вöли́ кöсјыслöма,
да аззысiс Кузпелов Јогоркöд.

— Локтін?—јуалис Асныров Кузпеловлыс.

— Ме тани важон-нин. Менам асывсаныс-нин сдлом сото, а тајо менам овло зер воын. Мед зер улө не сурны, ме көсји озтыны вожык-нин, тенө виччыстог.

Та выло Асныров скөрмылис да висталис, мыј ташом куза пукалыс кос поводда борад лун кык-кујимто век-нин бушколасас.

— Ташом бушколасыс толыс і колө мјанлы. Тајо лунсө ми виччысим зоң во-нин. А те отнадон вермин торкны.

Тајо сорнитигон Прохор отарө скөрмис, сін-јасыс былалисны, вом дорыс быгјоссис да Кузпелов весиг думыштіс, мыј Асныровсө абу-ө пурома дур пон.

— Ег-кө вермө мукөд ногыс бостны ас кіө вөрпунктсө, бостам мөд ногон. Мед сотчас став вөрыс, а сукөд і вөрпунктыс і јозыс. Мед ми ещаон, а асланымлыс выннымос петкөдлам-на: сотныд да жугөдныд унаон оз ковны.

Та бөрын Асныров Кузпеловлы петкөдліс вөр кварталјасыс плансө, індіс прөсек, кыті ковмас мунны да кушом боксаң лезны бисө, мед толыс бисө нуіс сінјоль вөрпунктлаң, а ачыс термасөмөн муніс сінјоль вөрпунктө, мед зебны коктујсө. Сіјө кајис појарној вышка выло, мед вјөдны да нимкодасны, кызі мөдас сотчыны вөрыс да кызі мөдасны котравны повзом јоз...

— Проклатөј зер!—өні којка вылын кујлігон бара да бара скөралис Асныров.

А сесса, асывнас-нин, уж вылө мунтөз, мө-
dic думажтны, кушөмжык ногөн талун асыв ма-
тыстчыны Свежов дорө да оз-ө лөгав мыжав-
ны кодөс-кө Свежовлы матижык жөз пыс. Сек-
жө сижө коргис расчотнөй ведомостјас да бти ве-
домост вылө пунктис төрытја лунлыс числөсө да
мыкөд ведомостјаскөд щөщ нуис вөрпунктө.

Свежов комнатаө пыргөн Асныровлы паны-
дасис Педөр. Гөрдөдөма, сижө нинөм ез шу
Асныровлы, весиг ез виҗаас. Асныров дрөгмунис.
Но Свежов динө пырис волнөја, кызі пыр.

— Паршивөј делөјас мөдисны лоны мијан
вөрпунктын, Прохор Иванөвич,—ки сетөм бө-
рын шуис Свежов.—Кыз те думажтан? Случај-
нөј-ө тајө пөжарыс?

Асныров думыштіс.

— Ме думыс абу,—друг сөзөдис Асныров.—
Өзтөма вөлі бурещ сешөм кадө, кор төлыс
пөлтис гырыс вөрјаслаң дај ез өтілаті өзјы, а
ноль местаті, орччөн-орччөн.

Асныров бара мыжкө думыштіс. Свежов кы-
јөдис Асныровлыс быд вөрҗөдчөм, көсјө-нин
вөлі јуавны, кушөм срочнөј уж сылөн вөлі төн-
лун. Но Асныров панјис.

— Расчотнөј ведомостјас вајі. Рабочөјјасыд
шуасөны, төлыс жыныс-пө важөн-нин помасис, а
уждон век оз мынтыны.

Свежов відлаліс ведомостјас, медвоҗын ку-
шөм лунө најөс гижөма.

— Тајо-нө кущом кадө төнлун гижин, ен-
өмөј турун пуктан брігадакөд вөв?

— Луннас гижі, өбед бөрын пажунөз, пөжа-
рөзид.

Но Свежовлы сінмас усіс зев ічөткіктор: ве-
домостас чіслөыс переправітөма—первој вуш-
тыштөма, а сесга вылыс гижөма.

Асныров гөгөрвоіс, мыј Свежов зев јона
відлалө сыөн течөм чіслөјассө.

Најө велдыр јещцө сорнітісны. Асныров
нырмунан моз сетіс төдны Свежовлы, мыј сы-
лы, Асныровлы, төдса јөз кост сорні дуңакөд
балујтөм јылыс.

— Гад—өтї кывјөн—гад,—Асныров петөм
бөрын-нін скөра шуіс Свежов.

Рытнас бара-на кыкнаныс гижісны рајкомө
пісмөјас. Свежов гижіс сіјө, мыј төдіс. А Асны-
ров первој гижіс вредітелскөј актјас јылыс-жө
да бөрынас содтіс, мыј Свежов, кызі руково-
дїтел, ез куж ердөдны ні өтї врагөс, мыј Све-
жов бабнік да асгыс лічнөј семејнөј зугсылөм-
јассө вермас көртавны быдторкөд, весіг політі-
ческөј обвіңенїејаскөд.

Пісмөјас пөлучітөм бөрын рајком корліс
торјөн і Свежовөс і Асныровөс. Вопроссө шу-
існы „нејаснөјөн“, делө мөдіс кыссыны.

XXI

Кодыр Вөрју куза турун пуктөмјас помассіс-
ны-нін, і ужалыс јөзыс сувтісны ыбјас вылө,

секи Чугун Өлөш ловзис. Өни сылы Вөрју туј куза і лун југыдын позис ветлыны.

Сіјөн і талун Вөрју туј куза сіјө кајис пов-
төм сөлөмөн. Воис Кырјашор дорөз, коді усіс
Вөрјуө-жө Сөдкыркөщыс улөжык, кызі і пыр,
віқөдліс вөрпујас костті шор азө леччыс туј
вылө, віқөдліс бөрвылө, вужрасыштіс пожөм-
јас костын да понөлаинті кежис бокө, сесса туј-
пастөг вескөдчис Кырјашор катыдлаң.

Волісны шор чалјас, нурколастјас, нөрысјас,
сесса важ сотчывлөмін, кытчө өні быдмөма кык
керка судта вөр-һин. А сіјө век муніс, һи өвілаө
ез зугсыв. Сесса воис зев гажтөмін, өдвакө
коркө немнас көт өтисыс таті котөртліс вөра-
лыслөн понјыс. Нһинөмла вөлі волынысө сылы
татчө, вөралыс-көзаиныс таті пыр ордјывліс.
Өлөш сувтіс пөрөм пу дорө. Лузан возыс кыс-
кіс пөлан да пөлыштіс. Вөр костөд гораа раз-
ліс пөлан шыыс. Пөлыштіс јешцө кыкыс да
суса мөдіс кывзыны. Сылы воча кујимыс-жө
клубкһитіс сөд кырныш. Өлөш мөдіс тајө шы
вылас. І здук мысті најө вөліны кујимөн-һин.
Кузпелов Јогор аслас зөланік керка дорас ку-
лыс көчөс, а Устаыс бһнур дорын, номјасыс да
гебјасыс чышјанөн вевтғысөмөн, куштіс сөла.

— Волы, волы Өлөксеј Пантілөвич,—көч
вірөс кісө чургөдіг моз зуртана гөлөсөн віза-
асіс Јогор.—Віг лун-һин віччысамө, шуам, ты-
далө, вунөдіс-һин.

— Мыла-һө те, Јогор Павлөвич, сізісө шу-

ан,—нісö дözмөмөн, нисö нимкода вочавісіс
Өлөш. Сесса вічаасісны Устакөд.

— Пöрысмыны кутөмыд, Өлөксей дад, меліа
шыасіс Уста,—а быдлаө век аслыд колө. Со-
жө-өд кызі ковмас нектө овны.

— Ен-нін шыав, Јогорјовна,—гебјас вөтлөм
выв тошсө шын вестө ваіг моз шуіс Өлөш,—
быдногыс лоө овны. Тажө-ө думајтлі.. да жал
тіјанөс, ок, кушөм жал. А помнітан, Јогорјовна,
ен өмөј те вөв вөлөстас медбурнылыс? Быдла-
ті шаң, зөңвіза, збодер, плағтөјасыд кушөмөс..
Менам ескө пöрыс сөлөм-нін дај, сен нимкода-
сіс.

Өлөшлыс сорнісө зүгіс Јогор.

— Сесса-нө мыј-нін вылыс сіктас? Ньекөн-
на нінөм бур торјасыс оз кывсыны?

— Кыр-өд шуны, Јогор Павлөвіч.. Оз лока
овны бур јөз. Поводґаыс бур да турун пунктө-
мыс кызыс ештөма-нін, вундыны сувтісны. Сө-
мын-өд машинајаснад-да дыр оз тырмы, бур јөз
сіјөн көт кокнөдісны ужсө.

Јогор чорыда кызөктіс, Өлөш дрөгмуніс
код. Коркө ташөм торјас јылыс-жө віставліс да
Јогорыс чірыштіс.

— Ог сы јылыс ме јуав. Гашкө, помнітан,
щөктывлі төдмавны.

— да, да, Јогор Павлөвіч, пöрыс вежөрнад
ме і зікөз вунөдлі. Јуасі, зев јона јуасі. Ме ду-
мыс, бурторјасыд емөс. Омөліка лоі төдмалө-
мыс. Кодкө лунө етаз пукала өшің дорын. Өшің-

увті мунö Петыр Васкалөн пійс. Но, Öлөксей
сад-пö, гортад. Важөн-нин-пö кöсја пыравлыны
да некыч ог слöйма. Пыріс. Ме—јуасны-вістас-
ны. Сіјö менсым öті тор, мөд тор; мыј-нын-пö
вöчлан да кычі овлан, мыјла-пö колхозö он пыр.
А ме сылы бытö асламсан тенсыд жуалöмтö
чöвті, меса, вiстав-жö, те комсомолец морт.
мыј-нын вöчсö мөд мујасас, кывсöны оз-нин вој-
најасыс. Сіјö, мортыд, нінөм шуны, зев дыр
вiставліс, шуіс, помнітчö, војнаыд-пö вермас
быдлун лоны, Кітајын-пö војујтöны, јапонечјас-
пö кöсјöны мiјанкөд тыш панны, лыјсöны нін
весіг, чукöртöны салдатјасöс, вöчалöны пушкајас.

— Петыр Васкалөн пі, шуан? Комсомолец?—
сінјассö арыштöма, Öлөш чужöм дорö лок-
тіс Јогор.—Мыјжыкјас жуасіс? Кычі вiставлін?

Öлөш жöмдыштліс. Віçöдліс Уста вылö, бы-
тö кöсјіс жуавны сылыс, оз-ö-нин батыс во-
шавлы садгыс. Но Уста, повзөм сінјаса-жö,
сулаліс налы паныд.

— Быдтор жуасіс...

— Но, а те?..

— Ме? Ме вiсталі ставсö. Меса, вот сігі і
ола: лун војыд мiјан вöсна оз сувт, кодыр че-
рі кыјны ветлывла, кодыр сумöд корсны, шај-
подјас вöчыштала...

— Гашкö, мiјан жылыс жуасіс? Вiстав, ен та-
іт, аслыд-жö буржык лöö.

— Е-ез, нінөм мортыс ез жуас, ез і каз-
тыштлы весіг. дај ме, Јогор Павлöвіч, Устiнна

Јогорјовна, абу-жө-өд журтөм. Көт журөс вошта, а көсјысли-кө јен да бур јөз воғын, ог жө вистав тіјанөс. О-о-ог!

— Мі ескө, Өлөксеј Пантілөвіч, те вылө јона надејтчам-да,—ышловзис Јогор, кіјаснас малыштіс ракапоз журсө да термасөмөн мөдіс поманны көч кулөмсө.—А те, Уста, шыдсө унжык пу.

Сөлөм вылас Өлөшлөн төдчымөнја кокнам-мыштіс. Сіјө матыстчис воөм мысті пөрччөм лузан дінас да мыкө гудјысис сени, а пөрыс сөлөмыс тіпкіс, көсјис көзнавны Устаөс по-којніча гөтырыслыс катөдөм выл дубасөн, но думыштіс—сылы окота вөлі төдны, кушчөм мөвна Устаыс Мікіт јывсыс,—і кодыр Уста леччис шор дорө мыскыны сөлајас, Өлөш, мыссыны пыдді, вөтчис Уста бөрсө да Устакөд сувтіс өті колода вылө. Сени дыр најө сорңітісны. А шор дорыс кајөм бөрын Өлөшлыс Јогор јуалис:

— Јогор Павлөвіч, мыј ескө, ті-кө јавітчанын? Локыс-өд, ме думыс, оз ло. дај өні не-код-нын тіјанөс локнас јонаыс оз кақтыв. Гашкө вунөдісны-нын важјассө. Өні озжык-нын кулакавны, а тіјанөс і важөн оз кулакавны, гөлсаыс гөлөс.

Висталіг косттыс Јогор пощис Өлөшөс.

— Понјас вомад ачым ас вөлаыс ог-на-жө пыр. Тырмас, кујім во новлөдісны пішщалјас костын, ужөдісны...

— Гашкӧ і сіз, Јогор Павлӧвич, те вежӧра-
жык. Сӧмын піпӧв вӧснаыд, піпӧв вӧснаыд, ме-
са, колӧ тӧждысыштны: ӧд тенад невеста ныв,
немсӧ тани оз мӧд сігмыны, пӧрысмӧ. Ӧні-кӧ
бурӧн ладӧн јавітчанныд, гашкӧ і тӧлк бостас.

Тажӧ кывјасыс вӧрӧдісны сӧлӧмсӧ Устаыс,
весиґ ез удіт мӧвпыштны, батыс вылӧ дӧзмӧ-
мӧн горӧдіс:

— Кущӧм сінмӧн сіјӧ јӧз дорас петас, ку-
јім мортӧс-нін виіс-да.

І Ӧлӧш ез ешты вежӧртны, Јогор локыс ус-
кӧдчіс ныв вылас.

— Лаңт, стерво!..

Но Уста удітіс чеччыштны матысса понӧл-
јас сажӧ.

Ӧлӧш виӧділіс вірӧн сукмӧм Јогор сінјас
вылӧ да шыасіс.

— Мыјыс-нӧ те, Јогор Павлӧвич, нінӧм лок-
сӧ ез вӧч-да. Коңӧрлы тани сіґі-нін гажтӧм-а.
Ӧд том сӧлӧм-жӧ...

Гӧгӧр лӧніс. Јогор, скӧрысла чӧв олӧмӧн,
помаліс кӧч кулӧмсӧ; Ӧлӧш жугылтчыштӧма,
сулаліс керка пелӧсын, а Уста... код тӧдас,
мыј вӧчӧ Уста. Сіјӧ котӧртіс пујас костӧд да
кымынӧн ускӧдчіс коз увт ніщ вылӧ, кіјаснас
вевтіс чужӧмсӧ да дыр дај курыда кітіс сін-
васӧ. Коркӧ сесса бергӧдчіс мыш вылас, коз
јывјас костті виӧділіс лӧз јенежӧд котӧртыс
кымӧрјас вылӧ, чужӧм вывгыс чышкыштіс ном-
јассӧ.., вашкӧдіс аслыс.

— Мед лоо прокланітöма менö чужтысыс, тајö нурас кыскысыс... Ок, кущöм сöкыд мем шуны сіјöс бат нїмнас. Кущöм пез, кущöм зы-вöк сылөн ужыс... А јöзыс олöны, нїмкодасöны. Мыјла, мыјла ме кывзывлї сылыс, мыјла пышјылї, мыјла көртасї ськöд? Öд јöз-жö мы-нöмаöг кулак нїмсыс. Со пöв вескыда вїстав-лїсны сетчаңын, лагерас, возö тыр праваа граж-даңїнөн лоом јылыс... Ок, кущöм сöкыд.

І сек-жö Уста кылїс батыслыс чукöстöм. Пыктöм сїндорјаса, Уста матыстчїс батысјас дїнö.

Öлöш бара-на ловзыштїс, і бурещ öнї, Уста-öс бурöдöм могыс, сіјö лыддїс коланаөн коз-навны сіјöс дубасөн.

— Старукалөн колöма,—тірзыс кїјасөн лу-зансыс перјїг мозыс шуїс Öлöш.— А теd, Устїң-на, лöсöдыштан-да, бурещ гöдїтчас, новлан. Мыј сезса керан, коркö олöмыс-кö лоö, гашкö он-жö вунöд.

— Азöдöмыд-тај уж, Öлöксей Пантілöвїч,—лöг пырыс, но небыджыка-нїн шыасїс Јогор,—мед ачыс корсас, сы мында-тај і ужыс, сöмын-öд öтї суткї не узыны, сїктјасад нывбаба паскöмыд пощöсјасас öшавлöны понлы сојмөн.

— Мыј те, мыј те, Јогор Павлöвїч... Ассыд рöдїмöј нывтö сещöм туј вылö...

— Ладнö сы јылыс,—орöдїс Öлöшöс Јогор,—свїнеч порокид-нö сурїс ез?

— Мыјта-кö ескö катöдї-да,—термыштчїс Öлöш,—а вот пішщалтö нöбны ег вермы. Öз

сет сiјö донсыд. А пишшалыс бур, двухстволка, некодлы-на абу петкөдлөма. Јешшө-кө-пö кык дас шајт зарни сөм содтас — сета. Ок, кушөм бур пишшалыс.

— Сета, сета көт вiтөс, зарныд оз лы, меным ружјö колö. Кодöс те воажык катөдлин,— оз туй. Вај сiјö те регыджык бост.

Öлөш көсјыс. Сесга кыкис лузангыс вiт тувја свiнеч јокмыл, öти порок банка.

— Вот тајö бур. Тајö став зарни дорсыд сi-чим пөв донажык,— нимкодасис Јогор i тајö нимкодасөмыс вужис Öлөшли. Сылы кажитчис, мыј сiјö вöчö буртор: отсалö мортлы, кодöс мыјыккө оз радејтны јöзыс, кодлөн öни олөмыс сөкыд.

Важ оланногөн, важ думјасөн сiрзөм, выл олөм дiныс пышјалыс, јöзыс гусөн олыс, Чугун Öлөш ез вермы гөгөрвоны, кушөм сөд нурö сiјö пырö. I öти кутөдөн тани вöли Микит. Көт мыј сiјö ез вöч, көт мыј јылыс ез думајт—шөрас вöли Микит, аслас медтом пыс, пöрыслунјас олан кадлөн надејаыс.

Öлөш пуксис Уста дiнö, кодi пукалис би дорын да вiдлалис Öлөшөн сетөм дубассö. Та кадö Јогор пырис керкаторјö, i најö колисны кыкөн. Öлөш копыртчыштис Уста дiнö да сөлөмсааныс мөдис вiставны Микит јывсыс:

— Öни сiјö мијан молодеч. I ужавнытö зил. Сы вöсна i сiјöс бригадiрö пуктöны, i ошкöны јона. А вот ми сiјöс муртса ег торклöј... Бура ужалöмыс мездис.

Олош та жылыг ставсö ез вiстав. Најö кык-
наныс төдiсны-нын, мыјөн помаслiс Сöдкыркöш
делöйс. Олошлы сöмын окота вöли јуавны, мы-
ла Уста батлы, Јогорлы, колö вöли торкны кы-
лöдчан ужсö. Сijö та жылыг Усталыг јуалис, но
Уста сöмын i шуiс:

— Ме-нö мыјөн төда, Олөксеј дад. Ассыс
колö јуавны.

I Олош бара вежiс ассыс сорнiсö.

— Те, Јогорјовна, көнкө-öд ен-на-жö вунöд
Мiкiттö?..

Уста чышкыштiс гiнјассö. Најö дыр сорнiтiс-
ны мöда-мöдныскöд, казтывлiсны важсö, но кык-
наныс сек-жö кылисны пышкöсјаснаныс, мыј ко-
лöм лунјастö он бергöд, најö мöдыг оз-нын во-
лыны. Став надејаыс Олошлөн — öтувтны Мi-
кiттöс да Устаöс — вöли ру пыр тыдалана, ескы-
тöм. Сijөн i Олош нi öтi кывјөн-на ез вiстав-
лы Мiкiтлы, мыј сijö аззывлö сылыс важја пöд-
ругасö. дај тајö вiставнысö ез поз, Кузпелов
Јогор сылы нырас щуплiс: „Кöт чöртыс ышöдас
вiставны мiјан жылыс, ен вiстав некодлы“. Олош
ез кöсјыслы вiставны некодлы, i, тыдалö, тајö
кöсјыгöмсö аскöдыс нуас гуö.

XXII

Мiкiт вöли вöйтчöма ужö став аслас страст-
ностөн. Тöлыс сажö-нын ез леччыв гортас, ез аз-
зыв батсö, весiг ез кывлы сы жылыс. Öнi пöр-
тiс олöмö Свежовөн сетöм срочнöј заданiје:

динжад вөрпунктө тракторјас воіг кежлө ештө-
діс туј, кыті сиктаң мөдасны воны і трактор-
јае і вөрпунктлы коланторјас.

Сылөн томјөзыс бригада ужалис ударнөја,
Јагјас вомөн, лажјалыс нурјас вомөн, козја
вөр піті лоіс піскөдны тујсө. Но Кырјашор
вомөн другөн он чеччышт: сјө кізөр берегјаса,
жужыд кырја. Бригада тани ужалис мөд лун-
һин: вөчис пос.

— Пос мијан артмө на болшој...—мырјө чер-
сө сөтөм бөрын шуис Микит,—пожө куритчыны.

Нывјас да зонјас шумөн мөдісны пукгавны.
Ловжөдісны кусөм біпур да мөдісны варовитны.

— Мијан вөрпунктын, тыдалө, свадба регыд
лоө,—вісталіс Ола.

— Онө-һин Педөр сажө мун?—терыба шыа-
сис Микит да віжөдліс нумјалыс Педөр вылө.

— Митө мыј? дагөс,—серөктис Ола.—Код-
лөнкө-тај рынышыс сотчас да сјө-а.

— А-а...—шуис Микит да вежсис чужөм вы-
лас.

Ставыс гөгөрвоісны, мыј Ола сорһитө Гла-
ша јылыс—Микитлөн пөдруга јылыс.

— Оз алі мыј-нө сур Микитыдлы сещөмыд?—
шыасис Вера, а Ола бара содтіс:

— Уж вылас талун подручку-һин муһисны,
служашщөј гөтырөн көсјө лоны.

Горһиө јитчисны і мукөдјас, но код јылыс
сорһитисны, һи өтi морт һимнас најөс оз шу. быт-
тө сизі і колө.

Мікіт пукаліс чөв. Сы пыщкын гудрагісны Глаша вылө скөрлун і јөзсаң јанзім. Код төдө, мыј думажтөны јөзыс? Гашкө Мікітөс сералөны: ез-пө вермы ладмыны нывкөд, сетіс Асныровлы. Но збылысө зонјас да нывјас тазі ез думажтны. Наяө шензісны Глаша вылө, мыј сіјө зев јона ылаліс, Мікітөс Асныров вылө вежөмөн. Өд Асныровөс нывјас мыјлакө некод ез радејтны, көт ескө сіјө і десатнік дај гөтыртөм. Мікітлы дышөдіс кывзыны. Но мед та јылыс ез гөгөрвоны јортјасыс, сорнісө бергөдіс серамлаң.

— да, јортјас, нечасө чужсылөма: мөд пөд-ругаөс, тыдалө, гут сојас.

Ставыс кыпыда серөктісны да бара бостчісны ужө. Талун вөлі колө ештөдны тајө поссө, і сіјөс лоі ештөдөма.

Тајө вөлі немын лун воажык сы серті, кор Чугун Өлөш воліс Кузпелов аја-ныла дінө. Өлөш ез төд, мыј Кырјашор вомөн лоі вөчөма пос, көні строітыс-бригадірнас вөлі Мікітыс.

Вөлі пемыд рыт. Чугун Өлөш, аслас олөм вылө ропкігтыр, бара кајіс Вөрју туж куза да сөрсыс катөдіс Јогорлы көсјыслөмторсө—двухстволка ружјө. Матыстчіс-нін Кырјашор дорө, көсјіс кежны тујпастөм трөпаө, но друг сылы кылыштліс морт гөлөс. Сувтіс кыз пожөм бердө, дастіс ружјөсө, мөдіс кывзыны. Сорні дугдіс кывны. Гөгөр тіңсізіс чөв. Тајө чөвсө кадыс-

кадö зугыштласны вöрса звер-пöтка. Со, кылö
варыш гыж улын чирöстис кушöм-кö лебач;
вөр пöвстти ödjö вужöртчис руд кöч; вужа
улын, кылö, чирзисны-тышкасисны ласича да шыр.
I бара чöv.

— Ш-ш-ш, ш-ш-ш,—друг кылис пилитчöм шы.

— Бласлö кростос,—пернапасасис Öлöш да
дыр думажттөг mödic таяö шылаыс.

„Нажö, тыдалö“—пемыдö вичöдöмөн, думажтис
Öлöш, но ез тöд мыж вöчöны.

А кодырматыстчис Кыржашор дорö, аззис вы-
лөн-на вöчöм жежыд пос i пос, увсаыс воис
пила нажгöм шы.

„Нажö“,—бара думыштис сижö. I ез тöд, мыж öни
колö вöчны сылы: бөр бергöдчыны-ö гортö,
куңны сінсö та вылö, али жуавны ассыныс, Куз-
пелов ажа-нылалыс, мыжла налы колö ташöм
ужыс. Öлöш матыстчис пос дорö i ез ешты во-
зö мөвпыштны,—пос увсаң петисны кык вужөр,
дрөгмунисны.

— Чөрту, Öлөксей Панфилович... кызи повзö-
дин,—первојја кивжөн горöдчис Јогор, Öлöшöс
аззöм мысти.—Војнас ветлан...

Öлöш ез друг вочавич. Сижö сулалис шемöс
мыжкö жуавны индысöмөн. Но сек коста Јогор
аззис сы ордыс ружжöсö да јандыстөг горödic:

— Вајин?.. Таяö ставсаыс бур... ог вунöd таыс.

Јогор ажа-ныла бöрса Öлöш кежис вөрö.
Кујимнаныс мунисны узны.

Арыс матыстчїс төвлан. Медвозза шлакыш-
 яс повзөдлісны зозөг-јусөс, і најө гырыс та-
 бунјасөн лебісны өдјө, нораа горзігтыр. А төв
 кежлө колчыг эвер-пөтка термасісны пастасны
 төвса пасөн. Вөр вөчан деланкајасын содыс кер-
 јас, слөтїтчөмаөс, кујлісны кызкө жугыла да
 быттө виччысісны кын кос асывјас, а сесга ко-
 сінік лым. Лошмөмаөс і Прокопејлөн лечтуј
 вивса сіјасыс, быттө пужја асыв бөрын вөсны-
 дік турун зајас, муртса кутчысісны лечјас вы-
 лас. Но пөтка шедїс-на, Прокопејлыс ујсө уна-
 пөв-на вештіс, дїнјол вөрпунктса столөвөј кос-
 лунјөн ез-на ов. Вөрвөчысјас, вөрпунктын олыс-
 јас бур бат дінын моз арбыд пушкісны-сојїсны
 пөтка јај. Быттө сізі і ковлөма. Прокопеј быт-
 тө сы вылө і чужлөма, мед ужалысјасөс вердны
 сөла-тарөн, дозмөрөн. дај ачыс, Прокопејыс,
 өні мөд ног думыштны оз вермы. Чеччас асыв-
 нас, бурїніка сојыштас, јуыштас, сорнїтөдыштас
 Ванушөс, өтї-мөд торјөн Лубаөс, јуасас сылыс,
 став скөтыс-ө зөңвізаөс, сесга пастасас да му-
 нас лечтујө.

Вөлөстө леччылөм бөрын да колхознөј праз-
 нык вылын вөвлөм бөрын Прокопеј Хуторков
 сетчїс нылыс да затыс корөмлы і леччїс семја-
 нас дїнјол устјеө. Прокопеј медасїс вөрпункткы
 пөтка кыјны, уравни-вөравны, Луба ужалїс скөт-
 ныцаөн скөт картаын.

Зев-на і неважөн лоі тајо, но Прокопеј Хуторков муртса-нын ескіс, мыј вот сіјо овліс коркө пөчінөкын, вөрын, ставгыс торјөн да өтдортчөмөн быдтыгіс; сесга сылөн пі-нылыс мунісны-нын выл олөм тужод, а сіјо коліс, сувтіс налы паныд, көсјіс век аслыс чөжны-чукөртны.

Талун, кызі мукөд асылө, Прокопеј чеччіс пемыд сорнас-на, востіс занавескајас, чышкыштіс вағөм өшіңјассө, вічөдліс унзілөн садмыс ывла вылө, сесаң гінјаснас коллөдіс деланкајасө муныс медвоға јөзөс да сы бөрын пастагі мозыс шутітіс Ваңушыскөд:

— Ваңуш, а Ваңуш, лөсыд-жө талун шак вотны, пөсалан-кө, сөмын вод понөл улө да лысвасө пыркнйт. Ваыс ыркыдік, сещөм лөсыд.

Ваңуш котөртіс өшің дорас, терыба востыштіс өшіңсө, сылы воча пожныштіс посңыдік көғызд зер.

— Ылөдлан,—гөгөрвоіс Ваңуш.—Гріша ғатыд тазі оз велөд. Арнад-пө көғызд, паскөмтөг ветлыны оз поз, вісмыны верман. А шакыд өні абу-нин.

— Ен ескы сылы, Ваңуш,—көғ ескө нінөмла, а суғөдчіс Луба. І тајо вөлі семја кост шудлуна броткөмјас, Прокопеја-Лубаа кост аслыс сікаса радејтчөм да өдвакө гөгөрвоана өніја том јөзлы.

— Батыд талун ачыс полө муннысө да сіјөн і ылөдчө,—помаліс Луба.

Прокопеј шпыңмунөмөн вічөдліс Луба вы-

лө, бытто шуис сылы: „Но, көні, мыј, дыр-ө он вај сојны“. А сојіг коста шуаліс:

— Те, көңајка, талун дыр-жө-кө кукаңјас дінад ен пет-а?

Љуба віқөдліс часі вылө да термагтөг шуис:

— Завтракөчыс даc минут-на. А те термас, термас. Ташөм слөтнад-кө сорман. аслыд-жө локжык.

Та бөрын Прокопеј мөдөдчіс Вөрју кывтыд-са лечтуј кыщө. Тајө лунтыр кежлө кыщов, а ташөм лечтујыс сылөн вөлі нөл. Лечтујасан көјбефнас вөрпу вылыс көңыд лысвасө пырк-нітіг моз, сөла-пөтка мездаліг моз сіјө воглаліс воқө. І не сөмын өні, но і некор төдвылас оз улы Олөш другыс.

А Олөш другсө суис ыжыд шог. Тајө кадө-жө Чугун Олөшыс угіс-чеччіс—котөртіс Вөрју туј куға. Гінјасыс сылөн арыштчөмаөс, вом-дорјасыс вешкыртчөмаөс. Кадыс-кадө котөртіг мозыс кысаңкө пыдысаң сіјө шөпкөдіс:

— Ог вермы... ог удіт... Уф, суөдасны, пан-јасны. Öд поссө-пө вөчөма бара-жө сіјө... менам муса пі... бара мыждасны. Ок-ок-ок, Јогор Пав-лөвіч... мыј најө вөчөны, мыјла налы тајө колө...

Ескө шојчыштны Олөшлы, көңөдыштны вывку пөссө, ескө мунны, кыңи ветывлө пөрыс кокјаснас.. да ез поң. Тракторјасөн регыд мыг-тө көсјісны мөдөдчыны.. дінјол вөрпунктө кајө-ны, Вөрју туј куға, Мікітөн вөчөм туј куға, Кырјашор пос вомөн.

— Со-öd öни кушом Борисыс,—бара да бара пöдöм ловшыөн мөдлас шөпкөдны Öлөш,—а мјан Мікіт дорын вөліс чал пом. Ставсө гөгөр-воө, кывлөма Сөдкыркөщ делөсө, і оз ескы, мыј сені мыжаыс вөлі Мікіт; сіјө вескыда сор-нїтө аслас бағ јывсыс. Муса піјан... а ме, ме аслам рөдімөј піөс көсја торкны... Ödjөжык, ödjөжык колө котөртны, колө справїтны поссө, мед мыжтөгыс оз сур менам піөј.

Кырјашор дорөз метр со кымын вотөз Öлөш шыбытчіс туј вывсыс шујга вылө, зор козја пожөма гыбадө, лысваа сук понөлјас пөвсө да, кылө, век котөртїс Кырјашор јывлаң.

Прөјдітїс-нын кујїм сон, восковтїс лыдтөм пөрөм пу, а котөртїг мозыс со пөв-нын шуалїс ассыс думјассө, быттө збыл сы воңын Јогор аја-ныла:

— Јогор Павлөвіч, Устїнна Јогоровна... Ме ыжыд могөн... тіјан дїнөз.. Поссө бара-жө Мікітным вөчөма.. Сїјөс бара судїтасны. Мыјкө думыштам. Тї вежөраөсжык, отсалөј, кріста радїыс!..

Со, пујас косттї тыдовтчіс-нын щын, почөлјас костын вөр керка.

Мукөд дырјї моз керка дорө матыстчытөз нөланөн Öлөш кујїмыс ез чїпөст, нї сылы во-ча кујїмыс кырныш ез клувкнїт. Öлөш котөртїс мудїнсаң пыран өзөс дїнө да сіјөс нещыш-тїс, востїс... І сек-жө друг жөмдіс, быттө пө-діс, ез куг шедны лолыс.

— Јӱмӱн те, Ӗлӱксей Пантӱлӱвич?...—гӱрдӱдӱм сӱнјаса, керкаыс петӱг мозыс горӱдӱс Јогор.

Но Ӗлӱш места вывсыс ез вӱрзы. Бытӱӱ бӱбмӱма, повзӱм сӱнјаса сӱјӱ вӱҫӱдӱс Јогор вылӱ да мыјкӱ гӱгӱрвотӱма шуалӱс. А морӱс пыщкас, кылӱ, пуӱс Јогор вылӱ лӱглун.

Кыз дӱра гача, кӱмтӱм, гӱна куш морӱса, ракапоз зугсӱм јурсӱа Јогор сулалӱс Ӗлӱш воҫын да бытӱӱ ранӱтчӱм кӱјӱн индысӱма ускӱдчыны Ӗлӱш вылӱ, шуас-кӱ сӱјӱ мыјкӱ не сы сертӱ кыв. Јогорлы колӱ тӱдны, кушӱм вылтор щӱктӱс Ӗлӱшӱс каяны татчӱ талун. Сӱјӱ весӱг ез мӱд пӱнавны Ӗлӱшӱс на дорӱ шыастӱг воӱмыс да налыс, аја-нылалыс, неладнӱ олӱм аҫылӱмыс. Јӱзыс торјалӱм, звер законјасӱн олыс Јогорлы јӱз олӱмлӱн законјас, сӱвест, јанҫӱм, кодјас торјӱдӱны мортӱс став жӱвотнӱј мӱрыс, ез-нӱн вӱвны; најӱ Јогорлӱн важӱн-нӱн вӱлӱ галыштӱмаӱс кок улас.

— Мыјкӱ лоӱс?—бара горӱдӱс Јогор. Но Ӗлӱш сӱмын пошкӱс-лолалӱс, сылӱн ез шед кывјыс не то лолыс тырӱмла, не то вогсӱм серпасысла, тајӱ јӱзлыс зывӱклунсӱ гӱгӱрвоӱмла.

Тајӱ здукӱ кӱнкӱ кылӱс мотор шы, увкнӱтӱс став выннас, бытӱӱ друк петӱс гӱра саяс. Ј Ӗлӱш горӱдӱс, кыҫӱ друкӱн садмӱдӱм морт:

— Со најӱ. Кылӱ, воӱны-нӱн,—ускӱдчыс места вывсыс Ӗлӱш, кватӱтӱс Јогорӱс морӱсӱдыс:—Тракторјас... Ме та вӱсна ј кая, мед вӱстав-

ны тед... мед поскыс ез жугав. Поссö Микит
вöчöма, мијан Микит... сижс бара судитасны...

— Тајö и ставыс, Öлöксей Пантiлöвич?

— Колö вöчны сiз, мед ти ен сурöј, ни Ми-
китыс мијан ез сур.

— Трус те,— заводитлис лөнöдны Јогор, но
Öлöш сiнјасыс кевмыгöмсö азöмөн, ез вермы
кутны ассö, горöдис локыс:—Но и мед, сурас-
кö... Коди жалитас сижс...

— А-а... Сiзкö ти локыс... Мед сижс, мен-
сым Микитöс, бара судитасны... Сiзкö ме öтнам,
ачым, тiјантöг, понјастöг... Но и тiјанлы бур оз
ло!.. Öни ме азi кодјас ти емöс... Ме јавита тi-
јанöс...

Тајö кывјас шуигөн Öлöш ускöдчiс котöртны.

— Пышјiс... Пышјiс-öд,—чеччыштiс Јогор,
ускöдчiс вöтöдны Öлöшöс.—Öлöксей Пантiлö-
вич, сувт, лöсöдчам бурөн!—горзiс Јогор, но
вöли сор-нин, Öлöш котöртiс возö öти думөн,
öти кöсјöмөн, и тајöс гөгөрвоöмөн, Јогор шурк
бергöдчiс:—

— Пишчалсö!... Көнöс најö?!

Керкаас шыбытчиг моз сижö тувкiс нылыслы,
коди лоз јурсiа сулалiс öзöс шöрын.

— Стөрво!.. Öдјöжык бост... котöрт!.. Лыј!

Но Уста петiс пишчалөн сöмын сек, кор ба-
тыс, двухстволкаа, котöртiс пујас костти-нин.

Усталөн став јайыс тiралiс. Берданка пишча-
ла, сижö сулалiс керка возас и ез тöд, мыј колö
вöчны. Вiччысiс мыкö зев страшнöј тор. Сижö

кывзис, дыр-ө оз вөрзөд лысваон ојдом вөрсө лыжөм шы. Но сөмын кыліс тракторјаслөн шумыс. Најө, кылө, бытто өдзөдчывласны, лөн-ласны да бара јонжыка бостчасны. I друг тајө шумсө орөдіс кыкыс лыжөм шы. Усталөн повзөмысла усі кігыс пішчалыс, сіјө нещкіс асгыс јурсісө.

Тајө лыжөмсө кыліс i Прокопеј Хуторков. Сіјө бурещ вөлі воө лечтујөдыс Кырјашор вочсөд, но щөщ кыліс лыжөмыныс локыс горөдөм да та вөсна зев өdjө петіс Кырјашор пос дорө. Сек шор катыдлаңыс кыліс јешщө лыжөм, i ставыс бара лаңтіс, сөмын зев матын-нін, кылө, мургісны тракторјас.

— Кодјаслы сені лонысө?—шуіс аслыс Прокопеј да кутіс віччысны тракторјассө.

А Ољөш, дурмөм јура, коз дорсаң коз дорө, понөль дорсаң понөль дорө шатлаліс возө, дүмгыс котөргіс. Јогор, первөјја лыжөм бөрас, Ољөшөс чајтіс усігөн да мөдіс корсны пөрөм козјас дорыс, но ылаліс, а сы кадө Ољөш сетыс возө муніс. Јогорлөн којмөд лыжөмыс вөлі прөста, Ољөшлы пыдди сіјө лыјіс ніщка колода помө.

— Ог гөгөрво,—шензис Прокопеј,—мыјла ескө горзынысө? Тајө абу бурыс.

I сек-жө Прокопејлы сінмас усіс, бытто вөрас, неылын, вөрзыштіс понөль да сы вылыс кісгыштіс лысва. Прокопеј чујміс. Лысва гыла-

лөм матыстчис. Ассө жуавтөг, сижө ускөдчис сы-
лан, кык пу куза пырис вөрө—і аҗис...

— Бласлө-крістос!—горөдіс Прокопеј да
сувтовкеріс.

Сылы паныд нөжјө-нөжјө вослаліс Чугун
Өлөш, шапкатөм, лоҗ ва јурсіа, суністөг көта-
сөм шабура, лазја. Шужа бокыс пелпомсаныс
шабур пөлаөчыс вөлі гырдоссөма. Ачыс віҗө-
діс муас да сөд тош пырыс төдчис—вөрісны
бледмөм пардорјасыс—мыјкө, тыдалө, сорнітіс.
Сесса друг сувтіс, вескыд кісө лептыштліс јур-
дорас да зудөс моз ласкысис му бердас.

— Кушөм фівө!.. збылыс өмөј сижө? Кысан?
Мыјла?

Прокопеј зев өдјө пөрччис вывгыс пөткаөн
гыра лузансө, шыбытіс му вылас, котөртыштіс
Өлөш дорө да нінөм шыастөг петкөдіс сижөс
пос дінө. Котөртіс матын сулалыс пожөм дінө,
лөсыштіс сірөд чаҗас, зев өдјө пестіс бі.

Өлөш сорнітіс аслыс, но сылөн сорныс кы-
ліс муртса-муртса.

— Өлөксеј, мыј лоіс? Коди мыј тенө?—зев-
нын унаыс мөдліс јуасны Прокопеј, но Өлөш
век аслыс сорнітіс.

— Мыјла он отсалөј... Менам сижө муса пі...
жалітөј менө. Поссө пілітөм бөрын ме уна вој
ег узы, міса, абу лөсыд... Јогор Павлө-
віч, мыјла таҗисө вөчанныд, кодлы тајө колө...
Ак, ті понјас, понјас ног оланныд, со јанзімтө
воштөмныд... Ме ачым... Ачым вістала... со

најо, со... кутөј најос, бур јоз... Меным најо
лыјисны...

Тракторјас матыстчисны, сыркөдісны мусө,
кістисны пујас вывгыс лысвасө—ставыс вөјі
вөвлытөм гым піө, урзөм шыө; сіјө јіжіс сөлө-
мад, вемад, лы шөрад.

Пујас костөд воын мыччыгіс гусенічнөј
тракторөн Боріс. Сы бөрза мөд, којмөд, унаөн...

— Боріс!.. менам Боріс... менам Боріс,—го-
рөдіс Прокопеј, но сылөн горөдөмыс весіг ас-
лыс ез кыв.

Руль дорын пукаліс Боріс, чујмөм чужөмба-
на, бі воҙө воіг коста кок јылас сувтовкерыш-
тіс, бергөдчіс јортјаслаңыс да, кісө лептөмөн,
щөктіс кусөдны моторјассө. Отпырјө ставыс
лөңіс. Быд трактор вылыс чеччалісны јоз, кы-
щовтісны Прокопејөс, віҙөдісны Олөш вылө.

Боріс весіг вунөдіс кіасны батыскөд, да
батыс ез вунөд, кутыштліс пісө, а сесса, јуа-
сөмјас віччыстөг, мөдіс віставны, кызі вөлі
делөыс.

— А-а! Шуан, пос јылыс сорңітіс, Кузпелов
Јогор јылыс,—пырыг-пыр гөгөрвоіс Боріс.—
Нолтө, ребјата, віҙөдлөј есіјө носсө.

Јортјасыс котөртісны. Олөш век сорңітіс ас-
лыс. Прокопејлы өні, бурещ өні вөлі окота
јуасны піыслыс, кызі сіјө ветліс-муніс, кызі олә
да велөдчө карын Офукыс, но Боріс зев меліа
шуіс:

— Ме тең гоптын вiстала ставсö, а öнi ваҗ кыҗкö местiтам Öлöшсö.

Сесса Борiс пöрччiс ассыс плащсö, сiҗөн гартовтiс Öлöшсö, а сек коста öтi тракторiст воiс пос дорыс.

— Поскыд збылыс нелучкi.

— Мыҗ-нö?

— Столбҗассö да переведiнаҗассö пiлитöма.

— Пыклыны!..— вiсталiс Борiс, нöшта лöсö-дыштiс Öлöшсö, колiс сетчö батсö, а ачыс зумыд восковҗасөн мöдiс пос дiнö.

Һедыр мыгтi тракторҗас вуҗисны поскöд.

XXIV

А дiнҗол вöрпунктын тракторҗас воём вiч-чыгöмыскöд җöз костас шеналiс öтувҗа нiмкөд. Рытладор чусасыс арса пемыд воҗ воöмыс җöз-лыс нiмкөдлунсö ез кусöд.

— Воöны, воöны! Жургöмыс кылö-нiн.

— Тракторҗасыд, мiса, воöны.

Горҗитiсны öткөн-öткөн, ылыган горҗисны мöдa-мöдыслы, чуксагiсны. Горҗисны вöрпунктын, горҗисны деланкаҗасын, улiчын. Ставыс чукöртчiсны встречаҗтны тракторҗасöс. Свежов Грiша кöт ассö кöсҗiс кутны аслас кiын, сöмын ез-жö тырмы выныс, шöҗтiс, туҗывыв мортлөн моз ез пукавгы. Петавлас вылөн-на ештöм гараҗас, пыравлас ларокö. Сесса кеҗiс скöтнöҗ дворö, кöнi öнi вöлiсны кыҗ кымын мöс-нiн.

Картаыс вөлі вөчөма ветымын мөс вылө, паскыд өжөсјаса, гырыг өшінјаса; пышкөсас, көрт чепјасаөс, кормушкајас дорын сулалісны мөсјас.

Грїша татчө пыріс, мед аңывыны Љубаөс да вїставны Борїсјас воөм јылыг. Љуба. жежыд халата, кылө мелиа сорнітіс кукаңкөд:

— Сөлөмшөр те менам. Вај сувтышт, сувтышт! Өт-өт-өт... Вот сізі, сізі. Бобук те.

Грїша матыстчіс Љуба дїнө.

— Міга, кодї-жө сени лебезїтчө?

— Волы, волы, Грїгорїј Петрөвіч. Чужыштөма-да, коңөр, оз-на вермы сувтнысө... Аңған, кушөм мїчанїк... Мед ез-жө ескө кув, өт-өт-өт! Вај сувтыштлы, сувтыштлы!

— О-о,—серөктіс Свежов.—Тажөс көт көрт нөшкөн өні колскөд, оз-нін кув.

— Ој, Грїгорїј Петрөвіч! Те он-таж төд. Еновт өтнассө,—өті лунөн вермас гердыны.

Төвса көч коф жежыфїк, куз кокјаса да куз гырка кукаң, кушөм мїжан пөрөдаа мөсјасыдлөн оз овлыны, муртса скамјаасөма, сулаліс Љуба кокјас дорын да јурсө бергөдыштөмөн нулыштіс Љубалыс калїнкор халат дорсө.

— Сөлөмшөр те, дона тор,—век лубујтчіс Љуба, но Грїшалөн дыр ез овгы і танї.

— Ме мөді. Тракторјасыд, кылө. матынөс-нін, Љубов Петровна. Мунам Борїсјастө встречајтны.

Тажө өті Борїс кывјыс југыд шондї моз өзтыштіс Љубалыс сөлөмсө.

— Сөлөмшөрјас ті менам,— Свежов петөм бө-
рын-һин шуис Луба, но кукаңјас діныс көч мөз
өдјө ез чечышт.

А ывла вылын век горзісны.

— Танөг-һин со, тыдовтчісны... којмөд, но-
мөд, втөд.

Гусенічнөј тракторјас сөрсөн-бөрсөн, ыжыд
гымөн матыстчісны вөрпункт дөрө.

Боріс медвоzza трактор вылын вескөдліс
рулөн; том вынөн ыпјалан чужөма, шуда сін-
мөн сіјө візөдліс керкајас вылө, ыжыд јөз чу-
көр вылө.

Со вужіс-һин Вөрју пос; позө төдны јорт-
јасыслыс чужөмјассө. Гріша өвтіс шапканас;
өвтісны унаөн: Мікіт, Ола, Пеға, Глаша; өвтіс-
ны төдтөмјас, ставөн. Мамыс сојјас вылын ты-
даліс Вануш воқыс; ставыс мыјкө горзісны,
вөрөдісны вомнас, індісны кіјаснас Боріс трак-
тор вылө, көні пукалісны Прокөпеј да сы до-
рын Олөш.

Моторјас лаңтөм бөрын јөз ускөдчісны
тракторјас дөрө.

— Віза олан, Боріс-тракторіст!

— Віза оланныд, јортјас!

— Мамсө лезөј, мамсө!... Вешјыштөј!..— гор-
зіс сен Асныров да локыс вешталіс јөзсө, тер-
масіс кырымасны Боріскөд медвоz. Но Боріс сы-
лыс кісө быттө ез і азы, Асныровкөд ез кіас.
Асныров курчыштлис парсө...

І сек-жө долыд чужомјас вылыс кықкө өт-пырјө кусісны нумјалөмјас.

— Мыј? Коди? Мыј вөчөма?

— Өлөш?-Раңитчөма?... Лыјөмаөс?

— Кучік вөчыс Јогор? Кысаң најө?

Топыд јөз кышын Прокопеј да Борис кутісны Өлөшөс. Өлөш кадыс-кадө пелпом дојмөмысла мурөставліс, но кок јылас сулаліс крөпыда, вөлі вежөра, јуасөмјас вылө вочавізіліс гөлкөн-нін.

Мікіт матыстчіс бағыс дорө.

— Батөј, кызі-нө тајө артміс? Кысаң те?

— Ок, піук, піук. Тенө бара муртса ег торк оломгыд. Тенсыд вөчөм постө пілітісны најө, кучік вөчыс Јогорјасыс.

— Мыј бара? Кызі бара?—сусміс Мікіт.

— Мыј вөчлінныд? Кодыр вөчлінныд? Көні?—вежөн-вежөн лөдісны Өлөшлы јуасөмјас.

— Мі... ме, пөрыс выжывыд, кучік вөчыс Јогор аја-нылакөд Гөдкыркөщ доргыд бонасө вужөдлім мөдлапөлас. А тенө сы пыдді.. мі-јан вөсна... муртса тұрмаө ез јөртны.

Та бөрын Өлөшлөн гөлөсыс сорласіс грөзігана шыјасөн. Кодкө локыс вөрөдыштіс Өлөшөс жугалөм пелпомөдыс, і сіјө сартөгыс мізгыртчіс сіјөс кутыс кіјас вылө.

Сек Свежов Гріша поткөдіс бушколагыс јөз чукөрсө, Мікіткөд бостісны Өлөшөс да јөз лаңтөм улө пыртісны керкаө.

А сегда рытыс пемдiс ödjö da сука. Ывла-
 ыс тајөн быттö кöсјiс вевттыны дiнјолсајасöс,
 шемöстана талунја рытгорсö, мед аскi југды-
 ны вылпов да јöзлы вајны сöмын нiмкод да
 шуд. Но јöзлөн думјасыс öзјöны i војын: öтi-
 јаслөн најö јасыдöг да паскыдöг, мöдјаслөн сö-
 дöг да зывöктанаöс.

Глаша рытјiс Парпенова Нагта ордын. Бiтöмöг,
 најö кујлисны кoјка вылын, i Глаша, Нагтаöс
 аслас пöдругаөн лыддöмөн, вiставлiс сылы асгыс
 став сöлöм кылöмјассö: Мiкiткöд мусукаслöмјас-
 сö, торјалöмсö да тарыт Мiкiтлыс мыжтöм лун јы-
 лыг кывлöм бöрын торјассöмыслыс ылавлöмсö

Нагта сылыс кывзiс зiла, коланаiнјасö пук-
 талiс сещöм кывјас, кодјас перјiсны Глаша сö-
 лöмыс медпыдi пелöсјасö эблöм асгыс ныв
 тајнајассö.

Ок, ескö вöли-кö југыд да Глаша-кö вiқöдлiс
 Нагта чужöм вылö, сек ескö гөгөрвоiс ставсö.
 Нагталөн чужöмыс вöли скөр да муфер, гөлöс-
 ыс пөрјалана мелi.

— Мыјөн-нö мустöмжыкыс Прохор Иванöви-
 чыс Мiкiт дорыс?—јуалiс Нагта.

I Глаша вiсталiс ставсö, мыј вöли колö тöд-
 ны Нагталы:

— Ме тöда, Нагта, Прохор Иванöвиçтö те он-
 жö радејт. Сiјöс мијан некод оз радејтны, му-
 фер вывтi: сорнитö—öтiтор, вöчö—мöдтор

—Со-тај кыңи. А те-нө мыјөн төдан, мыј сi-
јөс ме ог радејт?

— Та жылыс нывјас костын мијан вөли сорни.
Најө-пө, ти бытө, весиг оз здоровајтчыны не-
кор, бытө пыр өтдорасоны өти-мөдгыс. А
помнитан, производственнөј совешщаније вылад
тенө кыңи крiтiкујтiс? Ставыс сералисны, Про-
хор Иванөвич-пө мыжтөмјассө көсјө мыжавны
Сiјө совешщаније бөрад те нөшта јона меным
мусмин...

— Тајө интереснө,—сек шыагис Наста.—Ме
сiң-жө думајти, мiга, мијан јөзыд грамотнөј да
быд кыв, быд уж донјалө вескыда. Төдөмыс
ловја мортлөн өшыбкајас лоны вермасны, да
весиг мортыслы төдтөг. Но ме вiстала тең, кы-
ңи медматыса јортлы, ме абу сещөм, мед зуг-
ны кушөм либө уж ужалыс јөзлы лок вылө.

— Те жылыс таңи некод оз i думајт, Наста.
Ме сорнига Прохор Иванөвич жылыс, сiјө лок
морт, кык бана. Кывли, ачыс-жө вiсталис, те
жылыс-пө весиг партјачејка вылын сорнитөмабс
да Прохор Иванөвич-жө сетлөма предложеније
тенө партијаса кандидатө примитөм жылыс.

— Ме сетчө ог-на шогмы,—бара шуис На-
ста да друг сесга јуалис:—Свежовыс-нө мыј шу-
өма?

— Мијанын-пө сiјө регыд-на олис. Ог-на-пө
бура төдөј.

— Сесга-нө Прохор Иванөвичыд көсјө оз гөт-
расныс?—вочө нуөдiс Парпенова.

— Ог ескы ме сылы. Ылөдчө сөмын,—шоҗ пырыс висталис Глаша.—Первој көсјис кылөдчөм-јас помалөм бөрын, сесса вөр вөчөм заводитчы-төз, а өні оз і казтыштлы. Өні ме дурди-нын сыкөд лөсавны. Сіјө мыкө век аслысноҗ сор-нітө. Весіг јанзім і виставнысө.

— Мыј-нө сещөмыс?—јуалис Наста. Но Глашалөн тырміс кутөдыс і, ассө комсомолкаөн лыддөмөн, партіеҗ јылыс беспартіјнөј Наста-лы ез вистав. Сөмын шуіс:

— Політіческөј вопросјас.

— А-а. Но сіјө тіјан делө. Наста көсјис паны сорні тарытја лөөмтор јылыс, Чугун Өлөш јылыс, но друг кыліс өшінас мыјөнкө шарсн-төм. Тајө кыліс і Глаша, но Наста панјис сылыс јуалөмсө.

— Борда шыр лі мыј лі быд рыт тазі інмөд-чывлө өшінас. Ачыс чеччіс да біаҗис. Глаша чеччіс-жө да реҗыд муніс аслас квартіраө, а Наста пырыс-пыр бөр кусөдіс бісө, пастаҗис да петіс ывлаө.

Тыдавтөм јенежсаң пожналіс бускоф зер. Керка вевтјассаң, маті вөрпусаң, кылө, штоп-кісны лысва војтјас. Наста вужөртчіс керка пе-лөсті да вошіс јаҗлаң.

— Сука...— первој кывјөн сіјөс паныдаліс Асныров.— Зөң час колө тенө корсны.

— Ен лыст пінасны. Ме делө вылын вөлі. Тенад „мусукуыдкөд“ сорніті. Візчыс сыыс: по-

літческі-пö мi дугдiм лöсавны Прохор Иванöвi-чыдкöд. Аззылiн?

— Тенадтöг тöда,—пощiс Прохор.—Тарыт делöыс абу сын. Сыыг ме ог-на пов. Сijö öнi менам кiјасын-на, а мöдног—сijö оз мöд овны му вылас. Менö повзöдлö мöдтор: Чугун Öлöшyd колöма ловjөн, Борiсыс татчö воём бöрын мекöд ез кiас. Тыдалö, Öлöшыс вiсталöма Кузпелов Јогорыскöд сы ordö менгым воывлöмсö. Öнi-жö мун на dorö, щöщ сен ноксы, кывзы, мыj сорнитöны ме јылыс. Ме лoa тани. Локтан—вiсталан.

Век сiлгiс зер, пујас вылыс војталiс лысва. Вöрпунктлөн öшiнјас савкiсны пемыд воj пышкö би југöрлыс гырыс југыд колтајас.

Бiнтујтöма, вежöра-нын, Öлöш кујлис общöј залын. Сылыс јуасiсны, кущöм ногөн сijö вескалiс Кузпеловјас дiнö, мыјла сijöс лыјiс Кузпеловыс, но Öлöш ставыслы ез вiстав. Щöктiс петны мукöдјасыслы, колiс сöмын Свежовöс, Микiтöс, Прокпејöс да Борiсöс. Налы вiсталiс ставсö, кычi вöли делöыс талун.

Парпенова вöрпунктö пырiс сijö кадö, кор Свежов, Микит, Борiс да Прокпеј вöлины торја комнатаын совешщанiје вылын.

Лоөмторјас ödjö donјавны кужыс Свежов пырыс-пыр аслыс щупыштiс, мыj Кузпеловлөн на дiнын матын зebсасöмыс абу прöста. Сылөн тани емöс гырыс јiтöдјас, чiна јöзкöд јiтöдјас. I кодыр Борiс, сетчö-жö, вiсталiс талун сылы

отнаслы ассыс тајнасө, дінјол устҕеын керкајас
кодөнкө озтывлөмсө, ассыс кусөдчөмсө да сы
дорө Асныровлыс воylvлөмсө, сылыс стра-
шцајтөмјассө, сек Свежовлы вөлі тыдалансы-
тыдалана, мыј Кузпелов Јогорөс ловјөн кутөм
унатор востас Асныров јылыс, а дашкө, јешщө
і мукөдјас јылыс.

— Кузпеловөс кутны мі могаөс тавој-жө,
мыј көт ескө сіјө ез сулав,—вісталіс Свежов.—
Но тајө абу-на ставыс. Кодсурөөс мі долженөс
кыјны і татыс, міјан вөрпунктыс, а најө, Куз-
пеловыскөд көртасөмјасыс, тыдалө, емөс. Ме
гөдвылө кута Асныровөс. Ті кывлінныд, мыј сі-
јө воylvлөма-жө Олөш ордө чукөртчөмјас вы-
лас. Тајө, јортјас, тіјаныс кынзі некод пока не
должен төдны. Ферт, Олөксеј Панҕіловіч ун-
жыксө нінөм оз вистав. Но сіјө, вермас лоны,
өз і төд. Асныровыд муфер. Куш кіөн сіјөс он
бост. Ме телефонөн колана местаө сы јылыс
сорніті-нін, татчө локтасны сы куза јөз, но мі
најөс огө кутөј віччысны. Мі сөрыс бостам Ас-
ныровөс, сетам сылы холостөј патронјаса ружјө,
мед міјанөс ез вермы віавны, а тіјанлы—Мікіт
да Боріс—ковмас лоны пыр сы гөгөрын. Ташөм
решеніјесө корө тајө часјасыс, војыс. Кузпело-
вөс куттөг асылөз мі еновтчыны огө вермө. Сі-
јө вермас пышјыны, а Асныровөс арестујтны
мі огө імеітө право.

Ставыс гөгөрвоісны, мыј делөыс вөвлытөм
важнөј.

Гор рытын-нин динjol вөрпункт бытто лө-
ныштис. Но тајо вөлі сөмын ортсыганыс, јөзыс
вiччыгисны воқо лоөмторјас. Луба весиг полис.
Ез таји сiјө мөвпав встречајтны ассыс муса пі-
сө—Бориссө. Не-кө тајо Олөшыс, төдөмыс, ес-
кө најө тарыт гажөдчисны. Пукалисны ескө Гри-
ша затыс, Борисыс, најө гозја. Сiјө ескө јуасис
Одук јывгыс, сiјө велөдчөм јылыс... Но ез сiч-
ло, кызи чајтис Луба: тарыт кежлө ставыс кур-
зис, а код төдас, гашкө и дыр кежлө... војыс
пемыд... мунисны пишчалјасөн дасвіт морт. Луба
төдис ставсө. Мед воқзаыс вөлі Олөш, сы бө-
рын, орччөн, Прокопејыс да Свежов Гриша, сег-
са Борисыс да Микит... Сесса Асныров да мукөд-
јас. Но мыј мукөдјасыд? Сылөн сөлөмыс ас му-
са јөз вөснаыс вiсис, муса пі вөснаыс, муса зат
вөснаыс... „Сап пемыд вој. мөдасны лыјсыны...
Ок, кущөм шуштөм“.

Водөм пыдди Луба бара да бара матыстчыв-
лас өшиң дорас, өторавлас занавесјассө, востыв-
лас өшиңсө да дыр вiқөдас кытчөкө Вөрју кыв-
тыдлаң, но өшиңјассаң би југөрөн југдөдөм
өшiнув кынзи оз тыдав нiнөм, арса вој пемы-
дыс ешкыналис сiнвоқсө; сөмын и кылис зерлөн
посныдика сiлгөмыс, керка вевтсаң војтва
вiјалөм да кадыс-кадө матыса пожөмјаслөн пы-
дысаң моз шувгыштөм.

Шуштөм вөлі и Кузпелов Јогор аја-нылалы.

Тажö вöли аслыс пöлöс шуштöм: олöм вылö скö-
ралöм, ас ку вöсна полöм. „Med көт і ег аҗы
Öлөшсö,—керка кодас, нишка волпас вылас
кујлігөн думажтіс Јогор,—а лонысö некытчö.
Сіјö кушöмкө пөрөм пу увтö век-һин көҗалис...
ловјаөн коьны ез вермы, вірыс вöлі петöма уна.
Но мыјла,—і тани вöлі медыжыд вопросыс,—
мыјла Кырја шор дорас тракторјасыс сувтлісны
регыд, дај, кылö, бурөн мунісны воҗö“.

„А ме,—воҗö думажтіс Јогор,—көт кыҗ ен
шу, нетыр саҗа: ташöм кадö, кор коліс котөрт-
лыны пос дорас, віҗөдлыны, мыј вөчісны најö,
ме мөді тышканы. Сіјö-өд ескö сек костті не-
кытчö ез пышјы“.

Тажö думажтігөн Јогор скөра віҗөдліс лөҗ
јурсіа, пелöсын чөва кујлыс ныв вылас, Уста
вылас. Сылөн сінкымјасыс вөлісны пыктöмаөс,
лөзöс, јајыс җоңнас бытҗö сотчіс, јукаліс. Уста
уҗны ез вермы. Ок і уна-жö мөвпјас—ыжыдöс
і посніöс, ласковöс, і јурсі сувтана повҗөдлана-
өс—муткылтчісны дојмалöм јурөдыс, уна-жö
курыд чукөрміс сөлөмшөрас... Ез талунја нөј-
тöмыс жагөд Устаөс. Талунја нөјтöмыс-өд сө-
мын ортсыса дојмалöм, җвермөм сөлөма бат кы-
ын двухстволка пішщал прікладлөн вірјај выв-
ті чорыда ветлөм; Устаөс пөдтіс аслас ылалö-
мыс, батыслыс кывзысöмыс.

Кусавлыс сартаса бі јүгöрын, пыктöм сін-
дорјассö лапкывтöг, чужöм вылö шыбытöм сој
дортыс сіјö віҗөдіс шынассөм улыңік пөтөлөк

вылө, көсјіс артыштны, кықижык сылы буржык пышшыны татыс, но сек коста бағыс кызөктіс, сесга недыр мысті шуіс.

— Те лөгас көт ен лөгас, а ме тенө нөјті коланаторјыс; бағлы туј шөрө сувтны некор ен лыст. Бағ мыј шөктө вөчны—ен дурачит. вөч, тіжанөс сы вылө і быдтөма: ај-мамлыс чірыштөмсө пель саяө оз течлыны. А өнтаја кывзыштөмгыд быдөн ескө чірыштіс. Мыј-нө ескө тајө лоө: бағөс не кывзыны? Теd коліс кывзыны: бағлөн шөктөм—теныд закон. Төd і воғө.

Јогорлөн сорныс өтарө меліамміс, буракө вежөртіс і ачыс, мыј секі, скөр јывгыд-да. нывсө нөјтіс вивтіжык, не мыж сертіыс; тајө сорнынас көсјіс бурөдны нывсө, сысаң корны прөгститөм да та вөсна јешщө соdтіс:

— dруг-кө пыравлін пішщаллаыс, том кок-јаснад вөтөdін Öлөшөс да матысаңжык лыјін, ескө өнја моз і повнысө ез ков. Öні сесга і пов. Код төdас, гашкө і ловја колыс. А ловја-кө коліс, мјанлы тани дыр овны оз поғ, колө вешјыны мөдар вөрва воғө. Сіјөн і скөрмі ме те вылө. Те вот он сорнит, лөгалан ме вылө... Вот-өd те кушөм: Öлөшөс жалитан. Сіјө і нөјті ме тенө... Но, ен скөрмы, ен... абу ыжыд выслугаыд.

— Те—пон, і олан пон ногөн,—Јогорлы виччыстөг шуіс Уста.—Менгым олөмсө кө бөстін. нылышт і вірјајөс.

Јогор чеччыштіс кујланіныс, і тајө вөлі

ыжыд гыма чардблөн влрдыштöмыс. Уста виччыгис гымыштöмсö..

— Те, те ташöм менам рöфимöј ныв? Те таңи лыстан шуны рöфимöј батлы? да те... те төдан он, мыј верма текöд вöчны ме?..

Јогор скöрысла тлрзис став тушанас, шыблагис öтлтор дlнсаң мöдтор дlнö, көсјис нывсö дојдны јона, вывті јона, но кымын бергаллс, сымын дурмис, ез төд, мыј вöчны.

— Соја, улөн соја!.. ог жаллт ачымöс.

— Сој!—кызкө веккод пырыс кујланлнсаңыс вочавлзис Уста,—меын мортыс вавöн-нлн абу, а пемöсјастö век-нлн сојлöны.

— Лант!.. öнл мыј вермöмсыс-нлн горöдлс Јогор, локыс чужјис керка öзöс лганас, ускöдчлс Уста вылö, сапкыгис јурглас да шыбытлс Устасö вöла вылö.

Уста ез сет нл öтл шы дај кодл кылас? Му дlнсаң пыран улынлк öзöс порог дорын, көзыд ва чагјас вылын кујлыштöм бöрын сlјö лыбöдлс јурсö, кывзыштлс козјас вывсаң војталыс лысва шысö да чеччлс. Кл маласöн моз сесеа матыстчлс матын сулалыс коз улö, клнас корелс турбышыс вöчöм пуклöс да сетчö пукгис, бытö нöшта öтлс думыштны: öшöдчны коз јылö алл пышјыны татыс да бостчны овны выл пöв. Но талы торклсны: пемыдlнсаңыс, немлын, аузгылеллс бl... кылыштлс шöпкöдчöм.

Уста кымыштлс места вылас.

— Тајо меным кажитчө, — пернапас чөвтиг мөз
вашнитіс аслыс.—Али тајо Олөш... ловја, но
мыјла шөпкөдчө?... Бытө абу өтнас...

Уста ускөдчис өзөсө, көсјис востыны, но
сіјө вөлі вогса, ез тыдав сы вөсна, мыј бис
керкаас ез вөв.

— Батөј, кодјаскө вооны... лез.

Өзөсын најө паныдагисны чужөм-на-чужөм,
Вөлөмкө батыс Устасө шыбытөм бөрас ачыс
повзөма-да, мед локтор аслыс оз вөч, кыјөдис
нывсө, но би југнитлөмсө Јогор ез аззыв.

— Пышјыны... өні-жө!.. сөрсыв бостны ко-
лана көлуј, пішщальјастө... Ödjö пыр!..—повзө-
мөн термасис Јогор, но пемыдинад-да, најө ні-
нөм ез аззыны. Јогор усласис шын пышкын
мөз. Пышјыны өтпөвсөн тащөм војын оз поз..
пішщальтөг пышјыны оз поз...

— Біавлы... мыј сулалан...—да шуиг костыс
Јогор ачыс тірзан кіјаснас шаркитіс ізтөг.

— Ој, өзөсыс вогса...

Јогор ödjö бөр кусөдис ізтөгсө да ускөдчис
ігнавны өзөссө, но пышјыны вөлі сор-нін. На-
јөс кышовтісны.

Ывлаын і керка пышкын лоі чөв, сөмын
кыкнанлаас голскөдчисны пішщаль затворјасөн:
dassizim мортлөн лоі октөма курөкјас. Чугун
Олөш висталис, мыј Кузпелов Јогор аја-ныла-
лөн ем кык ружјө, і Свежов төдис, најө воча
мөдасны лысыны. Но Свежов уна пөв-нін вист-

тавліс јортјасыслы. веіг грөзігіс не віны Кузпелов аја-нылаос. Кузпелов аја-нылаос вөлі колө кутны ловјөн, кыз көт сіјө ез вөв.

Век зеріс. Пöрыс козјас вывсаң, кылө, топкісны ғырыс лысва војтјас. Керка гөгөр сувталөм даcвіт морт пыддi быд мортлы кажітчіс, мыј сіјө тани өтнас, сөмын өтарас і мөдарас војсөдас муртса төдчыштисны сөд вужөрјас. І быдөйлөн вөлісны кушөмкө да кушөмкө думјас. Тани, тајө вөркерка позјас, кытчө вөлі індөма октөм курөка ружјөјассө, вөлі Мікітлөн коркөса пөдругаыс, уна во сөлөм кастыс Устаыс. І тајө пемыд лөныс, і коркөса Устаос радејтлөмыс. і өні аја-ныла вылө скөралөмыс—ставыс зевтчіс јурас. Мікіт выныштчіс тајөјас јылыс не думажтны. Оз поф вунөдны Свежовлыс висталөмсө: Асныровлыс візөдны быд восков. Та вөсна і Мікіт да Боріс сулалісны Асныров өтармөдар бокас.

Свежов вөлі Чугун Öлөш дорын; сен жө — Прокөпеј. Најө, кызі і возжык-нін індылісны налы, сулалісны өзөс дорын да көсјісны Кузпеловөс ылөдны. Сы вөсна і өнөф-на сулалісны лөна, а Öлөш наргіс-шуаліс:

— Ој... о-ој!..—вісыс моз муртса ојзыштис Öлөш.—Емөс-кө... Јогор Павлөвіч.. ме кула.. вост! Те менө гөгөрво, чајтін выдајтігөн, а ме, кодлы-нө кушөм сінмөн вистала тіјанөс... Јогор Павлөвіч.. ме јона раңітчөма.. Устїица Јогорвна, гашкө, те жалітыштан?..

Ольш гөлөсын кылысны грөзиган поткајас, і
Свежов чуткыштіс сылы бокас:

— Ен чорыдаыс, гөгөрвоасны.

І тајо Ольшөс зікөз петкөдіс куыс.

— Ог вермы воҙо тазітө, — друп городіс
Ольш. Нинөмла најөс перҗыны татыс ловҗөн-
нас. Мед мијанлы асланыс вірнаныс-жө мынты-
саны.

Пемыд воҗыс ез мыччывлы, кущөм скөр вө-
лі өні чужөмыс Ольшлөн. Тајо кывјас бөрас
сіјө сувтыштіс, кіпөвнас пелпом дорас вајө
ліс пішпалсө, зелөдіс курөк, но ез удіт пез-
мөдныс: Свежовлөн кіыс шапкысіс сіјө кіө.

Ольш ез велав, мыҗ шуіс Свежов, но гө-
гөрвоис—лыҗны оз поз. Ок, мыҗта скөр пуіс
Ольш пыщкын. Став ылөдчөмҗассыс-і, став лок-
горјас вөчөмҗассыс-і, пі вөснаыс-і, өні Ольш
ескө верміс-кө, тајө, сөд вөр шөрын сулалыс
зывөк позсө чер өбукөн із вылын колкҗөс моз
резыштіс, резыштіс сіз, мед ез кол ні өті чіргор.

Асныров жіріс піңҗассө. Тајо кадыс сылы
кажітчіс зон нем кузаөн. Сіјө төдіс, тајө ми-
нутҗасыс мөдасны решајтны сылыс воҙо олөм
судбасө. Сені, вөрпунктсан мөдөдчигөн, сіјө ез
вермы віччысны Парпеноваөс да ачыс петіс јөв
дорас. Но төдмавны сіјө нинөм ез вермы—віс-
таліс ез Чугун Ольш сы җылыс. Тајө мөвп-
ыс ез сет сылы пі өті минут спокоҗ. І вөліс
сек, кор сіјөс щөщ індісны мунны Кузпелов
Јогорөс кутөм мөгыс, долыштіс ыжыда. Стәкө,

Олош ез-на уфит виставны, сизкө мыжко позас-на думыштны. Туј чөжыс сижö думажтис сы жылыс, кызі ескө вины Олошөс, мед сижö некор ез вермы лоны свидетелөн Кузпелов да сы костын жітөд куза. А позас-кө, өти сайын помавны і Кузпелов аја-нылаөс. Најө асныс мыжаөс тајө рокас, і ез-кө кужны најө справитчыны Олош-көд, код төдас, кыз кутчыгасны допросјас вылын. Буржык-нин помавны..

Сижö виччысис буржык здук.

А Олош скөраліс:

— Төварыш Свежов, ме пөрыс-нин, нинөм жалитны менө, мед виасны-кө, а ме на дінө ачым пыра, а кодыр Јогорсө кута, ті пырөј, сек лыны сижö оз уфит.

Асныров матыстчис Свежов дорө, матыстчисны і Борис да Мікіт.

Свежов Олошлыс мөвпсө ез ошкы, сылы колө вөлі бостны Кузпеловөс ловјөн, но кутны Олошөс ез-нин ешты. Олош ускөдчис өзөс дорө, нещыштіс өзөссө і чеччыштіс керкаө. Асныров—сы бөрсә... Ускөдчисны унаөн.

двухстволкаыс пөтөлөкө којыштіс кык бі. Целјасыс ставыслөн чуналісны. Кодкө містөма горөдіс...

— Біасөј!..— жын горөн шуіс Свежов.

Борис да Мікіт ломжөдісны карманнөј електрическөј пөнарјас, і ставыс азылісны, кызі Асныров лезіс шујга кісө Олош горш діныө, а вескыд кісыс усіс пурт.

Ускөдчисны көртавны Асныровөс. дыр руж-
гисны. I кодыр-нын ставыс лөнис, Свежов шуис
пін пырыс:

— Сволоч, часјасыд тырисны. Көсјин ставыс-
лыс пөдлавны вомсө?

Вір піө ојдөмөн, кујліс жожын Кузпелов
Логор. Свежов щөктіс відлыны да ловја-на-кө,
не лезны кувны, но сіјө вөлі кулөма-нын: Ас-
ныровлөн пуртыс інмөма вескыда сөлөмас.

— Тајөс көртавны-жө, Григоріј Петрөвич?—
Друг јуалис Мікіт.

Ставыс візөдлісны көщас пелөсын кујлыс
Уста вылө.

— Көртав. Мікіт, көртав.—Свежовөс панјис
Олөш.—Најө ставыс өтi самаөс, ставыс эвер-
јас...

Мікіт көрталіс кіјассө важја пөдругаыслыс.
Свежов сеталіс індөдјас.

Керка пыщсө корсөм бөрын, сумөда бiаөс,
најө мөдөдчисны дiнјол устјеө. Сени најөс вiч-
чысiсны нiн Свежов јуөр сергi воөм кык морт.

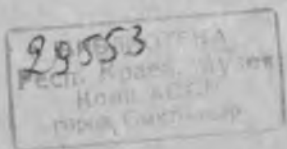
НОМ

В. ЮХНИН
ДИШЬЕЛЬСКИЙ ЛЕСОПУНКТ

На коми языке

Редактор *И. Осипов*. Тех. редактор
О. Размыслова. Ответственный по выпуску
И. Подоров. Издание № 157. Уполномоченный
Правлита № 3782. Заказ № 2630. Тираж 3000
экз. Авторских листов 7,4. Печатных листов
6,5. Формат бумаги $72 \times 108 \frac{1}{32}$. Сдано в
производство 31-VIII-38 г. Подписано к пе-
чати 26-XII-38 года

Отпечатано в типографии НКМП, Коми
АССР, гор. Сыктывкар, Дом печати.

донус 3 шајт 50 ур. 0-35